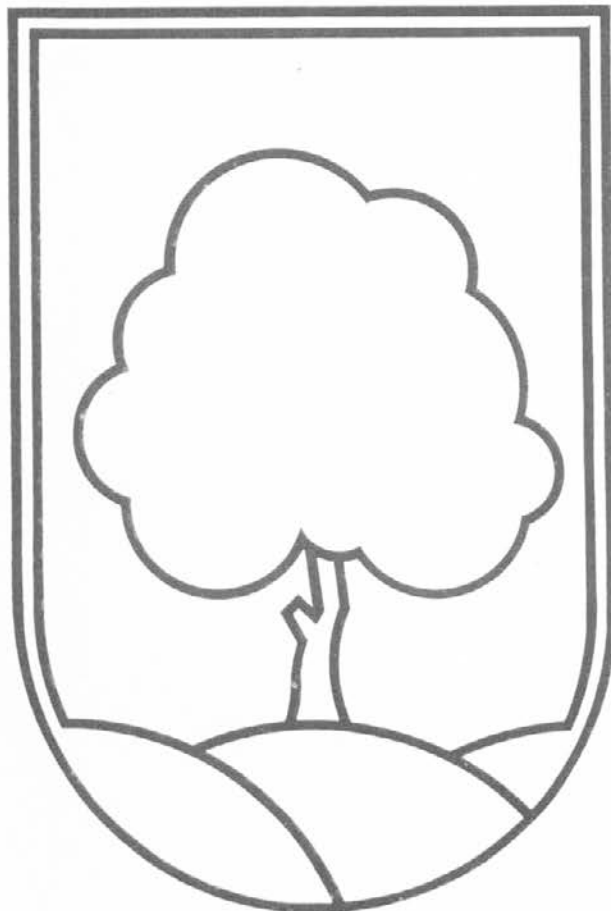

ZGODOVINA
JEKLO
PORTRETI
ŠOLSTVO
KULTURA
DRUŠTVA
POTOPIS

KOROSKI FUŽINAR

GENERALNI POKROVITELJ

Skupščina občine Ravne na Koroškem
Čečovje 12
62390 Ravne na Koroškem

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih sponzorjev. Izdal jo je Poslovni servis Železarne Ravne, d.o.o.

Ureja uredniški odbor: mag. Andreja Čibron-Kodrin, Marijan Gerdej, dr. Tone Pratnekar, Sonja Smolar, Maks Večko, Mirko Vošner.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron-Kodrin, novinarka in lektorica Mojca Potočnik, novinarka Irena Nagernik, tajnica Jelka Jamšek.

Tel.: 0602 21 131, urednica int. 6305.

Fotografije so prispevali avtorji besedil, Koroški muzej Ravne na Koroškem, Alojz Krivograd ml., Vera Mrdavšič, Ivan Hočever, Jaroslav Kotnik in uredništvo.

Tisk: Grafika & Gergek, Prevalje.

Glasilo se po mnenju Ministrstva za informiranje (št. 23/128-92) šteje med izdelke, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

VSEBINA

KOROŠKO ŽELEZARSTVO V VPRAŠANJIH IN ODGOVORIH 2 Marjan Kolar	PO PREŽIHOVI DOLENJSKI POTI 20 Mihael Kodrin
TEHNOLOGIJA NEKDANJE ŽELEZARNE NA PREVALJAH 6 Danijela Skobir	LIKOVNE UPODOBITVE JUNAKOV PREŽIHOVIH DEL 22 (ob 100. obletnici njegovega rojstva) Silva Sešel
GREGOR KLANČNIK: "DIREKTOR MORA IMETI PREDVSEM DOBER ZNAČAJ" 10 (Intervju z nekdanjim direktorjem Železarne Ravne ob njegovi 80-letnici - o razvoju železarne, kraja, planinstvu in še o čem) Mag. Andreja Čibron - Kodrin	ZAVEZA 24 (Razstava slik Roberta Ošepa v A banki na Prevaljah) Benjamin Kumprej
NAGRADE IN PRIZNANJA OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM ZA LETO 1993 VERA MRDAVŠIČ 14 Silva Sešel	ALI JE TO ŠE MOJ DOM 24 (Razstava vojnih fotografij Alojza Krivograda - Futyja in izdelkov beguncev iz begunskega centra v Mežici) Benjamin Kumprej
IVAN HOČEVAR 15 Franc Černe	RUŠEČE SE NOVE ZGRADBE 25 ALI NAKLEPI ZOPER ARHITEKTURO ŠT.1 "O MESTU, URBANIZMU, REDU, OBLIKOVANJU IN OČEH" Borut Bončina
JAROSLAV KOTNIK 16 Mojca Potočnik	DOLGA POT 28 Irena Nagernik
NOVOST PRI POUKU V OSNOVNI ŠOLI 17 Bojana Plevnik - Verdinek	POŠTA V KOTLJAH - NEKDAJ IN DANES 30 Jože Keber
MEŽIŠKA DOLINA - KNJIGA ZA TURISTE 18 Marjan Kolar	GASILSKO DRUŠTVO KOTLJE JE SLAVILO 70-LETNICO 31 Mojca Potočnik
ZBORNIK O DR. ALOJZU KUCHARJU (1895-1958) 19 Mojca Potočnik	PREDSTAVLJAMO PROSTOVOLJNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE 32 Vilko Rek
	LUBADAR - SOVRAŽNIK IGLASTIH GOZDOV 34 Gorazd Mlinšek
	POPOTOVANJE PO DEŽELAH TISOČERIH OTOKOV 35 Rudi Verovnik

KOROŠKO ŽELEZARSTVO V VPRAŠANJIH IN ODGOVORIH

Marjan Kolar

Okoli leta 1970 smo v Železarni Ravne posvečali zgodovini železarstva veliko pozornost. Ne samo, da smo se pripravljali na proslavo 350-letnice tovarne, ampak je bila zgodovina Železarne Ravne tudi predmet pri uvajalnih seminarjih za novo sprejete delavce, enako kot npr. varstvo pri delu, osnove samoupravljanja itn. Mladina ni zaostajala in je želela prirediti kviz iz zgodovine železarstva. Tako je nastalo to besedilo.

Ker je obsegalo samo čas do 2. svetovne vojne, je zapis o obdobju po njej pripisan letos. Seveda zajema samo nekaj dejstev, medtem ko morajo podrobnejša vprašanja in odgovori še počakati.

Kakšno je bilo po izvoru prvo železo, ki so ga ljudje spoznali, in za kaj so ga uporabljali?

Prvo železo je padalo na zemljo v obliki meteorjev. Bilo je redko in zato dragoceno. Uporabljali so ga za nakit, pripisovali pa so mu tudi čudežno moč.

Kje in kdaj se prvič v zgodovini pojavi koroško železo?

Prvič se koroško železo pojavi na Salzburškem v Hallstattu okoli l. 700 pred našim štetjem. Tja so ga koroški železarji tvorili kot zameno za sol.

Kako so v starem veku pridobivali železo, kako so ga predelovali?

V starem veku so pridobivali železo v talilnih jamah ali talnicah. V 1 m globoko in nekaj nad 1 m široko jamo, obloženo z ognjevzdržnim kamenjem, so naložili plast oglja, nato plast rude pa spet oglje itn., dokler ni bila jama polna. To zmes so zažgali in rezultat taljenja je bila majhna kepa surovega železa.

Naprej so jo obdelovali s kovanjem in površinskim kaljenjem. Drugih načinov obdelave takrat niso poznali.

Kaj je "noriško" železo in odkod vemo zanj?

Nekaj sto let pred našim štetjem so na Koroškem živeli Kelti, ki so bili dobri železarji. Rimljani so njihovo državo imenovali Noricum (beri: Norikum), odtod ime "noriško železo". Ker so ga največ prodajali Rimljanom, ti pa niso mogli prehoviti njegovih kvalit, smo iz njihovih zapiskov zvedeli zanj. Pozneje so Rimljani Norik zasedli in sami izkoriščali koroške železove rudnike.

Kako se je razvijalo taljenje železove rude?

Železo so talili v pečeh. Prvi tip peči je bila vetrna peč, ki se pojavi tudi že v starem veku. Dva metra visoka, zidana iz

kamna, je bila postavljena na vetrovnih pobočjih hribov. Prednosti: bližina rude, slaba stran: naravni preprih, ki je pospeševal gorenje, ni bil enakomeren. Zrak so dovajali v peč z mehovi na ročni ali nožni pogon, to pa je bilo hudo delo.

Drugi tip je peč na volka. Postavili so jo v dolini ob potoku z močnim padcem. Mehove je gnalo vodno kolo. Peč so nekoliko povečali. Na vodni strani je v potok odtokala žindra, na prednji strani pa so po končanem taljenju skozi luknjo vlačili kepo surovega železa kot volka iz jame.

Tretji in četrti tip peči, nizki in visoki plavž, sta se od peči na volka v glavnem razlikovala le po velikosti - višina je dosegla tudi do 15 m. V vseh teh pečeh pa je ostal princip zalaganja in taljenja enak: najprej plast lesnega oglja, nato plast rude, spet oglje itn., do vrha.

Kaj je repač, kaj so fužine?

Repač ali norec je kladivo za kovanje železa na vodni pogon. Pojavil se je istočasno kot peč na volka in je navadno tudi stal v njeni bližini, tako da je surovo železo lahko takoj prekoval v zelene oblike. Peč in repač skupaj sta sestavljala fužino.

(Beseda izvira iz beneške it. fusina, it. fucina - kovačnica na vodni pogon.)

Kakšne pogoje je imela Koroška za razvoj železarstva in koliko fužin je premogla, ko je bilo železarstvo na višku?

Pogoji za razvoj vsake industrije so: surovina, energija in delovna sila. Koroška je vse to imela. V gorah severno od Celovške kotline in tudi v Karavankah je bilo železove rude in lesa za oglje povsod dovolj, hitrih potokov pa tudi. Zgodovinarji so našli na Koroškem (seveda na obeh straneh meje, ki je takrat ni bilo) v okoli 150 krajih okoli 250 fužin. Tako dobesedno ni bilo potoka, ob katerem ne bi bilo fužine. Plavžev pa je na Koroškem gorelo 19.

Kaj je zaviralo razvoj koroškega železarstva ob začetku novega veka?

Razvoj so zavirale posebne pravice trgov in mest, zaradi katerih fužinar ni smel prodati svojega blaga najboljšemu ponudniku, temveč le najbližjim mestom, ki so tako bogatela na njegov račun. Nadalje so takrat pobirali mitnine in carine skoraj v vsakem mestu, ob večjih mostovih in na vsakem gorskem prelazu, pa tudi prevoz je bil drag. Tako je razumljivo, zakaj se je koroško železo na poti do Trsta podražilo za 50 odstotkov.

Kdaj in kako so odpravili
stari način trgovanja?

Marija Terezija in Jožef II. sta ob koncu 18. st. izdala zakone, ki so odpravili posebne pravice mest in omogočili svobodno trgovino vsem. Poslej je smel vsakdo proizvajati, kolikor je mogel, prodajati pa, komur je hotel. Ta svoboda pa pomeni tudi že začetek propadanja manjših fužin, ki niso zdržale tekme z velikimi.

Kakšna je vloga goriva
v zgodovini koroškega železarstva?

Od 15. st., ko je po padcu rimskega cesarstva koroško železarstvo prvič spet oživel, pa do konca 18. st. je bilo v železarstvu glavno gorivo lesno oglje. Zanj so porabili velikanske količine lesa in so zato iztrebili veliko gozdov. Tudi če ne bi bilo novih zakonov, ki so sprostili trgovino, bi bilo prišlo do pomanjkanja goriva. Novi zakoni pa so dali svobodo tudi lastnikom gozdov. Tudi oni so poslej lahko prodajali les, komur so hoteli. (Prej so ga namreč morali prodajati predvsem fužinarjem.) Ker so veliko več iztržili za les, če so ga prodajali v obliki hlodov in desk za predelavo in gradnjo kot prej, ko so ga prodajali predvsem za oglje, so fužinarji kmalu ostali brez oglja. Naenkrat se je torej položaj spremenil.

Rude, vode in delovne sile je bilo na Koroškem še vedno dovolj, goriva pa ne. Črnega premoga je bilo malo, rjavega nekaj več, vendar za plavže ni bil dober. Takrat so dobile premoč železarne na Češkem in v Nemčiji, ki so imele rude in premoga v izobilju in so zato lahko proizvajale dosti ceneje od koroških fužinarjev, ki so morali premog uvažati. Boj za gorivo je trajal sto let in je bil eden od glavnih vzrokov, da je koroško železarstvo propadlo.

Kaj so koroški železarji proizvajali
in kam so prodajali?

Proizvajali so vse vrste kovanega, valjanega in litega železa in jekla; posebej so bile znane kose, srpi, verige, vse vrste žice, pločevina, železniške tirnice, osi za vozove in slavne borovelske puške.

Izvažali so največ v Italijo, pa tudi na Hrvaško, Madžarsko, v Turčijo, Rusijo, Španijo in Francijo.

Zakaj je koroško železarstvo
propadlo in kdaj?

Manjše fužine so začele propadati že ob koncu 18. st., večje pa predvsem v drugi polovici 19. st. Vzrokov za propad je več.

Prvi je pomanjkanje kakovostnega premoga, ki ga je bilo treba na Koroško uvažati, s tem pa je postala proizvodnja dražja. Drugi vzrok je splošna smer v razvoju kapitalizma, ki je uničevala vsa manjša podjetja, nato tudi srednja, da so nazadnje ostali le še veliki trusti - združenja velikih tovarn - ki so bili sposobni za vse hujšo konkurenco na mednarodnem tržišču. V Avstriji so imele štajerske železarne veliko boljše naravne pogoje, zato so jih razvijali na račun koroških. To je bil tretji vzrok.

Kaj je ostalo danes (l. 1970, op. p.)
od nekdanjega koroškega železarstva?

Onkraj meje le malo: rudnik železa v Huettenbergu, tovarna verig v Bruecklu, puškarne v Borovljah ter tovarna kos in srpov v Volšperku.

Kaj je omogočilo nastanek
prevaljske železarne in kdaj je nastala?

Prevaljska železarne je nastala v 30. letih prejšnjega stoletja. Postavili so jo Angleži Rosthorni zaradi bližine leškega premogov-

nika, ugodnega toka Meže in zaradi dobre prometne lege: cesta proti Celovcu in Slovenj Gradcu, od Dravograda naprej pa vodna pot Drave.

Kdaj je bila zlata doba prevaljske železarne?
Kaj je proizvajala, kam prodajala?

Najbolj je prevaljska železarne uspevala sredi 19. st., ko so po vsej Evropi na veliko gradili železnice. Na Prevaljah so izdelovali železniške tirnice in osi za železniške vozove. S prevaljskimi tirnicami so gradili proge v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Poseben sloves pa so uživale prevaljske osi za železniške vozove, ki so jih prodajali po vsej Evropi.

Zakaj je propadla
prevaljska železarne in kdaj?

Prevaljska železarne je začela propadati v 70. letih 19. st., ustavili pa so jo ob koncu stoletja. Vzrokov za propad je več: vedno hujša konkurenca v državnem in mednarodnem merilu, velika oddaljenost surovinskih baz: železovo rudo so vozili iz 100 km oddaljenega Huettenberga, koks za plavž nad 300 km daleč. Prevoz je bil drag, zato so bili dragi tudi proizvodi.

Zadnji vzrok pa je bil gotovo hladni račun takratnih lastnikov, ki so gledali le na dobičke, na ljudi pa ne. Ko so odpeljali tovarniške naprave v avstrijski Donawitz, je ostalo na Prevaljah nad 1500 ljudi brez kruha.

Kje so začetki
železarstva v Mežiški dolini in kdaj?

Ravne - takratni Guštanj - so bile ob koncu 14. st. trg z razvito obrtjo. Stari zapisi omenjajo kovače in žebjarje. Vsa ta železarska obrt je baje bila ob Meži.

Bolje pa imamo dokumentiran začetek prvih fužin. Te so nastale l. 1620 v Črni. Takrat je fužinar Melchior Puc iz Laškoške doline dobil dovoljenje za proizvodnjo in predelavo železa v Črni. Vztrajal pa je le 4 leta, nakar je fužine prodal grofu Thurnu, ki je postal v začetku 19. st. tudi lastnik ravnenskih fužin. Zato je obveljalo, da naj bo l. 1620 rojstna letnica ravnenske železarne.

Kje so bili rudniki
železa in premoga v Mežiški dolini?

Železo so kopali v Črni in na Lomu pri Mežici, vendar sta bila rudnika manjša. Velik premogovnik je bil na Lešah, manjša pa na Holmcu in v Mežici pod Gorno.

Kje vse so bile fužine v Mežiški dolini,
kaj so proizvajale, kdaj propadle?

Fužine so bile v Črni v Mušeniku, v Mežici ob potoku Šumcu in na Ravnah. Izdelovale so jeklo v palicah, žico in žeblje. Ravenske so izdelovale vse vrste kvalitetnih jekel. Lastnik vseh je bil grof Thurn. Črna je propadla v prejšnjem stoletju, Mežica je delala do 1. svetovne vojne. Vrednejše naprave so prenesli na Ravne, kjer je bila že v drugi polovici 19. st. precej velika železarne.

Kje so bili (ali so še)
železarski obrati v bližnji sosesčini?

V 16. st. je nastala manjša železarne na Muti, kjer sta še danes tovarna poljedelskega orodja in livarna. V Mislinji je bila nekoč železarne s plavžem, last znanega barona Žiga Zoisa; ugasnila je ob začetku našega stoletja. V Slovenj Gradcu je bila tovarna kos (kasneje Fecro). Tovarna rezilnega orodja (TRO) na Prevaljah je nastala po 2. svetovni vojni.

Kakšno je bilo proizvodno geslo
ravenske železarne?

V začetku prejšnjega stoletja, ko se je železarstvo po vsej Evropi zelo hitro razvijalo, so domači strokovnjaki uvideli, da se po količini proizvodnje nikoli ne bodo mogli meriti s tujino. Zato so postavili geslo "kakovost". Ravne so se ga držale in tako s kvalitetnimi jekli osvajale domači in tuji trg že takrat.

Kaj so na Ravnah proizvajali in kam izvažali?

Izdelovali so žeblice, žico, cajnasto železo, kovano železo, paličasto jeklo, jeklo za kose in nože, pudlarska jekla v kovani in valjani predelavi. Izvažali so na Japonsko, Kitajsko, v Indijo, Rusijo, Grčijo, na Bližnji vzhod, v Francijo, Španijo in Južno Ameriko.

Zakaj je ravenska železarna
preživela veliko krizo ob prehodu 19. v 20. st.,
mnoge druge železarne pa ne?

Ravenska železarna je preživela krizo zato, ker se je usmerila bolj na kakovost kot na količino, ker je izdelovala veliko število različnih proizvodov, za katere je znala najti kupce. Nadalje zato, ker ni bila vezana samo na mednarodno tržišče, temveč je prodajala tudi doma, in naposled, ker se je izogibala priključitvam v večje železarske družbe.

Zakaj je prišlo v ravenski železarni
po 1. svetovni vojni do krize
in kako so se rešili iz nje?

Do krize je prišlo iz dveh vzrokov:

1. ravenska železarna je delala za avstrijsko armado. Ko je Avstrija vojsko izgubila, ni bilo koga, ki bi plačal račune.
2. Tovarno bi bilo treba modernizirati. Ker pa se med leti 1918 in 1920 ni vedelo, ali bo pripadla Mežiška dolina Avstriji ali Jugoslaviji, ni nihče hotel investirati v železarno. Iz krize so se nato rešili na ta način, da je železarna stopila v avstrijsko Boehlerjevo družbo in izgubila del samostojnosti.

Kaj je bilo značilno
za ravensko železarno med obema vojnama?

Ravenska železarna je vse bolj postajala odvisna od Boehlerja. Poleg tega je tudi zamudila ugodno priložnost, da bi znova osvojila stara inozemska tržišča, zato se je usmerila predvsem na domači trg. Število delavcev je nihalo med 300 in 500, proizvodnja pa je znašala okoli 20.000 ton letno.

Kaj je proizvajala
ravenska železarna
pred 2. svetovno vojno in koliko?

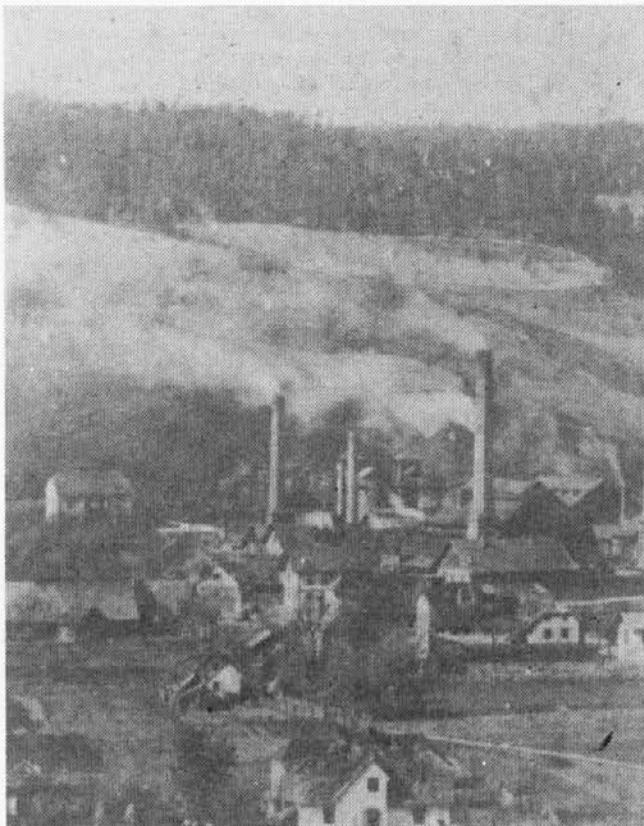
Leta 1939 je ravenska železarna proizvajala: vozne osi, konjske podkve, vzmeti za vozove in avtomobile, vagonke vzmeti, valjano jeklo, krogle in kovano jeklo, jekleno litino, valjano železo in pudlano jeklo. Tega leta je znašala proizvodnja 21.847 ton.

Katera leposlovna dela popisujejo
dogajanje v industriji v Mežiški dolini?

Jožko Jurač je v knjigi Kraj umira popisal propad leškega

Prevalje v sredini 80. let 19. stoletja

premogovnika, Anton Ingolič v Ugasli dolini propad prevaljske železarne. Črtice o prevaljski železarni je objavil v Koroškem fužinarju dr. Franc Sušnik. (Marjan Kolar je v povesti Sezuj se, kadar stopiš v mošejo, popisal eno prvih stavk v ravenski železarni, Rudi Mlinar pa je o njej objavil nekaj črtic. Op. M.K.)

Kje je popisana zgodovina
naše domače industrije in rudarstva?

Najbolj obsežno v knjigi Ivana Mohoriča Industrializacija Mežiške doline in v zborniku 300 let mežiški rudniki, v Koroškem fužinarju pa največ Ervin Wlodyga in Franjo Gornik. (Prof. Alojz Krivograd je napisal brošuro Železarna Prevalje 1835 - 1899, Karla Oder pa monografijo Občina Ravne na Koroškem. Op. M.K.)

VELIKA RAST PO 2. SVETOVNI VOJNI

Med 2. svetovno vojno je Železarna Ravne delala za nemško vojaško industrijo. Leta 1945 je z nekaj nad 400 delavci proizvedla okoli 7.000 ton jekla.

29. avgusta 1945 je postala last države, l. 1946 pa je bila vključena v prvi petletni plan z nalogo, da poveča proizvodnjo izpred vojne za trikrat ter da se usmeri v proizvodnjo kvalitetnih jekel in v izdelavo čim večjega števila končnih izdelkov. Da bi te zahteve mogla uresničiti, je bilo treba posodobiti obrate, zmogljivosti pa povečati.

Ker je v socialistični Jugoslaviji veljala doktrina, da je močna bazična industrija temelj državne samostojnosti, se je začel razvoj, ki je presegel vse, kar je železarna dotlej poznala iz svoje zgodovine.

Bilo je jasno, da bo potrebovala veliko kadrov, zato je bila l. 1946 na Ravnah ustanovljena lastna Metalurška industrijska šola. Leta 1950 je bila zgrajena kovačnica, l. 1952 talilnica in livarna, l. 1963 je začela delati nova valjarna, l. 1966 nova jeklarna, l. 1973 je bil uveden postopek pretaljevanja pod žlindro (EPŽ), l. 1976 računalniško podprto procesno vodenje proizvodnje, l. 1983 začetek proizvodnje po tehnologiji ponovne metalurgije.

Vzporedno so se razvijali tudi obrati za mehansko predelavo in obdelavo jekla: Jeklovlek, Stroji in deli, Industrijski noži, Pnevmatični stroji, Vzmetarna, Orodjarna ter TSD oziroma "namenska proizvodnja" za potrebe jugoslovanske vojske.

Leta 1974 se je Železarni Ravne priključil TRO Prevalje, l. 1978 Kovinarstvo Ljubno ob Savinji, l. 1981 so bile zgrajene Armature Muta, l. 1982 Bratstvo Varvarin v Srbiji.

Proizvodnja surovega jekla je rasla tako:

l. 1950	12.731 ton
l. 1955	38.000 ton
l. 1960	51.000 ton
l. 1965	99.000 ton
l. 1970	157.000 ton
l. 1977	200.000 ton
l. 1979	215.000 ton

Število zaposlenih je raslo tako:

l. 1950	1.480
l. 1955	1.880
l. 1960	2.430
l. 1965	3.189
l. 1970	3.580
l. 1977	4.680
l. 1979	5.092
l. 1982	5.677
l. 1984	6.060

Leta 1966 je Železarna Ravne proizvedla 65 odst.

plemenitih, 34 odst. kvalitetnih in samo 1 odst. navadnih kvalitet jekel, l. 1978 pa celo že 83,1 odst. plemenitih, 16,3 odst. kvalitetnih ter 0,6 odst. navadnih vrst jekel.

Surovo jeklo so predelovali (oziroma ga še predelujejo) v kovano, valjano, vlečeno, luščeno in brušeno paličasto jeklo, fasonske odkovke ter jekleno litino, in to v surovem, toplotno obdelanem, žarjenem, normaliziranem in oplemenitenem stanju.

V proizvodnem programu so bili (oziroma so še): obdelani odkovki in ulitki, sestavni deli strojev in naprav, industrijski noži, hitrorezna rezilna orodja, pnevmatični stroji, stroji za mehansko preoblikovanje, kot so stiskalnice, paketirke, škarje za rezanje kovin, jeklenih odpadkov itn., pilger valji, valji za hladno valjanje, listnate in spiralne vzmeti, armature, pile in rašple itn.

Moderna sredstva in metode kontrole v metalurških in mehanskih laboratorijih omogočajo spremljanje tehnološkega postopka kakovosti proizvodnje in izboljševanje lastnosti izdelkov.

Tako je bila Železarna Ravne pomemben člen v jugoslovanski avtomobilski industriji, ladjedelnstvu, gradbeništvu in rudarstvu ter pomemben izvoznik.

Ko je število zaposlenih s priključitvijo Monterja Dravograd presegle 6500 zaposlenih, je bilo od tega 1500 žensk, 500 delavcev iz drugih republik in 700 invalidov. 1300 jih je imelo nepopolno osnovno šolo, 11 je bilo magistrov in doktorjev. Od teh jih je le dobra polovica živela na Ravnah, ostali pa so se vsak dan pripeljali na delo iz treh koroških dolin.

Železarna je vsako leto podelila okoli 220 kadrovskih štipendij, počitniško delo pa je nudila nad 800 učencem, dijakom in študentom.

Ravne (Guštanj), ki so l. 1910 štejele 1243 prebivalcev, so jih imele l. 1985 9784. Kraj je rasel, kakor se je večala železarna. V dobi svoje velike rasti je zgradila za svoje delavce stanovanjska naselja Čečovje, Gramoznico in

Javornik, s posojili je omogočila gradnjo naselij Dobja vas, Janeče, Šance, novo naselje v Kotljah, na Brdinjah, v Strojnski Reki in še kje.

Velik je bil delež železarne pri adaptaciji ravenskega gradu za potrebe Koroške osrednje knjižnice, pri gradnji in širitvi gimnazije, likovnega salona, pri postavitvi muzejskih zbirk ter pri gradnji obeh osnovnih šol. Koliko je prispevala za gradnjo Doma telesne kulture, sta vedela samo direktor Gradisa in direktor železarne. Skulpture *Forme vive* v Mežiški dolini so nastale z njenim denarjem. Železarna je bila desetletja radodaren mecen tako kulturni kot športni dejavnosti.

Vzrokov za veliko krizo in za dejansko prenehanje obstoja firme Železarna Ravne l. 1993 danes še ni mogoče navesti v celoti. Glavni so:

- prezrta so bila jasna opozorilna znamenja z razvitega

Železarna Ravne danes

Zahoda, da ima vsaka rast svoje meje

- poslovodni ljudje, ki so dosti potovali na Zahod, niso odločno in dosledno reagirali na prav tako jasna sporočila, da Železarna Ravne niti s svojo produktivnostjo niti s poslovnimi navadami (zamujevanje dobavnih rokov, ne zmeraj zanesljiva kakovost) ne dosega ravni razvitega sveta

- razpad Jugoslavije, za katero je bila Železarna Ravne dejansko zgrajena, je povzročil izgubo večine trgov. Novih na Zahodu, kjer je železarstvo v veliki recesiji, ni bilo lahko najti.

Koliko bi bilo danes drugače, če bi bili čas in energijo, izgubljeno v dveh desetletjih za samoupravljanje in delegatski sistem, uporabili za boljšo organizacijo dela ter večjo delovno in tehnološko disciplino, se bo morda kdaj izvedelo.

Prav tako, koliko je Železarno Ravne stala združitev, razdružitev in ponovna združitev v Slovenske železarne, koliko pa ukvarjanje s t.i. "dislociranimi tozdi".

Ker vemo, kdo je v preteklih desetletjih postavljaj (in odstavljaj) vodilne ljudi v železarni, lahko tudi domnevamo, kdo je dejansko določal osnovne poslovne usmeritve. Seveda pa bo treba še pojasniti, o čem so odločali v Beogradu, o čem v Ljubljani in o čem na Ravnah.

Ko so v železarni v začetku 90. let že zelo trezno govorili o sanaciji, je bil govor o krčenju letne proizvodnje surovega jekla na okoli 100.000 ton. Toliko so je na Ravnah dosegli l. 1965 z nekaj nad 3.000 zaposlenimi. - Ali je to namig, da bi bili že takrat morali nehati rasti?

Ravenska železarna je preživela prevaljsko, ker je proizvajala različne izdelke, vse pa kakovostne. Sedanja kriza jo morda lahko prepolovi, vendar je proizvodnja še zmeraj tako raznolika in kakovostna, da bo predelava in obdelava jekla na Ravnah zanesljivo živela naprej.

TEHNOLOGIJA NEKDANJE ŽELEZARNE NA PREVALJAH

Danijela Skobir

"Pred oknom mi je stari nasip žlindre; davno že se je usedel, po njem so grede krompirja in laškega fižola; že je bil ves zarasel; neko leto pa so začeli grebsti po njem in prebirati zapravljenjo žlahtnino za topilnico v Žerjavu; zazijal je ko velika rana; to je spomin nekdanje prevaljske železarne. Nič več ga ni ko obzeleneli nasipi in nekaj pustih galern in stare stanovanjske kasarne v izgubljeni nižini.

"Prosperity", je dejal nekako pred sto leti baron Rosthorn in naredil Prevalje. Gospode je povabil iz vsega cesarstva, iz Šlezije in Češke, iz Avstrije in Lombardije; delavci so se usipali z domačih in sosednih hribov, prišli so Štajerci in Gornjekorošci, Kranjci in Tolminci, Rezijani in Furlani. Dva rodova sta kuhala in vlivala, varila in kovala, mešala svojo kri; že so ugašali logi v očeh in pisani travniki, že so cveteli šarži v njih in lepe žareče kače.

Nekje so tedaj visoki gospodje skomignili: "Business!" in so prečrtali Prevalje v svojih računih. "Se vrneš, oče, v Goro zdaj?" Oče se je napil. Gora je bila grofova, mati je vlekla cule za njim, za stroji v Donawitz; eni so šli dalje, eni so se obrnili od domotožja; za zidi plavža in livarne so se medtem zasejale šentjanževke in drobna detelja, da smo gonili tja kozo past.

Mežiška dolina daje klasične primere za industrijsko in delavsko zgodovino: primere velike tvornosti, slavnih izdelkov, tehniških odkritij, odseve in odmeve evropskih in svetovnih gospodarskih in političnih procesov, blagoslova in kletja fužin in jam, lesov in pušč v planinah, zorenja in polnote časa, kakor ni tako očitno v nobeni drugi slovenski pokrajini.

Prevalje, avgusta 1953

Dr. Franc Sušnik

Zgodovina prevaljske železarne je tema, ki ni pomembna samo za Mežiško dolino. Obseg in kakovost njenih izdelkov sta bila pomembna za širše slovensko pa tudi evropsko tržišče.

Res je, da je bilo o tem že veliko napisanega. Tudi v Koroškem fužinarju lahko vedno znova in znova prebiramo članke o zgodovini, nastanku in razvoju te železarne. Vendar pa se vsak avtor loti stvari s svojega vidika, tako da je tema še vedno privlačna in zanimiva. In menim, da je tako tudi prav. Ne smemo dopustiti, da bi naša zgodovina zašla v pozabo. Moramo jo poznati in jo predstavljati mlajšim rodovom.

Sama sem se s to tematiko soočila ob razpisu za nagrado Železarne Ravne.

Namen in cilj naloge je bil ponovno pričeti s tehnološkega vidika vrednotiti takratno industrijsko proizvodnjo na področju izdelave in predelave jekla, manj pa navajanje že poznanih in zapisanih zgodovinskih dejstev.

Zgodovinski razvoj in pregled dogodkov nam namreč pove marsikaj, kar je koristno uporabiti tudi v sedanjem času, saj so bili problemi razvoja železarne oziroma iz-

delave jekla podobni današnjim (surovine, energija, kakovost, tržne možnosti, promet...).

S pomočjo mentorjev, inž. Jožka Kerta in prof. dr. Jakoba Lamuta, sem skušala na osnovi razpoložljivih virov in lastnih raziskav v kratkem predstaviti tehnologijo izdelave jekla v prevaljski železarni. Ob kratkem opisu posameznih tehnoloških poti sem navedla tudi analize izdelanega jekla in uporabljenih surovin. Na kratko sem predstavila razloge za razvoj in rast železarne ter glavne vplive za njen kasnejši zaton.

Najpomembnejše ugotovitve in dognanja iz mojih raziskav sem strnila v naslednjem članku.

VZROKI ZA NASTANEK ŽELEZARNE PREVALJE

Eden glavnih razlogov, zaradi katerih so se odločili za gradnjo železarne, je bil prav gotovo ta, da je bilo v neposredni soseščini, to je na Lešah, dovolj kakovostnega rjavega premoga in znatna vodna

silu, ki jo je nudila Meža. Rosthorni - po rodu Angleži - so na pobudo Marije Terezije leta 1765 v Oedu ustanovili tovarno kovinskih gumbov. Brata Franc in Avgust Rosthorn sta postavila prevalsko cinkarno, da bi tu pridobivala cink za to tovarno. Leta 1823 sta začela graditi cinkarno in obenem pričela v velikem stilu odkrivati premogovni sloj na Lešah. Leta 1824 so pričeli v novi cinkarni obratovati z dvema dvojnima pečema. Kmalu po otvoritvi prevalske cinkarne je cena cinka tako padla, da je bil uvoz iz inozemstva ugodnejši kakor proizvodnja v lastni cinkarni. Zato so se kmalu omejili na eno peč. Leta 1828 so lastno izdelavo opustili in prevalska industrija je po kratkem trajanju ugasnila.

Ker pa je imela opuščena cinkarna na Prevaljah zelo ugodno lego in na razpolago znatno vodno moč, je Avgust Rosthorn izdelal načrt, da bi namesto opuščene cinkarne ustanovil pudlarno in valjarno, v kateri bi uporabljal leški premog in surovo železo s Koroškega. Računal je, da bo poraba železa zaradi gradnje železnic v naslednjih desetletjih močno porasla. Tako je leta 1832 ustanovil delniško družbo, ki naj bi omogočila gradnjo nove železarne na Prevaljah. Istega leta je grosistična firma Rosthorn tudi postala lastnik železarske delniške družbe z imenom Volšperška železarska družba, ki je bila ustanovljena prav na njeno pobudo. Šef firme "Bratje Rosthorn na Dunaju" je bil Matevž Rosthorn.

Leta 1844 je pristopil na Prevalje kot družabnik železarnar Evgen baron Dickmann. Ker je baron kmalu nato dobil večino pri deležih, čeprav neznatno, je bila železarna njegova last, Rosthorni pa njegovi glavni družabniki. Zaradi zunanjih vplivov - izguba italijanskega tržišča, carinska politika države pri uvozu tujih železnih izdelkov, odlašanje z gradnjo proge Maribor-Celovec - so nastali hudi deficiti v premoženju in leta 1867 se je že vsiljevala misel o stečaju.

Prevaljske fužine okrog leta 1890

SUROVINE

Železarstvo v Mežiški dolini se je že od svojega začetka razločevalo od ostalega železarstva v alpskih deželah. Klasična fužina 18. stoletja je obsegala rudnik železove rude, visoko peč, ki so jo kurili z ogljem, peči za obdelavo surovega železa in delavnico za končne izdelke. V Mežiški dolini je bilo novo to, da podjetniki niso imeli svojih rudnikov, imeli pa so premog. Surovo železo pa so kupovali od drugih koroških železarn, predvsem od visokih peči v Löllingu, ki so krile skoraj celotno potrebo. Le včasih je kakšno manjšo količino dodala Olsa - železarna v bližini Brež na Koroškem.

Da bi si zagotovila stalno dobavo surovega železa, sta se brata Rosthorn leta 1844 povezala z najpomembnejšim plavžarskim podjetnikom na Koroškem, baronom Dickmann-Secherauom, ki je skrbel za redno in izdatno dobavo. Pred tem sta morala kupovati grodelj na primer v Eisenerzu, ki je bil dražji kot grodelj iz koroških plavžev.

V prevalski livarni so bile tri kupolne peči na koks, ki so ga dobivali iz Moravske Ostrave. Livarsko surovo železo pa so dobivali iz kraja Rude na Hrvaškem. Livarski pesek so jemali iz bližine Prevalj, vendar so ga morali poprej skrbno sušiti. Mnogo preglastic so prevalski železarni povzročali prometni problemi. Za dovoz surovega železa in odvoz izdelkov je železarna uporabljala okrajne ceste. Za dovoz premoga pa je sama zgradila cesto z Leš do železarne.

Za odločitve, da postavijo plavž na koks prav na Prevaljah, je bilo odločilno naslednje: Prevalje so z novo železniško zvezo dobile možnost dovoza hüttenberških rud iz daljave 104 km, rudo pa so lahko dovažali tudi iz Lambergja. Prevalje same so imele veliko količino žilindrov iz topilnih peči, ki jo je bilo treba uporabiti. V neposredni bližini so imele izboren apnec za primere pri izdelavi železa.

Kot kurivo so uporabljali v glavnem pečjujski koks. Ostravski koks je zaradi oddaljenosti in dragih prevoznih stroškov prihajal le deloma v poštev.

Leta 1878 pa so na Prevaljah, da bi znižali proizvodne stroške, preuredili zastarele dvojnopudlarske peči na plinsko kurjavo z generatorskim obratom. Pečjujski koks, ki so ga dotlej skoraj izključno uporabljali pri plavžu in katerega zaloge so imeli za neizčrpne, kmalu niti po kakovosti niti po količini ni več ustrezal. Prevalje so bile tako prisiljene, da si poiščejo novega dobavitelja v Moravski Ostravi, oddaljeni 600 km.

Rudo za prevalski plavž so dovažali skoraj izključno iz 106 km oddaljenega hüttenberškega Erzberga.

IZDELOVANJE, PRODAJA IN TEHNOLOGIJA

Največji sloves je prevalska železarna doživela s tem, da je prva pričela izdelovati tirnice za železnico (druga polovica leta

1838). Prevaljske tirnice so glede na način izdelave in kakovost koroškega železa kakor tudi zaradi brezhibno izdelane zunanje oblike in homogenosti notranje sestave slovele po vsem svetu. Največ železniškega materiala je prevalska železarna naredila za naslednja podjetja: C.kr. državne železnice, Ferdinandova severna železnica, proga Dunaj-Gloggnitz, Ogrska centralna železnica, proga Mohač-Pečuh, premogovnik Hrastnik.

Ob razstavi na Dunaju leta 1845 so obširno pisali o prevalski železarni, ki je tedaj dobivala vedno večja naročila. Naročila za železniške osi in obroče so prihajala na Prevalje s Saškega in iz Porenja, saj je njihov sloves popolnoma zmagal nad angleško konkurenco. Takrat po Dravski in Mežiški dolini še ni bilo železnice, tako da so timice in osi prevažali po slabih cestah do Maribora in le v poletnih mesecih tudi s splavi po Dravi.

V letih 1838-1842 je bila povprečna letna proizvodnja 1350 ton, 1855 pa že 11100 ton valjanega in kovanelega blaga.

Prevaljska železarna je ob dobrem obratovanju v osemdesetih letih preteklega stoletja izdelala letno po 9000 ton Bessemerjevega surovega železa in dobila iz njega 7500 ton Bessemerjevega jekla. Iz jekla lastne proizvodnje in iz dovoženega surovega železa je izdelala v svojih valjarnah okrog 10000 ton valjanega blaga. Zmogljivost naprav je bila še enkrat večja, kakor je bila pri tej povprečni proizvodnji praktično izkoriščena.

Leta 1858 je Južna železnica dobila pravico brez carine uvažati železniške tračnice in s tem je odvzela posle Prevaljam. Železarna je izgubila tudi italijanski trg. Po vojni s Piemontom (1859) je Avstrija zgubila Lombardijo, po prusko-avstrijski vojni (1866) pa še Benečijo. Nova združena Italija se je z visokimi carinami zavarovala pred tujo konkurenco.

Leta 1863 je kriza zaradi prenasitnosti evropskega trga še vedno trajala in Prevalje so zelo trpele, ker so v glavnem proizvajale le železniške tračnice. Poleg že omenjene krize so železarno prizadele tudi izguba madžarskega tržišča (1867) in pa neurejene tarife na železnicah. Leta 1867 se je Avstrija preuredila praktično v dve državi in se je Ogrska zaprla z visokimi carinami, da je zaščitila svojo železarsko industrijo.

Leta 1876 je plavž na Prevaljah predelal poleg 1373 q rud tudi vajrino žilindro in plavžne odpadke. Na stot grodlja so porabili 0,66 m³ oglja, od časa do časa pa še 1316 kg koka. Rjavega premoga niso uporabljali. Ker so cene oglja padle, so začeli namesto dragega pečjujskega koka uporabljati cenejše oglje, m³ je stal 2,40 gld. Stot koka je stal 1,57 gld.

Tabela 1: Proizvodnja plavža in Bessemerjeve naprave na Prevaljah

Leto	Surovo železo	Bessemerjevo jeklo
1876	3341 ton	50 ton
1877	2542 ton	3244 ton
1878	2915 ton	3131 ton

Prevaljska železarna z vzhodne strani (v času gradnje železnice - pred letom 1863)

V letih 1882/83 so izdelali 22800 oziroma 19360 ton pudlanega železa iz Bessemerjevega jekla, v ostalih letih pa se je proizvodnja gibala le med 13800 in 7800 tonami. Izdelava tirnic je nazadovala od 5476 ton v letu 1882 na 143 ton v letu 1892. Po progah Južne železnice so Prevalje izvažale jeklo direktno do končnih postaj Trst, Sisak, Ala in Kufstein na Tirolskem. Izvažale so v balkanske dežele, v Italijo, Nemčijo, Švico in Španijo, nekatere izdelke celo v Anglijo.

Vsi fužinski ognji so bili presni ognji (redukcija v plavžu ni presnanje); imena za njih so bila različna le glede na funkcijo, ki so jo imeli v določenem delu celotnega proizvodnega postopka. Presnanje ali "vulgo frišanje" v talilnih ognjih je bila prva ali osnovna stopnja fužinarskega poteka, s katero so plemenitili surovo železo. S presnanjem so odvzeli ogljik ali v celoti, če so hoteli dobiti mehko (kovaško, palično) železo, ali le delno, če so hoteli dobiti jeklo. Razen tega so s presnanjem odvzemali še druge koristne sestavine, na primer žveplo, fosfor.

Z imenom surovo železo so poimenovali končni proizvod reducirnega postopka v plavžu ali v peči na volka, ko je bil goden za nadaljnjo obdelavo, torej za presnanje. Končni proizvod je bil ali lito jeklo ali lito železo (volk seveda ni bil lito), čeprav so mu vedno rekli surovo železo. Po barvi so ga delili v belo in sivo surovo železo; belo je bilo bolj "železno", sivo pa bolj "jekleno".

TEHNOLOŠKI POSTOPEK V ŽELEZARNI PREVALJE IN ANALIZA VZORCEV

Grodelj so pridobivali v plavžih na koks, ki so ga uvažali iz Madžarske, Češke, Koroške. Del grodlja so pa tudi kupovali, zato so za taljenje uporabljali kupolne peči, ki so bile standardna oprema v železarnah, ki niso imele (dovolj) lastnega grodlja za predelavo v konvertorjih. Lastni tekoči grodelj in pretaljeni grodelj so nato prepekljali v Bessemerjev konvertor, kjer so izdelali zeleno kakovost jekla, predvsem za tračnice.

PLAVŽ

Na osnovi kemičnih in mikroskopskih analiz smo določali fazno sestavo žlindre, ki smo jih dobili na haldi na Prevaljah. Vzorce smo

vzeli na različnih mestih; iz nasipa ob Meži in iz nasipa, ki meji pravokotno nanj. Vzorce smo vzeli na več mestih zato, da bi iz njihove sestave sklepali na tehnološki postopek pridobivanja grodlja in na sestavo rudnega vsipa.

Iz analize vzorcev smo ugotovili, da so delali z enakomerno sestavo plavžnih žlinder.

Za določitev posameznih faz smo uporabljali elektronski mikroanalizator. Žlindre so po pravilu sestavljene iz CaO , SiO_2 , MgO , Al_2O_3 , MnO ; ob teh standardnih oksidih vsebujejo veliko sulfida, predvsem manganovega. Ker so proizvajali tračnice, so vsip sestavljali tako, da je grodelj vseboval več mangana.

Že takratni plavžarji so delali s sestavami žlinder, ki jih lahko predstavimo v štirikomponentnem sistemu $\text{CaO-MgO-SiO}_2-10\%\text{Al}_2\text{O}_3$.

Vzorec za analizo grodlja je iz muzeja na Ravnah. Čeprav v tem primeru ne gre za povprečje večjega

številca analiz, lahko sklepamo na tehnologijo pridobivanja grodlja.

Za vsip so uporabljali rudo, ki je vsebovala mangan, ker so izdelovali tračnice; zato je tudi v grodlju višja vsebnost mangana. Temperature v talilniku tudi niso bile previsoke, kar vidimo iz vsebnosti silicija, ki ga je 0,75%. Vsebnost silicija pa je odvisna tudi od bazičnosti žlindre. V grodlju je 0,05% žvepla in lahko sklepamo, da je potekalo razžveplanje že v samem plavžu. Iz analiz plavžnih žlinder smo ugotovili, da so delali z bazičnimi žlindrami, kar je bilo ugodno za razžveplanje. Prav tako je razžveplanje potekalo tudi z manganom, saj je v strjenih žlindrah veliko manganovega sulfida. Rude in gorivo so izbirali tudi glede na vsebnost fosforja zaradi tega, ker fosfor praktično ves prehaja v grodelj. V grodlju ga je 0,08%, kar je sorazmerno nizko.

Posebej je treba opozoriti na zelo nizko vsebnost oligo elementov, še posebej na 0,05% bakra.

IZDELAVA JEKLA PO BESSEMERJU

V železarni Prevalje so sledili tehnološkemu napredku pri izdelavi jekla s tem, da so uvedli v redno proizvodnjo Bessemerjeve konvertorje (leta 1877).

Za proizvodnjo jekla po Bessemerjevem postopku so takrat Angleži predlagali naslednjo sestavo grodlja: 3 - 4% C; 0,1 - 1% Mn; 2,3 - 3% Si; 0,03 - 0,1% P; 0,05 - 0,15% S.

Z analizo smo ugotovili, da ima grodelj s Prevalj nižjo vsebnost silicija, kot je bilo za Bessemerjev postopek takrat v navadi. Če vzamemo za osnovo samo to analizo kemične sestave grodlja, lahko na osnovi takratne tehnologije ugotovimo, da so spremljali razvoj proizvodnje grodlja in izdelave jekla po svetu. Že takrat so tudi pri Bessemerjevem postopku, z ozirom na proizvodne možnosti pridobivanja grodlja, inovativno posegali v tehnologijo, saj so predlagali na primer sestavo grodlja s 3% silicija in 0,75% mangana ali pa 1,25% silicija in 3% mangana. To pomeni, da sta se lahko silicij in mangan, kot nosilca toplote, zamenjevala. V primeru, da so imeli nižji silicij, so uporabljali grodelj z višjo začetno temperaturo pri pihanju, tako da so nadomestili del toplote, ki so jo drugače dobili z oksidacijo silicija. Prednost dela z bolj ogretim grodljem je bila tudi v tem, da se je takoj pričelo razogljčenje.

V našem primeru ne moremo za trdno reči, da gre za tipično Bessemerjevo žlindro, ker je odstotek manganovega oksida v nji sorazmerno nizek, čeprav so po vsej verjetnosti delali z grodljem z višjim odstotkom mangana. Po drugi strani pa lahko gre za kos žlindre, ki slučajno izhaja iz I. faze pihanja, ko je bil odgor mangana še nizek.

PUDLANJE

Postopku pudlanja so jeklo izdelovali tako, da so na ognjišče ročno zalagali 10-35 kg težke kose grodlja. Ko se je grodelj stalil oziroma deloma stalil in ko je nastala težko tekoča, testasta masa kovine, se je v bistvu pričel proces žilavenja.

Prva faza je bilo mešanje oziroma pudlanje te testaste mase z železnimi drogovi. Z naraščanjem razogljčenja je postala ta železna masa žilava, tvorili so se tudi že posamezni kristali, zato so povečevali temperaturo na ognjišču. V drugem delu postopka je bilo treba iz te mase železa oblikovati približno enako velike kose železa - lupe. Tako dobljene kose železa so zavallili proti mestu, kjer je bila najvišja temperatura, in so jih segreli na temperaturo varjenja. Ko so dosegli dovolj visoko temperaturo, so jih hitro prenesli do kladiv in valjarne lup, kjer so oblikovali izdelke ali pa končne izdelke in iz jekla iztiskali žlindro. Za pospeševanje oksidacije so uporabljali valjarski škajo.

Tračnice so iz jekla, pridobljenega pri pudlanju, izdelovali tako, da so zložili različne kakovosti jekla v pakete, jih v varilnih pečeh segreli na temperaturo varjenja in nato s kovanjem ter z valjanjem dobili končni izdelek, tračnico. Za 5,5 metrov dolgo tračnico mase 190 kg so na primer uporabili bramo oziroma paket pudlanega jekla mase 220 kg. Po teh podatkih so delali z izkoristkom 86%. Sestava tračnice, ki smo jo analizirali, kaže samo 0,32% mangana. Iz opisa izdelave tračnice lahko sklepamo, da je bilo analizirano mesto, ki je bilo narejeno iz sorazmerno mehkega jekla.

Osnovni problem pri izdelavi jekla je bil ta, da je bilo treba posamezne faze pudlanja voditi tako, da so odstranili razne elemente, ki so bili v grodlju, da so dobili jeklo, ki so ga lahko zvarili. Prav tako so morale biti posamezne lupe enakomerno razogljčene, ker kasnejši popravki niso bili več možni.

Ceno jekla, pridobljenega s pudlanjem, so določale cene lesnega oglja oziroma lesa in pa premoga.

JEKLO IZ TALILNIH LONCEV

Jeklo iz talilnih loncev so imenovali tisto kovno železo, ki je bilo pretaljeno v loncih. V večini primerov je imelo višjo vsebnost ogljika. Ta postopek pridobivanja so uporabljali zato, da so dobili jeklo, ki je bilo čisto in je imelo enakomerno sestavo.

Glede na vsebnost ogljika spada to jeklo, po takratni razdelitvi, med žilava jekla, ki so jih uporabljali za razna rezila oziroma kot orodna jekla. Značilno za to sestavo jekla je, da ima nizko vsebnost oligo elementov (vsebnost žvepla je komaj 0,005% in fosforja 0,01%).

Glede na vsebnost fosforja, žvepla in bakra je spadalo to jeklo v najvišji kakovostni razred. Jeklo v loncih, ki so bili narejeni iz glinje z dodatkom ogljika, ni spadalo v masovna jekla, ampak v visoko kakovostni specialni izdelek, ki je bil pridobljen iz določenih vrst grodlja.

ZAKLJUČEK

Železarni Prevalje so v času njene največje proizvodnje jekla le-tega pridobivali po dveh tehnoloških poteh. Izdelovali so ga pretežno iz doma izdelanega grodlja, nekaj grodlja so pa kupovali pri drugih koroških železarnah.

Prva tehnološka linija je obsegala plavž za pripravo grodlja in jeklaro z Bessemerjevima konvertorjema, v katerih so predelovali lastni tekoči grodelj in kupljeni grodelj, ki so ga pretaljevali v dveh kupolnih pečeh.

Ulite bloke so nato predelali v valjarni in profile, predvsem tračnice in pa tudi v pločevino.

V valjarni so imeli težko, srednjo in fino proggo.

Domnevamo lahko, da so bloke ali pa vsaj del njih izvaljali že z lastno toploto (ulivanje jekla), ne da bi uporabljali dodatno gorivo. Tak način prevajanja v "eni vročini" je bil uporaben predvsem za težje profile.

Druga tehnološka linija pa je obsegala izdelavo jekla v pudlovkah, kjer so uporabljali lastni ali pa kupljeni grodelj. Kepe pudlanega jekla so nato obdelovali pod kladivi (parna kladiva ali repači) do poliz-

delkov, ki so jih nato v varilnih pečeh pripravili za nadaljnjo predelavo, predvsem v valjarni.

Železarna Prevalje je svoj največji uspeh dosegla pri izdelavi tračnic v drugi polovici 19. stoletja. Tračnice pa so pričeli delati že leta 1838. Sloveta je predvsem po kakovosti izdelka, tako po zunanem videzu, kakor tudi po kakovosti materiala.

Prevaljska železarna oziroma prevaljski izdelovalci jekla so sloveli po svoji inovativnosti v proizvodnji, tehnoloških postopkih in izdelkih.

Pri inovativni proizvodnji bi omenila uporabo domačega goriva (premog z Leš) v procesu pudlanja. Inovativnost se je pokazala tudi pri uporabi drobno zrnatega premoga, saj so pričeli uporabljati stopničaste rešetke, na katerih so celo kurili premogov prah. Postopek uporabe premoga pri pudlanju je vzbudil veliko pozornost v takratnem strokovnem svetu, saj so se vrstili obiski strokovnjakov, ki so študirali njihov proces.

Na področju proizvodnje grodlja so pričeli zamenjevati oglje s koksom. Zamenjavo oglja s koksom lahko ocenimo kot prihranek pri energiji in ekološki poseg, saj so s tem čuvali gozdove.

Pri izdelavi grodlja so kot surovino oziroma nosilec železa ob železovi rudi izkoriščali še svoje sekundarne surovine, kot so škaja oziroma varilna žlindra, ki sta nastajali pri segrevanju jekla in pudlarska žlindra.

Že leta 1877 so pričeli izdelovati jeklo po Bessemerjevem postopku. To lahko ocenimo tudi kot uvajanje procesa izdelave jekla, ki ne rabi dodatnega vira energije za ogrevanje. Izkoristili so toplotno vsebnost grodlja, pridobljenega v plavžih, in kemično toploto pri oksidaciji elementov.

Njihovi izdelki, kot so tračnice, razni profili oziroma pailčasto železo, vsebujejo zelo malo oligo elementov. Povprečna vsebnost bakra je 0,05%. Vsebnosti žvepla so bile že v grodlju pod 0,05%, prav tako ga je bilo v jeklu, pridobljenem s pudlanjem, manj kot 0,004%.

V izdelkih, ki smo jih analizirali, vsebnosti kroma in niklja ne presega 0,01%.

Jeklo iz talilnih loncev je vsebovalo pod 0,01% fosforja. V pudlanem jeklu pa ga je bilo pod 0,013%.

Pri proizvodnji grodlja lahko uporabimo za oceno sestavo žlindre. Iz njene sestave, dobljene na več mestih, vidimo, da so skrbeli za tako sestavo vložka, da so lahko delali z enakomerno sestavo žlindre v daljšem časovnem razdobju. Za primerjavo navajam povprečno sestavo žlindre iz prevaljske železarne in povprečno sestavo japonskih žlinder iz sedanjih japonskih plavžev, ki delajo zelo racionalno.

Tabela 2: Sestava prevaljske žlindre in povprečna sestava japonske žlindre

	CaO	MgO	SiO ₂	Al ₂ O ₃	CaO/SiO ₂
Prevalje	36-40	11-13	32-35	8-10	
Japonska	38-42	3-8	35-37	13-16	1,1-1,2

Iz primerjave teh dveh analiz vidimo, da so že takratni izdelovalci predlegure (grodlja) za izdelavo jekla na osnovi izkušnje delali s sestavami, ki jih danes štejejo za optimalne. Z nizkimi vsebnostmi magnezijevega oksida delajo tisti, ki uporabljajo plavžno žlindro za izdelavo klinkerja v cementni industriji.

Za razžvepljanje grodlja oziroma za znižanje žvepla v grodlju, iz katerega so izdelovali svoje kakovostno jeklo, so delali z bazičnimi žlindrami in z višjim deležem mangana v grodlju, ki jim je pomagal pri razžvepljanju. V žlindrah najdemo žveplo predvsem vezano na manganov sulfid.

Pri analizi poslovanja oziroma prodaje izdelkov se je železarna Prevalje v svoji zgodovini srečevala s težavami zaradi izgube trgov, zaradi posledic vojn, ki so takrat potekale (Italija), in tudi s problemi carin pri izvozu na območju današnje Madžarske, kot posledico organiziranosti takratne monarhije.

Na splošno lahko sklepamo, čeprav gre za zgodovinske podatke, da se gospodarska zgodovina v določenih obliki in na drugih ravneh za posamezne gospodarske panoge lahko ponavlja. Kljub, kakor se iz tehnologije vidi, inovativnim pristopom v tehnoloških rešitvah so izgube trgov zaradi političnih sprememb ali pa zaradi dragih surovin oziroma prevozov povzročale počasno, toda vztrajno zaostajanje v razvoju.

LITERATURA

1. Ivan Mohorič: Industrializacija Mežiške doline, Založba Obzorja, Maribor, 1954.
2. Alojz Krivograd: Železarna Prevalje 1835-1899, Prevalje, 1987.
3. Bernhard Osann: Lehrbuch der Eisenhüttenkunde, Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1921.
4. Akos Pauliny: Das Puddeln, R. Oldenbourg Verlag, München, 1987.

GREGOR KLANČNIK:

"Direktor mora imeti predvsem dober značaj"

Intervju z nekdanjim direktorjem Železarne Ravne ob njegovi 80-letnici - o razvoju železarne, kraju, planinstvu in še o čem

Mag. Andreja Čibron - Kodrin

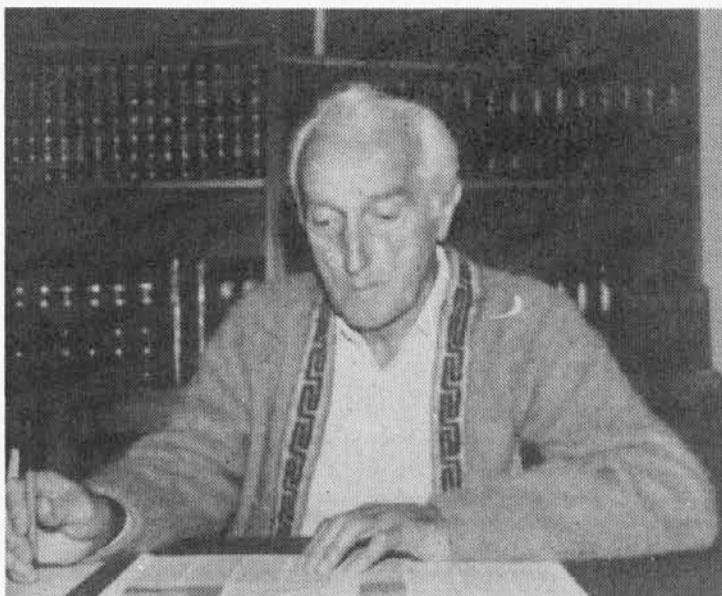
Gregorja Klančnika bralcem Koroškega fužinarja ni treba posebej predstavljati, saj je objavil veliko člankov, pa tudi drugi so o njem veliko pisali. Zato povzemam le telegrafski oris njegovega dela, kot ga je za Enciklopedijo Slovenije pripravil Andrej Paulin:

KLANČNIK, Gregor (Mojstrana, 7. 11. 1913), gospodarstvenik in športnik. Leta 1947 je končal Višjo ekonomsko šolo v Beogradu. Na področju črne metalurgije je delal v letih 1936 - 1979; bil je asistent v cevarni in konstruktor pri metalurških napravah v Železarni Jesenice (do 1946), direktor Železarne Ravne (do 1969), generalni direktor Združenega podjetja slovenskih železarn (do 1979). Njegovo strokovno delo je bilo usmerjeno zlasti v razvoj Železarne Ravne. Pripravil je integracijsko zasnovo združitve vseh treh železarn. Bil je dejaven tudi na športnem področju kot smučar tekač in skakalec, alpinist in telesnokulturni delavec. V sezoni 1937 - 1938 je dosegel naslov državnega prvaka v klasični kombinaciji. V okviru planinske dejavnosti je vodil posodobitvi Triglavskega doma (1980 - 1984) in Koče pri Triglavskih jezerih (1985 - 1988). Objavil je okrog 100 publicističnih del iz gospodarstva in telesne kulture. Je častni član Zveze inženirjev in tehnikov Slovenije in častni občan Raven na Kor. Prejel je Bloudkovo in 1970. Kraigherjevo nagrado.

Ob izzivu, kako predstaviti Gregorja Klančnika, sem se znašla pred dilemo, ki jo je pred desetletjem razložil Mitja Špek:

"O Gregorju Klančniku je bilo že toliko napisanega, da je nesmisel to na tem mestu ponavljati. Najhuje pa je to, da je vse pisanje o njem opremljeno s stotinami števil, ki govore, koliko ton jekla, koliko dinarjev, koliko stanovanj, koliko in kaj vse je nastalo v času, ko je bil direktor na Ravnah. Najhuje je zato, ker človeka, kot je on, dajemo na tehtnico in čakamo, kam bo pokazal jeziček na tehtnici - je vreden toliko ton ali ni. Tako je pač urejeno na tem svetu, vedno z nekom in nečim primerjamo, to je normalno. Vendar banalno."

Upam, da sva s sogovornikom v intervjuju razkrila še kakšno, do sedaj neznano, podobo Gregorja Klančnika.

"Vaš rojstni kraj je Mojstrana na Gorenjskem. Delovno pot ste začeli na Jesenicah, jo nadaljevali na Ravnah (kjer ste ostali celih 23 let) in jo sklenili v Ljubljani. Sedaj ste med tednom v Ljubljani, ob vikendih pa se vračate na Koroško, če se seveda ne podate v gore.

Kje se počutite doma, gospod Klančnik?"

"Svojo delovno pot sem začel doma, v Mojstrani. Pri paši sem 'napredoval' od ovc na krave, pri poljskih delih od grabelj na koso, od motike na plug. Šolskih počitnic nisem poznal. Mojstrana mi je bila, zaradi smučanja in planinstva, nenadomestljivi dom, še zlasti potem, ko sem končno leta 1936 dobil zaposlitev v Kranjski industrijski družbi ali današnji Železarni Jesenice.

Ko sem februarja leta 1946

dobil dekret za odhod v Guštanj, mi je ta, kljub priznanju, pomenil težak udarec. Iz urejenih delovnih in življenjskih razmer (z družino sem bival v stanovanjski hiši na sončni legi Dovja) naj bi odšel v neznano. Kot državni reprezentant sem se pripravljaj na bližnja smučarska tekmovanja v tujini in za olimpijske igre leta 1948 v St. Moritzu - čez noč pa je vse padlo v vodo.

Ko sem se peljal na predstavitev v Jeklarno na Ravnah, se mi je zdelo, da je Guštanj na koncu sveta. Gustelj Kuhar mi je rekel, da se cesti po japonsko pravi 'samajama'. To je v celoti veljalo od Ljubljane do Ježice, naprej do Mežiške doline pa je bil makadam. Navkljub štirim predrtim gumam smo le prispeli do novega delovnega mesta.

Čas je prinesel svoje. Vživel sem se v delovno dotžnost. Konec leta 1947 je za meno prišla tudi družina in skoraj 24 let sem neposredno odgovarjal za razvoj tovarne in kraja. Medtem so mi na Ravnah že pog-

nale osebne in družinske korenine, zato se nisem preselil, ko sem leta 1970 postal generalni direktor združenega podjetja Slovenske Železarne. S preseljevanjem se je spremenila tudi struktura prebivalstva v moji rojstni fari Dovje Mojstrana, in sedaj, kljub temu, da tedensko prekržarim Slovenijo, se obvezno vračam domov na Ravne."

"Franc Leskošek - Luka, takratni minister za težko industrijo, vas je pred odhodom na Ravne 'pospremil' z naslednjimi besedami: "Guštanjska železarna je stara. Odločili smo se, da bo to specialna tovarna plemenitega jekla. Tam ne bo tovarne, tam mora biti apoteka. Tvoja naloga je, da odstraniš hitlerjanske usedline, omogočiš preporod in razvoj jeklarne na Ravnah". Vaš takratni sodelavec na Jesenicah, Avgust Kuhar, je bil skeptičen in vas je potolažil: "Jeklarne na Ravnah 20 let zaostaja za Jesenicami. Nekoga navedi in čez dve leti se vrni."

Kakšni so vaši spomini na prve vtise o Ravnah, kako ste zastavili razvoj in na kaj ste najbolj ponosni? Vem, da je že oguljena primerjava uspešnosti vašega dela: Ko ste prišli, so jeklarji proizvedli 7000 ton navadnih jekel na leto, ko ste odšli, pa so izdelali po 200.000 ton plemenitih jekel raznih vrst!"

"S Francem Leskoškom - Luko sem se spoznal že v partizanih. Kot obveščevalca so me hoteli prestaviti v OZNO, vendar pa me je Luka, ki je že mislil na proizvodnjo v miru, predvidel za industrijski kader.

Res je, da je bila Jeklarne na Ravnah zastarela. Železarno Jesenice so npr. na pragu druge svetovne vojne povečali in modernizirali (sam sem kot konstruktor pri tem sodeloval), na Ravnah pa se ni zgodilo nič podobnega. Med vojno zgrajena obrata za vojaško proizvodnjo tudi nista bila dokončana. Mogoče pa je izogibanje investicijskemu zadolževanju omogočilo, da se je ta tovarna plemenitega jekla v svoji triinpolstoletni zgodovini uspešno izogibala udarcem kriz.

Ravenska jeklarne je bila v tistem času znana predvsem po livarskih izdelkih. Jeklolivarskih izdelkov je na trgu primanjkovalo, zato sem si prizadeval za povečanje njihove proiz-

vodnje. Moja prva odločitev (lahko rečem, da kar precej smela) je bila, da smo ob jeklolivarni zgradili novo livarsko halo. Potem smo si iz Kragujevca sposodili elektro peč, kar je pomenilo začetek proizvodnje elektro jekla na Ravnah in povečanje količin tekočega jekla za izdelovanje ulitkov. Slovenskim in jugoslovanskim kupcem smo tako lahko dobavljali več jeklenih ulitkov, po katerih je vladalo veliko povpraševanje.

Razmišljali pa smo seveda tudi za naprej - povečati smo želeli proizvodnjo jekla oziroma izdelati čim več mehansko obdelanih izdelkov. Ugotovili smo, da širitev jeklarskih hal ni dovolj, treba bi bilo postaviti novo jeklarne. Zamisel zanjo se je rodila na Ravnah, ne na ministrstvu v Ljubljani niti v generalni direkciji v Beogradu. Projekt ni bil deležen kakšne posebne podpore, zato ga tudi nismo razkrivali javnosti. Lotili smo se dela in na desnem bregu Meže zgradili novo jeklarne, v njej pa postavili elektro in Siemens - Martinovo peč. Tako smo povečali proizvodnjo izdelkov iz jeklene litine, ki so bili med pomembnejšimi izdelki začetne faze razvoja Železarne Ravne.

Poleg kovačnice na Ravnah je bila v Jugoslaviji le še ena (v Zenici), zato je kovanih izdelkov primanjkovalo. Za večjo proizvodnjo kovanih izdelkov smo še pred gradnjo jeklarne povečali in modernizirali kovačnico.

Potem je prišla na vrsto valjarna. Stari obrat ni bil primeren za proizvodnjo plemenitih jekel. Večino opreme (peč) v novi valjarni smo zgradili sami, le ogrodje smo kupili na Švedskem.

Jeklarne je poleg surovega jekla začela izdelovati tudi paličasto jeklo, temu je sledilo brušeno in vlečeno jeklo v jeklovleku, kmalu smo osvojili tehnologijo izdelovanja vzmeti, kar zgodaj pa so se v mehanski obdelavi odločili tudi za proizvodnjo pnevmatičnega orodja, s katerim smo dolgo časa - kljub liberalizaciji uvoza - oskrbovali jugoslovanski trg. Škoda, ker sodelovanje s firmo Atlas Copco - kljub mojim dogovorom - kasneje ni zaživel.

Zaradi ugodnih življenjskih razmer na Gorenjskem sem nerad prišel na Koroško, hkrati pa sem bil prepričan, da za osrednje vodenje tovarne nisem sposoben. Kmalu sem spoznal, da je v njej znanja dovolj, direktor pa ga mora odkrivati in učinkovito združevati. To pomeni, da sta lastna prizadevanost in prijateljski odnos do sodelavcev pogoja uspešnosti vodilnega kadra.

V Jeklarne na Ravnah sem hitro spoznaval ljudi. Nekateri so me kot športnika že poznali. Sodeloval sem z ožjim vodstvom in obratovodstvi, redno sem se udeleževal tudi sestankov sindikata, zato se je

krog tistih, ki so mi zaupali, naglo širil - s tem pa tudi moja vgrajenost v novo delovno okolje.

To, da ob mojem prihodu v tovarni ni bilo partijske organizacije, me ni motilo. Vse sodelavce sem vedno ocenjeval samo po tem, kako opravljajo svojo dolžnost. Takrat je politične prenapeteže motilo, da so ljudje v zahvalo, ker so vojno preživeli, romali na Brezje. Na zboru pred upravnim poslopijem sem povedal, da nikogar ne bomo zasledovali, kaj v prostem času počenja, vsakogar pa bomo ocenjevali po njegovem delu v tovarni.

Ob pogledu nazaj sem vesel, da sem imel kljub mladosti razvit čut za ločevanje pomembnega od manj pomembnega. Pomembnega nisem videl samo v tovarni, temveč tudi v kraju, gradnji naselja, sanaciji gradu, razvoju šolstva, športa in kulture. Enostavno - ponosen sem na Ravne na Koroškem, plod povojnega razvoja."

"Kot direktor ste imeli veliko stikov s politiko, ki je posegala v gospodarstvo. Začelo se je že z dekretom, s katerim so vas imenovali za upravnika oziroma direktorja Jeklarne Ravne. Nekje ste zapisali, da se niste nikoli vpletali v vsakodnevno politiko, ampak ste sledili dolgoročnemu cilju (socializem). V svojih člankih se niste bali kritizirati nekaterih političnih odločitev na gospodarskem področju (npr. ob liberalizaciji uvoza). Marsikaj ste naredili tudi na svojo roko (npr. ko je bila graditev jeklarskih zmogljivosti zaradi strateških razlogov v času prve petletke bolj skoncentrirana v osrednjem delu države ipd.)."

Kako se spominjate tega odnosa in vaših političnih funkcij ter dejavnosti (npr. ustanavljanje partijske organizacije, republiški, zvezni poslanec ipd.)?"

"Vedno sem bil prepričan, da orientacija po dnevnih politikah ni modra, zato smo na Ravnah mnoge direktive preskočili, pred seboj pa imeli zastavljene cilje.

V partijo komunistov sem vstopil v težkih medvojnih časih, prepričan, da kapitalizem in neomejena moč zasebne lastnine nista rešitev za človeštvo. V tovarni sem zato pomagal obnoviti razpuščeno

celico komunistov, kar pa ni pomagalo, da ne bi politični funkcionarji ljubosumno gledali na rast proizvodnje in zaposlovanja. Do odkritega konflikta je prišlo po tem, ko se je v novi, na 'črno' zgrajeni, jeklarne že talilo jeklo. 1. maja 1952 smo vključili novo elektro peč, 17. novembra pa novo SM peč. Prav ta dan pa je bil določen za pomemben partijski dan, za revolucionarni preobrat na Ravnah. Osnovni namen je bil zamenjava direktorja, čemur so se uspešno uprli delavci. Po večurni razpravi sem v zgodnjih jutranjih urah oddal partijsko knjižico. Ko so se v partijski udar vključili Leskošek in drugi, so se stvari zopet postavile na svoje mesto, moja izključitev pa je bila preklicana. Od takrat so me politični funkcionarji pustili pri miru.

Ker so na volitvah odločali ljudje, sem v republiški in zvezni skupščini sedel četrtoletno. Moji nastopi običajno za kariero niso bili spodbudni. Nasprotoval sem raznim novostim, celodnevni šoli, usmerjenemu izobraževanju, vmešavanju komunistov v kadrovanje, oblikovanju kolegialnih poslovnih organov in drugemu. Za tako odkritosrčnost je bil potreben pogum, še večji pa za investicijske odločitve. Ker spodsrljajev ni bilo, struktura proizvodnje pa se je bogatila, dohodek je rasel, se tudi nasprotniki niso pojavljali."

"Direktor je, po vašem mnenju, 'osrednja osebnost delovne organizacije'. Kako bi označili stil vodenja, ki ste mu sledili vi? Ste bili bolj orientirani k ljudem (znani ste po tem, da ste vsak dan obhodili celo fabriko, v teoriji je to poimenovano z 'management by walking around', hkrati pa je k vam lahko prišel vsakdo - torej bi lahko učeno rekli, da ste vodili t.i. 'open door policy') ali k stvarim? Ste bili bolj demokratičen ali bolj avtoritaren vodja?"

"Pred tremi desetletji so mi Naši razgledi postavili vprašanje, kaj naj bi bil osrednji pogoj za sposobnega direktorja podjetja - tehnična, ekonomska ali politično - pravna izobrazba. Moj odgovor je bil: Dober značaj. Značaj pa ni naučena, temveč prirojena lastnost. Prepričan sem, da je bila meni lastnost uspešnega sodelovanja z ljudmi položena v kmečko zibelko.

Biti demokratičen pomeni brez 'branja' okoli sebe živeti v

družbi različno mislečih. Moje načelo je, da je mogoče plodno in uspešno sodelovati tudi v družbi različno mislečih - pogoj pa so dobri odnosi med ljudmi. Upam, da sem nekaj tega dokazal na Ravnah. Za pridobivanje ugleda so pomembni: lastna delovna vnema, poštenost in objektivno ocenjevanje delovnih rezultatov drugih."

"Kako komentirate rezultate ankete med zaposlenimi v Železarni Ravne leta 1990, ko je na vprašanje 'Ali lahko imenujete dve osebi iz dosedanjega razvoja Železarne Ravne, ki sta imeli ali imata po vašem mnenju med železarji največji ugled?' zdaleč največ anketirancev napisalo vaše ime? Vam takšno priznanje zaslug laska?"

"Prijetno mi je, da me tudi sedaj, ko sem že skoraj 14 let v pokojju, delavci na Ravnah še niso pozabili."

"V zgodnjem povojnem obdobju je bila rast jeklarske industrije skokovita, zato tudi presežki ob bilancah. Leta 1967 pa so se začele kazati težave - prvič se je pojavila izguba.

Takrat se je rodila tudi ideja o povezovanju slovenskih železarn. Vi ste pripravili študijo o integraciji in kasneje postali tudi generalni direktor Slovenskih železarn (kot celovite in največje organizacije združenega dela v republiki).

Kateri vzroki so bili odločilni za povezovanje in kakšne rezultate je le to prineslo?"

"Poslovanje podjetja z dobičkom je bila moja osrednja zadojitev. Zaradi spremenjenih pogojev gospodarjenja in nerealne liberalizacije pri uvozu jekla so se prvič pojavile rdeče številke. Zaradi obračunane amortizacije tovarniške investicije še niso bile občutno prizadete, drugače pa je bilo z naložbami v objekte družbenega standarda. Iskali smo rešitve.

Najprej smo odprodali stanovanja, denar pa vlagali v gradnjo novih. Razpisali smo notranje posojilo in že izdali obveznice. Na Ravnah smo torej že pred četrto stoletja imeli obveznice. To je bila gotovo koristna odločitev, vendar so bili politiki drugačnega mnenja. Prizadevali smo si, da bi stroške čim bolj znižali. Nazadnje smo ustvarili večjo enotnost slovenskega železarstva.

V tej mini krizi smo veliko rešitev našli v lastni hiši; za spremembo zunanjetrgovinskih predpisov, zmanjševanje davčnih obremenitev in pridobivanje dodatnih virov pa je bila nujna širša akcija, zato smo oblikovali Združeno podjetje slovenske železarne. Dokumentacijo za to integracijo sem v glavnem pripravil sam, saj se dela nisem nikoli branil. Za vse, zlasti pa za vodilne delavce, velja, da so toliko zaposleni, kolikor si sami najdejo delo.

Težko je sedaj ugibati, ali je bil opisan izhod iz težav v letu 1970 pravi. Dejstvo je, da Slovenske železarne v bivši Jugoslaviji niso imele ekonomskih problemov, globoka kriza je nastala po nenadni izgubi jugoslovanskega trga."

"Začetek svoje 'železarske kariere' ste označili kot 'za človeštvo nepomemben, za vas pa usoden korak, s katerim ste na Jesenicah prestopili prag slovenskega železarstva, ki vam je dalo smoter življenja."

Zanima me, ali sedaj še spremljate dogajanje v Slovenskih železarnah. Kaj menite o njihovih izgubah, načinu sanacije, njihovi prihodnosti?"

"4. november 1936, ko sem bil sprejet v Železarno Jesenice, je bil zame najsrečnejši dan. Četudi sem začel kot navaden delavec v cevarni, je moja prva plača znašala 800 din, kar je bilo za moje pojme pravo bogastvo. Od takrat sem bil zvest slovenskemu železarstvu in naključje je hotelo, da sem 'prilezel' celo do mesta generalnega direktorja te dejavnosti.

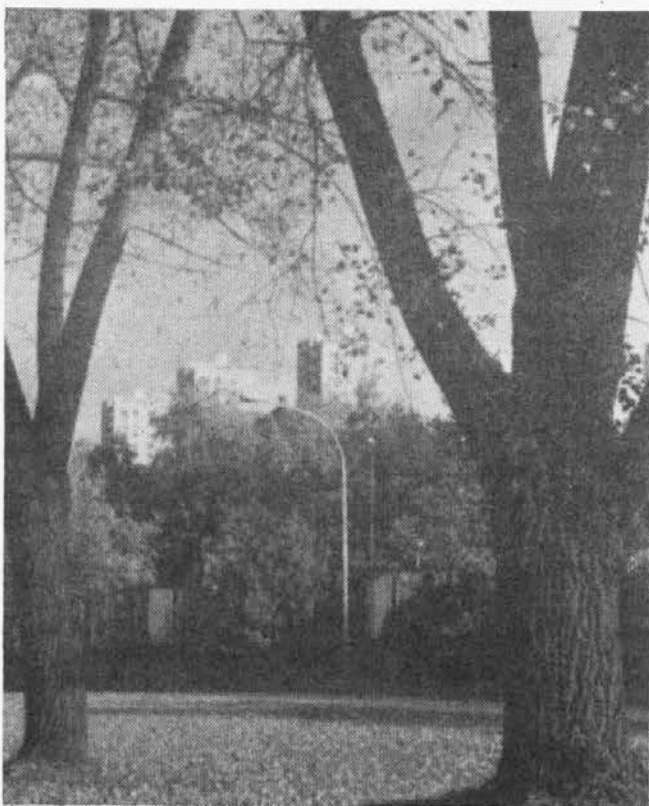
Sedanji položaj slovenskega železarstva me neposredno ne prizadeva, z žalostjo pa gledam na razmere, ki grozijo, da bo v nekaj letih razvrednoteno to, kar smo štiri in pol desetletja spravljali skupaj. Ob prvih udarcih krize sem še poskušal pomagati, ko pa sem opazil, da v tovarni ne želijo, da bi jim kdo pamet solil, sem se umaknil.

Prepričan sem, da bo Železarna Ravne tudi naj-novejšo krizo premagala, kar dokazuje s svojo večstoletno zgodovino. Kako bodo krizo prestala posamezna podjetja tega concerna, bo odvisno od vodilnih delavcev. Nesposobni se bodo morali končno umakniti in upi bodo obrnjeni k novim kadrom. Že pred tremi leti sem opozoril, da zdrava jedra tovarne ne smejo nositi bremena neprodnih oddelkov in služb, zato sem predlagal razdelitev na avtonomne enote, ki naj bi v svobodni konkurenci reševale svoj položaj. To mnogim, ki so in še živijo na račun drugih, ni bilo všeč.

O poslovanju železarne sem seznanjen iz dnevnega časopisa. Občasno dobimo poročila

zarske družbe na Ravnah?"

"Na Ravnah je nekaj sledi mojega dela, kot npr. oblikovanje zaščitnega znaka železarne, sanacija gradu, poimenovanje športnega društva in tovarniškega glasila (Fužinar), Dom telesne kulture in počitniški dom v Portorožu. Ime Jeklarna na Ravnah mi je bilo ob prihodu zelo všeč. Ko pa so vse proizvajalce železa v Jugoslaviji preimenovali v železarne, smo tudi mi začasno dobili ime Železarna Guštanj. Ker so Ravne prerastle Guštanj, smo se odločili za novo ime - Ravne na Koroškem in s tem tudi za ime Železarna Ravne. V

tudi v Zvezo združenj borcev NOV. Njihova pomanjkljivost je, da se izogibajo analiziranju notranjih slabosti."

"Sodelovali ste pri izbiri imena kraja (Ravne) in imena za tovarno (Železarna Ravne). Kako doživljate dejstvo, da Železarna Ravne zdaj ni več, da se (resda v tisku in za uradne namene, med ljudmi pa ne) uporablja le s pridevnikom bivša ali pa kot izraz samostojne žele-

zarske družbe na Ravnah. To sicer ne bi premagalo krize, spodbujalo pa bi spopadanje z njo. Zaščitni znak mora biti tudi po razdelitvi dejavnosti na več podjetij povezovalno sredstvo Jeklarne na Ravnah, saj mora plemenito jeklo ostati osnovna surovina predelovalnih obratov, poznajo pa ga tudi po svetu.

Ob nevoščljivem natočevanju o visokem kotiranju in privilegirani Raven v bivši Jugoslaviji se moramo zavedati slovenske strankarske demagogije. Vsak pameten človek ve, da je dohodkovni salto mortale na Ravnah posledica čez noč izgubljenega trga. To pa ne

pomeni, da ošabno kitenje s privevnikom 'naj' in v ihti urednice investicije v zadnjem desetletju niso poglabile brezna krize. Velike žrtve bodo potrebne, da se bo ravska jeklarna izkopal iz njega. Vse tiste, ki pri zdravljenju niso sposobni učinkovito sodelovati, bo treba iz tega procesa izločiti."

"Tako vsestransko aktivni človek, kot ste vi, se verjetno boji upokojitve. Kako pa ste jo sprejeli vi?"

Ali lahko rečemo, da je vaše sodelovanje pri gradnji oziroma prenovi planinskih postojank nekakšno nadomestilo za nekdanje poklicno delo - glede na vašo energijo, delavnost in sposobnost, s katero se lahko pohvalite?"

Kaj vam še izpolnjuje čas v teh letih? Ali se bolj posvečate čemu, čemur ste se v preteklosti morali odpovedovati?"

"Z osemdesetimi leti starosti in štirinštiridesetimi leti dela izpolnjujem vse pogoje za upokojitev, prepričan pa sem, da sem upokojen pri polni kondiciji. Kljub temu, da sem imel v tovarnah dovolj zaslonbe, so nekateri moj odhod želeli. Koliko so pridobili z zamenjavo generalnega direktorja Slovenskih železarn, lahko ocenjujejo drugi. Povedati moram, da sem se brez bolečin privadil novemu položaju, saj sem kmalu zatem prostovoljno prevzel projekt Povečanje in posodobitev Triglavskega doma na Kredarici - sedaj je tam 320 ležišč. Potem sem vodil dela pri povečanju koč pri Triglavskih jezerih (sedaj 200 ležišč). Snujemo pa še nove akcije: razširitev doma na Komni, gradnjo suhih stranišč pri planinskih postojankah ipd. Planinstvo mi torej že skoraj 14 let podarja aktivno razvedrilo, dokazano je, da ne brez učinka.

Moj konjiček je še slikanje akvarelov, ki jih včasih tudi razstavljam, čeprav ne slikam zaradi razstav kot takih."

"Nekje ste zapisali, da ste gorohodec postali, ko ste spremljali krave in iskali ovce po planinah. Ob delu pa vam je planinstvo postalo potreba.

Katere gore se vam zdijo najlepše? Je to

Triglav, kamor ste se največkrat (270-krat?) povzpeli? Ste na planinskih poteh raje samotar ali v družbi (npr. pohodi železarjev)? Kako gledate na množice v gorah - ste za množično planinstvo ali pa so gore bolj za izbranice (Kugyjev koncept)?"

"Od malega sem zaradi domačih potreb obiskoval gore. Na Triglavu, ki sem ga občudoval z našega rova na Mežakliji, sem bil prvič 15. avgusta 1926, zadnjič pa 22. septembra 1993 (Op. p.: Intervju je bil 27. 9. 1993.). V gore sem običajno hodil sam. To mi je ustrezalo, ker se z nikomer ni bilo treba dogovarjati, imel pa sem tudi svoj tempo hoje in plezanja. Ker sem bil v mladih letih navdušen plezalec, Triglavska stena pa je Eldorado za alpiniste, sem se velikokrat podal v Vrata. Triglav je simbol Slovenije, zato je njegova privlačnost razumljiva; to pa ne pomeni, da nisem z enakim zadovoljstvom obiskoval drugih gor - od Montaža do Kukove špice, od Kepe do Uršlje gore in Kamniško - Savinjskih Alp.

Z velikim veseljem sem spodbujal redne letne pohode slovenskih železarjev. Z delavci sem na različnih vrhovih in v postojankah preživljal nepozabne trenutke, ki se, vsaj meni, ne bodo ponovili.

Nasprotovanje množičnemu planinstvu ni upravičeno. Prostora je v slovenskih gorah dovolj, zlasti če pomislimo, da le-te skoraj tričetrt leta samevajo. Obiskovalce gora je treba le vzgojiti, da bodo odpadke nosili v dolino, alkohol pa puščali v trgovinah."

"Že leta 1962 ste v Koroškem fužinarju pisali o tem, "kako razkošje gore približati delovnim ljudem za krepitev in razvedrilo", kjer ste razmišljali o "kultiviranju" jezerca in tudi o gondolski vzpenjači, ki bi smučarje pripeljala na vrh Uršlje gore, navzdol pa bi se lahko odpeljali v vse smeri po različnih progah.

Kakšni občutki vas prevevajo sedaj, ko pridete k lvarčkemu jezeru oziroma k Ošvenu? So se vaše sanje uresničile ali pa se vam sedaj (z naravovarstvenega vidika) zdijo neprimerne?"

Kaj menite o predvideni gradnji smučišča na naši strani Pece?"

"Pogled na Uršljo goro me je spominjal na Kitzbuechel in Zell am See, zato mi je rojila po glavi ideja o gondolski žičnici od lvarčkega jezera na vrh Gore. Svarčel sem tudi smučarske proge od zgornje do spodnje postaje. Ni škoda, da tega projekta nismo uresničili, saj je že sedežnica do Ošvena vprašljiva. Verjetno bi bilo bolje, da bi smreke še rastle.

Glede Pece pa mislim, da je slovenska stran za smučišča uporabna le do 1200 m nadmorske višine. Ta sončna lega bi razširila in obogatila avstrijska smučišča, kar pomeni, da bi, vsaj v prvi fazi, izhodišče tudi za našo stran moralo biti iz avstrijske Koroške. Na žalost se časi spreminjajo. Zime brez snega so že skoraj pravilo, Triglavski ledenik se manjša, zato bo treba v prihodnje pred gradnjo žičnic in vlečnic temeljito premisliti o njihovi smiselnosti."

"V vaših spominih je Guštanj, ko ste ga spoznali, veljal za zaostal srednjeveški trg.

Kako danes doživljate Ravne in ali ste ponosni (na svoj delež pri razvoju kraja), ko se vračate na Koroško? Kaj menite, kakšna prihodnost se ji obeta - predvsem z vidika trenutne krize v železarstvu?"

"Od takrat, ko sem prvič prišel v Guštanj, se je marsikaj spremenilo. Začetek gradnje Čečovja sega že v leto 1947, kar je nakazovalo, da se Kuharjevo prerokovanje o moji vrnitvi na Jesenice ne bo uresničilo, pač pa je Gustelj prišel za menoj na Koroško. Pozneje so Ravne postale pomemben gospodarski, kulturni, šolski, trgovski in administrativni center. V podaljšku do Prevalj tvorijo najbolj razviti središče regije, zato mi je razumljiva zahteva po sedežu okraja.

Opravljanje, da so se Ravne v Jugoslaviji razvijale predvsem zaradi 'protekcije', ni upravičeno. Vse, kar je bilo doseženo, je bilo plod pridnosti in podjetnosti zaposlenih; pridnim ljudem pa se ni treba bati prihodnosti."

"Že na Jesenicah ste (tako po osvoboditvi) med drugim skrbeli tudi za "tovarniško literaturo". Na Ravnah ste bili tudi pobudnik ustanovitve Koroškega fužinarja in

kasneje ostalih tovarniških glasil. Tudi sami ste mnogo pisali - in v primerjavi z današnjimi direktorji celo zelo veliko - pa tudi z različnih področij.

Kakšen pomen ima po vašem mnenju danes organizirano informiranje v podjetju (npr. tovarniško glasilo)? Kaj poročate o negotovi usodi Koroškega fužinarja?"

"Bil sem pobudnik in krstni boter obeh Fužinarjev (izmisli sem si tudi ime), zato je razumljivo, da tudi sedaj zagovarjam izhajanje tovarniškega glasila - Informativnega fužinarja. V časopise ni tvegano vlagati denarja. Pisati pa bi moral tudi kritično, npr. ko analizira doseženo.

Koroški fužinar je draga revija, zato jo težko vzdržuje ena tovarna, razen če ima dovolj dohodka. Dokler je vladala blaginja, je spadal Koroški fužinar v tisti delež tovarne, ki ga je morala le-ta dajati svojemu okolju - neke vrste kulturno in zgodovinsko poslanstvo. Ko pa je prišlo do krize, je normalno, da k financiranju pristopijo občine. Koroški fužinar je revija, katere baza je vsa slovenska Koroška, zato bo njegova usoda odvisna od tukajšnjih občin. Je pa Koroški fužinar časopis, ki ga je vredno shranjevati, poznan je tudi po Sloveniji."

"Letos praznujete visok življenjski jubilej. V čem je skrivnost vaše vitalnosti? Je to rekreacija, saj je bilo vaše vodilo tudi, da se le s telesno obremenjenostjo krepki organizem in da je ob rasti tovarne treba skrbeti tudi za možnosti in usmerjanje telesne kulture nasploh?"

"Vedno sem bil prepričan, da je telesni napor, ki povzroči tudi potenje, pogoj za zdravje. Tega načela sem se držal vse življenje - poleti in pozimi. Koliko mi je to pomagalo, da se tudi pri osemdesetih dobro počutim, ne morem odgovoriti. Upoštevati je treba še gene, ki sem jih podedoval, in disciplino pri prehrani in spanju."

"Gospod Klančnik, najlepša hvala za pogovor ter iskrene čestitke ob 80. rojstnem dnevu."

NAGRADE IN PRIZNANJA OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM ZA LETO 1993

Skupščina občine Ravne je ob letošnjem občinskem prazniku podelila tri občinske nagrade in troje priznanj. Nagrade so dobili Vera Mrdavšič, Ivan Hočvar in Jaroslav Kotnik, priznanja pa Center za usposabljanje, delo in varstvo Črna, Maksimilijan Paradiž in Štefan Zver.

Objavljamo portrete občinskih nagrajencev in povzetek utemeljitev za prejemnike priznanj.

VERA MRDAVŠIČ

Silva Sešel

"V življenju vsakega človeka se prej ali slej zariše neka pot, podobno kot črta v dlan. Tudi če nočeš, moraš po njej, z njo in sam s sabo zaznamovan."

(Tone Pavček - Pot)

Te Pavčkove verze je v nagovoru ob njenem letošnjem osebnem jubileju uporabila ravnateljica Gimnazije Ravne in poudarila njeno zaznamovanost s predanim delom do stroke - materinščine in do pedagoškega dela v najširšem pomenu besede.

Materni jezik je predragocena dediščina, da bi ga smeli zanemarjati: Tako sta ji govorila že oče in mati, učitelj, humanista, častilca lepe besede. In nam mladim je s svojstvenim žarom dokazovala, da je jezik predragocena dediščina, zakaj v njem živi vsa preteklost našega naroda, ves njegov razvoj; v njem je več kot tisočletno izkustvo, veliko bridkosti, nekaj tudi veselja. Ob poplavi tujega je svarila, da beseda ni prazen zvok, beseda je izraz in odmev človekove notranjosti, njegovih misli in čustev.

Mogoče ta njena velika borba izvira iz vojnega obdobja, ko je morala kot otrok v Medžimurju obiskovati madžarsko šolo. Spominja se, kako silne so bile njene stiske, ko ni razumela okolice in tudi okolica nje ni razumela.

Ampak svoj jezik je treba znati tudi pisati. Večje so družbene spremembe, hitrejši je napredek, hitreje se

razvija jezik. Novo življenje je prineslo veliko novih pojmov, novih besed in izrazov. In tu je potrebno, da ti učitelj zbudi čut za lep jezik, da ti pomaga raziskovati literaturo, da ti pomaga pri pisnih nerodnostih, te usmerja, ali drugače, da te nauči za življenje, za veliki svet, da lahko stopiš na samostojno pot.

Profesorica Vera Mrdavšič ni bila le odlična učiteljica, svojim dijakom je bila tudi vzgojiteljica v najzlahotnejšem pomenu besede, ker so njene občečloveške vrednote zelo visoke in taklik vpliva na učenca in precej pripomore k sooblikovanju osebnosti. Učitelj materinščine ima še to prednost, da se neprestano srečuje z literarnimi prispodobami in ona je kar tako, mimogrede, znala pri vsaki uri nasuti prgišče naukov za življenje. In ker je bilo povedano kar tako, iskrivo, duhovito, včasih spremljano z rahlim jeznim bliskom izpod obrvi, drugič s komaj zaznavnim nasmehom izza koticke ust, ni nikoli zvenelo pridigarstvo.

Mnogi dijaki, posebej tisti, ki znajo brati z obraza, med vrsticami, osvojijo učiteljev kod, se tega spominjajo v pozna leta. Tako se je v radijski akciji najboljši učitelj pojavilo tudi njeno ime.

Takih dijakov, ki se njenih ur posebej radi spominjajo,

je kar precej. In skromno je pripomnila, da se ji je oglasila Marta Kos, danes novinarka v Kölnu, se ji še enkrat zahvalila za njeno pomoč, ko je pripravljala raziskovalno nalogo o jeziku domače radijske postaje. Tu je tudi znano pisateljsko, prevajalsko in znanstveno ime Silvije Borovnik, ki rada "izda", da sta jo učila Mrdavšiča.

Davnega leta 1961 se je rodila Prežihova bralna značka. Več kot trideset let zvestega spremljanja mladega bralca, včasih jih je tekmovalo tudi več kot petdeset. In v takem obdobju se številka povzpne čez tisoč, armada bralcev, ki zna vzbujeno ljubezen prenašati tudi na druge. Naučiti brati pomeni odstreti meglo iznad obzorij; kačuriti bi rekli po cankarjansko. Sistemi nimajo radi ljudi, ki uporabljajo lastno glavo, za vsak čas so nevarni, ker preveč mislijo in premalo ubogajo.

Pridružili so se še tekmovalci za Cankarjevo priznanje in dosegli visoka mesta na državnem tekmovanju. Leta 1979 je bilo to tekmovanje na Koroškem in takrat je z ostalima slavistoma pripravila celoten sklop vprašanj iz Prežihovih del in sodelovala pri izvedbi republiškega tekmovanja.

Dolga leta je bila mentorica literarnega krožka, mentorica šolskega glasila

Misli mladih, mentorica maturantskega Vresja. Kar trikrat sem zapisala mentorica, lahko bi še četrtič; tudi nam - mlajšim slavistom je bila v pomoč, tako v stroki kot pri pedagoških vprašanjih, pa tudi marsikakšen osebni nasvet je bil nadvse dobrodošel, lepo zaviti v prijazne besede. Za mentorstvo jo je republika uvrstila med dobitnike Trubarjevih priznanj.

Tudi stroka ima zabeležen njen jezikovni učbenik za srednjo šolo (Janez Dular, Rafka Kirn, Vera Mrdavšič: Slovenski jezik in stilistika - 7. Oris skladišne ravnine jezikovnega sestava, Ljubljana 1979). Tega bi bilo zagotovo še več, če ne bi bilo toliko pisnega popravljanja (šolske naloge, domače branje, bralna značka ...). Mogoče komu več pove, če zapišem, da to ob rednem delu znese trideset tisoč strani ali dve polni leti dela.

Biti učitelj je resnično poslanstvo in profesorica Vera Mrdavšič je bila s tako življenjsko potjo zaznamovana. Tisti del, ki ga je namenila šoli, razredu in v zbornici kolegom, je dobro opravila. Generacije in generacije so dobile enako popotnico:

"Oklepajte se svojega jezika s prav tako ljubeznijo kot svojega doma."

IVAN HOČEVAR

Franc Černe

Ivan Hočevar je zaposlen v Železarni Ravne kot delovodja vzdrževanja. Rodil se je 15. maja 1946 v Pamečah pri Slovenj Gradcu. Osnovno šolo je obiskoval pretežno na Ravnah, poklicno pa v Mariboru. Leta 1964 se je zaposlil v Železarni Ravne kot elektroenergetik. Nadaljeval je v večerni šoli v Slovenj Gradcu in jo je tudi končal.

Že leta 1973 se je včlanil v našo invalidsko organizacijo. Leta 1974 je sodeloval pri ustanovitvi samostojnega Društva invalidov Ravne na Koroškem. Do tedaj je bila to podružnica Medobčinskega društva telesnih invalidov Ravne na Koroškem. Vodstvo Krajevnega odbora Ravne je nagrajenec prevzel že leta 1975, za Jankom Kokalom. Krajevni odbori so se s spremembo statuta leta 1985 preimenovali v podružnice; dobile so večjo samostojnost pri delu in samostojno skrb za člane na svojem območju. Podružnici Ravne je še naprej predsedoval Ivan Hočevar.

Ob koncu leta 1992 je podružnica Ravne imela 597 rednih članov, od tega 436 zaposlenih, in 103 podporne člane. Občinsko društvo je tedaj imelo skupno 1579 rednih in 558 podpornih članov.

Kot predsednik Krajevnega odbora oz. podružnice Ravne je Hočevar tudi član Izvršnega odbora občinskega društva invalidov.

V zadnjih dveh desetletjih se je delovanje društva in podružnice Ravne zelo razširilo. Naj navedem le nekaj najpomembnejših dejavnosti. Vsakoletni družabni večer, romanje na Brezje z več avtobusi, regijsko srečanje na Uršlji gori izpelje organizacijski odbor, ki ga je že večkrat vodil Ivan Hočevar, številni obiski bolnih, izleti za člane, tudi za težje invalide, letovanje na Rabu za člane itd.

Delovni invalidi imajo v Železarni Ravne svoj aktiv. Ivan Hočevar deluje tudi v njem. Ko so se povezali aktivni invalidov vseh podjetij v Slovenskih železarnah, je bil član koordinacijskega odbora in vodil komisijo za invalidski šport. Tako je organiziral vsakoletna športna tekmovanja med aktivni.

Sad sodelovanja med aktivoma Železarne Ravne in Železarne Jesenice je pobratenje Društva invalidov Ravne z Društvom invalidov Jesenice, pri čemer je bila vloga Ivana Hočevarja očitna.

Nagrajenec je aktiven tudi pri organiziranem športu, bil je član občinske komisije za šport pri Občinski zvezi za telesno kulturo Ravne in med ustanovitelji Koroške kegljaške zveze, njen predsednik in tudi član predsedstva Kegljaške zveze Slovenije.

Leta 1979 je opravil poseben tečaj za vodenje športa in rekreacije invalidov. Vodil je komisijo za šport in rekreacijo v Društvu invalidov Ravne in pomagal ustanoviti Invalidsko športno društvo "Samorastnik" Ravne. Več let je bil član in je tudi vodil komisijo za šport in rekreacijo pri Zvezi društev invalidov Slovenije. Je član predsedstva Zveze za šport in rekreacijo invalidov Slovenije.

Aktiven je tudi v Gasilski zvezi Slovenije za koroško območje in v Občinski gasilski zvezi Ravne deluje že več kot 30 let. Sodeluje pri organiziranju športnih tekmovanj in pri usposabljanju in šolanju gasilskega kadra. Pred tremi leti je prevzel tajniške posle Občinske gasilske zveze Ravne na Koroškem. Delaven je pri organiziranju požarne varnosti v občini.

V CB-radio klubu Koroška deluje že 8 let. Sodeluje pri gradnji, širjenju in vodenju kableske TV mreže, v Elektrotehniškem društvu Ravne in v krajevni skupnosti Čečovje.

Živimo v času, ko je vsakršna pomoč človeku - posebej še invalidom - zelo potrebna. Občanov, ki so pripravljeni brezplačno delati na humanitarnem področju, je vedno manj. Ivan Hočevar zna pritegniti potrebne sodelavce in prijatelje za uresničevanje nalog, ki jih društvo sprejme v svoje programe.

Za svoje aktivno in požrtvovalno delo je bil že večkrat pohvaljen. V Društvu invalidov Ravne je prejel več priznanj, pisno priznanje in zlato znak Zveze društev invalidov Slovenije ob 20-letnici obstoja leta 1989, zlato plaketo pri Zvezi za rekreacijo in šport invalidov Jugoslavije, republiška in občinska priznanja za delo v gasilstvu, občinsko bronasto in srebrno plaketo Zveze za telesno kulturo, občinsko priznanje OF - srebrni znak, medobčinsko priznanje srebrni kegelj in zlato plaketo Kegljaške zveze Slovenije.

Sklep o podelitvi letošnje občinske nagrade Ivanu Hočevarju nas je v invalidski organizaciji prijetno presenetil. Ta nagrada je znamenje, da družba ceni to delo. Le organizirano skupinsko delo ima lahko širši uspeh, vendarle pa odločajo prispevki posameznikov.

Center za usposabljanje, delo in varstvo Črna

Ustanova, ki jo bolj poznamo kot Zavod za delovno usposabljanje mladine, deluje že 25 let. Zaposleni v njem se trudijo ustvariti kar najboljše razmere za življenje gojencev. Odlikujejo se s pristnim človeškim odnosom do njih in jim urejajo prostore v prijetna bivališča.

Od leta 1978 deluje v okviru Zavoda varstveno - delovni center, v katerem živijo v bivalnih skupnostih odrasle osebe, leta 1986 pa so ustanovili oddelek za osnovno usposabljanje težko prizadetih otrok.

Vsa leta se je zavod razvijal in iskal vedno nove oblike dela z varovanci. Vse bolj se je vključeval v okolje in postal nepogrešljiv del kraja.

Center za usposabljanje, delo in varstvo v Črni je ustanova, ki je lahko zgled sorodnim institucijam v državi in tujini ter v ponos občini Ravne.

Maksimilijan Paradiž

S svojim vsestranskim delovanjem je veliko storil za kulturno in družbeno dejavnost na Prevaljah, izkazal se je kot organizator pri pevskem zboru Vres, dejaven je bil v planinskem društvu in v lovski družini. Zadnja leta si kot predsednik gasilskega društva prizadeva za napredek gasilstva v kraju, v prejšnjih letih pa je poskrbel za obnovo nekaterih kulturnogodovinskih spomenikov na Prevaljah in okolici. Bil je predsednik gradbenega odbora za postavitev cerkvice na Brinjevi gori, uredil je okolico cerkve sv. Barbare in znamenje sv. Rozalije. Sodeloval je v številnih človekoljubnih akcijah, predvsem pri obnovi kmetij, prizadetih v požarih.

Štefan Zver

V Črno je prišel leta 1962 in takoj postal aktivist TVD Partizan in Nogometnega kluba Peca. Veliko je storil za urejanje in vzdrževanje športnih objektov v kraju. Leta 1974 so pod njegovim vodstvom začeli graditi športni stadion, ki je s spremljajočimi objekti v ponos vsemu kraju. Štefan Zver je aktiven tudi v drugih društvih in v krajevni skupnosti, deluje kot smučarski sodnik in kot član občinske športne zveze. Sodeloval je pri vseh večjih gradnjah v kraju ter nadzoroval dela, ki so jih financirali krajanji s samopriskom. S svojim nesebičnim delom je vtisnil kraju trajen pečat.

JAROSLAV KOTNIK

Mojca Potočnik

Nekoč, ko sem bila še drobno dekletce, **sem se ga nekoliko bala.**

Bil je visok gospod s strogim pogledom, dasi se je izza njegovih očal iskriala prikrita dobrotnost in prizanesljivost. Sodil je v neki drug svet, o katerem smo doma govorili s spoštovanjem in kot o nečem, kar je samoumeven del našega življenja, na cesti in v šoli pa smo o njem molčali, a morali bi ga bili zavračati in napadati.

Zdelo se mi je, da o življenju in svetu zelo veliko ve, bila sem prepričana, da zmore spremljati tudi skrite misli in da je zato treba živeti dosledno tako, kot uči on in njegova vera. Ni mi bilo pretežno hoditi k verouku ob zgodnjih jutrih, čeprav smo potem v šoli - po prvem opaženem zehanju - poslušali protiveroučno

predavanje, v katerem je tovarišica župnikove nauke postavljala na laž. Njeni napadi so bili preveč sovražni, da bi ji v celoti verjeli, vendar je v nas le zasejala seme dvoma za vse življenje.

Tedaj nisem vedela, da je za gospodom Jarošem težka, zapletena življenjska pot.

Rodil se je leta 1914 v Trstu kot sin železniškega uradnika Franca Kotnika in njegove druge žene, Čehinje po rodu. Ob izbruhu prve svetovne vojne je oče družino poslal na svoje rojstne Dobje, kjer je Jaroš ostal do končane osnovne šole. Potem je bil odličen dijak na klasični gimnaziji in študent v bogoslovju v Mariboru, leto dni kaplan v Št. Lovrencu na Dravskem

polju, škofijski tajnik in tik pred vojno docent za Staro zavezo na mariborski Teološki fakulteti. Postal bi bil znanstvenik, doktor bibličnih znanosti, pa je vojna vse preokrenila.

Zaprli so ga prve dni okupacije. Po nekaj mesecih zapora v Rajhenburgu je pristal v fari Lučko pri Zagrebu, kjer je do konca vojne opravljal službo organista in kaplana. Jeseni leta 1945 je postal župnik v Šentjanžu, sedem let zatem je prišel na Ravne, vesel, da po vseh osebnih preizkušnjah in pritiskih oblasti še lahko opravlja duhovniško službo.

V tistih letih se je držal bolj zase. V javnosti ga skoraj ni bilo videti, na domove ni zahajal. Obiskoval je le na smrt bolne in ostarele, ki zaradi zveze z njim niso postavljali na kocko svoje prihodnosti. Toda k njemu so našli pot mnogi, ki so vedeli, da prihajajo k viru bogatega znanja in življenjske modrosti. Prihajali so, ki so potrebovali nasvet ob življenjskih preizkušnjah, ob križpotjih življenja, v dvomih in stiskah. Za vse je imel dobro besedo.

Zato ni bil osamljen, ko se je v 60. letih lotil obnove župniške cerkve in podružnične cerkve sv. Antona. Mnogi krajani so pomagali z delom in sredstvi. Prav tako so omogočili, da je pred koncem župnikovanja obnovil še cerkvico sv. Neže na Zelovcu in uredil dve veroučni učilnici v Stari ulici.

Po 37 letih vodenja

ravske župnije in po 52 letih duhovniške službe se je leta 1989 upokojil. Vselil se je v podstrešno stanovanje v stari mežnariji, od koder mu pogled pogosto splava na Uršljo goro. Še sam jo kdaj obiše in se naužije širokih razgledov z njenega vrha. Toda najširši razgledi so v njem samem. V njegovih bogatih življenjskih izkušnjah, v stotinah straneh strokovne in znanstvene literature, ki jo je prebral, in v stotinah življenjskih usod ljudi, ki jih je v desetletjih svoje duhovniške poti srečal in vodil.

S svojim znanjem in modrostjo se ne zapira vase.

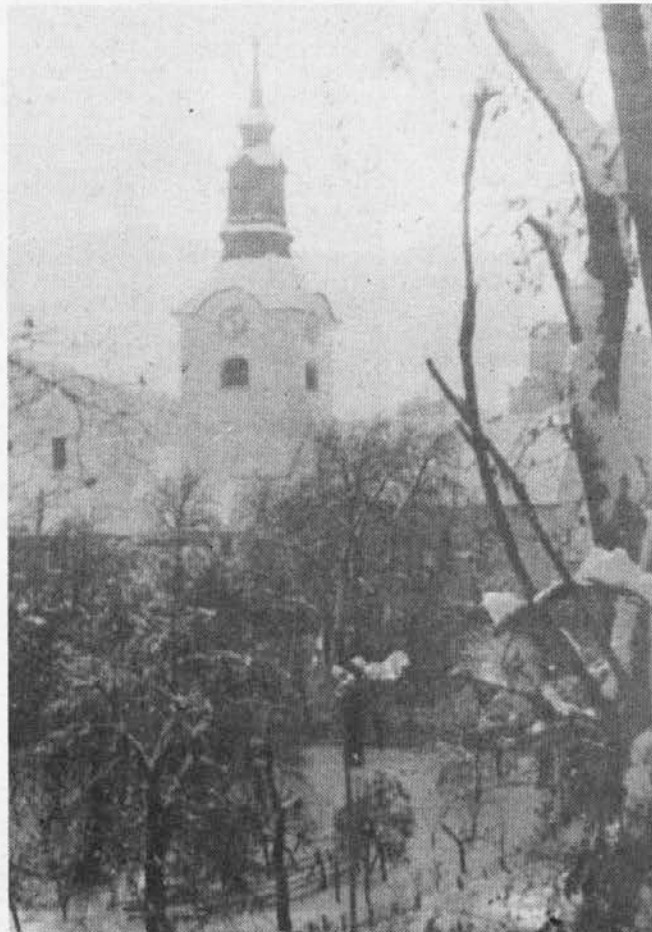
Rad se pogovarja z vsakim, ki ga obiše. Srečaš ga na številnih poteh. Na Grad zahaja, v ravenski kulturni hram, gre tudi na dom, če ga kam povabijo ali ga kdo potrebuje. In še vedno je pogosto v cerkvi in pri Barbari. Pomaga svojemu nasledniku - župniku. Nekateri svojci si posebej zaželijo, da bi jim ob grobu dragega pokojnika govoril prav on. Čeprav morda koga kdaj tudi neprijetno zadene, ljudje vedo: Njegovi govori so kakor biseri življenjskih modrosti, ki jih je vredno ohraniti v srcu.

Na jesen njegovega življenja je družba prepoznala dragocen prispevek, ki ga je kot duhovnik dal svojemu kraju.

S podelitvijo občinske nagrade za leto 1993 je želela simbolično popraviti krivico, ki jo je njemu in tistim, ki so bili z njim, storila socialistična družba. Toda preteklosti ni mogoče izbrisati. In tega si gospod Kotnik niti ne želi. Tstim, ki so mu storili hudo, je odpustil, kakor odpušča Bog, v čigar službi je. Vesel pa je, da so časi enoumja minili. V zadoščenje mu je, da je k temu tudi sam veliko pripomogel.

Danes pred gospodom Jarošem nimam več strahu. V meni vzbuja spoštovanje in prepričana sem, da tudi pri mnogih, ki ga srečujejo na njegovih vsakdanjih poteh ali ga kdaj obišejo.

Vsem nagrajencem in dobitnikom občinskih priznanj iskreno čestitam!

NOVOST PRI POUKU V OSNOVNI ŠOLI

Bojana Plevnik - Verdinek

DIFERENCIACIJA v šolskih klopeh. V kolikšni meri in na kakšen način? Nepoučenemu človeku se zazdi kot bavljanje iz otroštva, s katerim so nas strašili, če nismo bili pridni. Vsaka novost predstavlja določen dvom in le-tega bi rada odpravila.

Kaj je diferenciacija?

Je drugačen pristop k učenju, učnim vsebinam in učencem. Na Osnovni šoli Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem smo se slavistke in matematičarke odločile za vrsto notranje fleksibilne diferenciacije ali za NIVOJSKI POUK. Pri tem gre za kombinacijo temeljnega, rednega pouka in nivojskega dela. Rednemu pouku pripadajo tri, nivojskemu pa le ena ura na teden. Pri nivojski uri oblikujemo iz običajnih oddelkov nove. Iz dveh oddelkov sestavimo tri oddelke, v katere so učenci razporejeni po svojih ocenah in sposobnostih.

Prednosti nivojskega pouka

Kaj smo hoteli, ko smo se odločili za nivojski pouk?

- Učencem ne ponujamo le uravnilovke, ki nastane velikokrat pri rednem pouku, torej imajo zahtevnejši in sposobnejši učenci možnost pridobiti več in so tudi prisiljeni dobiti in znati več

- odpade dopolnilni pouk, ker postane nepotreben. Učenci so se ga radi znebili,

saj ga sprejemajo kot kazen (eno uro dodatno na teden), in to največkrat zjutraj ob 7. uri ali po končanem pouku. Vsa leta je bilo veliko neopravičenih ur ravno iz dopolnilnega pouka, letošnje leto pa je bilo za osmošolce pravo olajšanje

- manjša skupina učencev, zato je zagotovljena večja možnost individualnih pomoči in upoštevanje učnih razlik med učenci. Tudi znotraj vsake skupine je seveda še veliko različnosti, ki jim je treba ustreči

- večja motivacija za slabše učence, saj niso obremenjeni z zahtevnejšo snovjo, in za uspešnejše učence, ki jim ni treba poslušati že znanega in se spoprimejo s težjo snovjo. Tudi med njimi nastaja tekmovalnost, hkrati pa se pri učencih utrjuje spoznanje, da to snov zmorejo. Samo takšno prepričanje včasih že vodi učenca v uspešno rešeno nalogo. Postaja samozavestnejši in bolj se

zaveda samega sebe in svojih zmogljivosti. Hkrati pa imajo učenci iz skupin A in B možnost reševati tudi naloge iz višje skupine in obratno

- učenci med letom lahko prestopijo iz ene skupine v drugo - po posvetovanju učenca in učitelja

- učenci so bolj aktivni, saj pomagajo pri oblikovanju ur, glede na to, kaj bi radi utrjevali in spoznavali, posebej velja to za najmočnejšo skupino

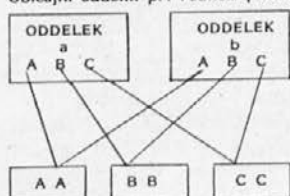
- zagotovljena je večja možnost uporabe strokovne literature (slovnice, pravopisa, Slovarja slovenskega knjižnega jezika), saj je je na šoli dovolj izvodov

- večje sodelovanje med učitelji, če so prijatelji, še toliko bolje.

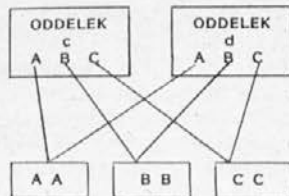
Vsi ti razlogi in uspešno delo pri matematiki (2 leti) in slovenščini (1 leto) so nas navdušili, zato s tem tudi letošnje šolsko leto nadaljujemo.

SCHEMATSKA PONAZORITEV DELITVE ODDELKOV PRI REDNEM OZIROMA NIVOJSKEM POUKU

Običajni oddelki pri rednem pouku

Oddelki za nivojsko delo

Zbrati še mnenja učencev

V tem prispevku učenci niso še ničesar rekli. Za temeljitejšo analizo uspešnosti nam manjka anketa. Žal smo se nanjo prepozno spomnili in je nismo utegnili izpeljati, zato nam ostaja le nekaj njihovih pripomb in misli:

- večkrat bi moral biti nivojski pouk

- zakaj ga nismo imeli že lani

- zakaj ga nimamo še kje drugje

- je "fajn" zato, ker se ne sprašuje

- ni v redu, ker nisem pri svoji tovarišici

- nikoli ne bi smel odpasti

- ni mi preveč všeč, ker moram bolj delati.

Vsak začetek je težak

Ob vseh teh prednostih so seveda tudi slabosti oziroma težave, ki jih vidim predvsem v organizaciji in izvedbi. Včasih je težko prilagoditi urnik zaradi prostorske stiske, saj potrebujemo dodatno učilnico. V začetku lanskega leta smo rešili nekaj ur s pomočjo Koroške osrednje knjižnice.

Nivojski pouk v slovenski šoli je bolj ali manj novost. Obstaja le nekaj splošnejše literature. Slavistom povzroča največ težav kriterij za oblikovanje nalog različnih stopenj. Ta je nazadnje povsem subjektiven, saj imamo zgledov toliko kot nič.

Zato nam ob spodbudni besedi našega ravnatelja ostane le še želja hoteti in delati drugače, odvisno pač od zavzetosti, iznajdljivosti in strokovnosti.

MEŽIŠKA DOLINA - KNJIGA ZA TURISTE

Marjan Kolar

Vsako mesto, občina ali pokrajina, ki da kaj nase, želi imeti pri roki reprezentativno publikacijo o sami sebi. V njej so običajno predstavljene njene generalije, zgodovina, razvoj, največji dosežki, skratka tisto, po čemer se loči od drugih in na kar so v kraju (občini, pokrajini) najbolj ponosni. Zdi se, da so standarde na tem področju postavili Zakladi Slovenije.

Občina Ravne na Koroškem sicer ima kvalitetno delo Karle Odrove, vendar je to strokovna, ne reprezentativna knjiga, je tehtno branje, a nikakor paša za oči. Zato je stekla ustrezna akcija in poleti 1993 je knjiga izšla z imenom MEŽIŠKA DOLINA in s podnaslovom "fotomonografija".

Izdajatelj knjige je izvršni svet SO Ravne, založnik ČZP Voranc, urednik Janez Mrdavšič, ki je napisal tudi besedilo. Fotografije je z nekaj izjemami izdelal Milan Pajk, knjigo pa so oblikovali studio ARH DEKO ter Edi in Pija Koraca.

Knjiga obsega 132 strani. Besedila je z nemškimi in angleškimi povzetki vred 29 strani, ostali prostor je namenjen fotografijam. Urednik je zelo zgoščeno popisal zemljepisne, zgodovinske in kulturne značilnosti doline, očrtal nastanek dolinskih naselij in hribovskih kmetij, far in cerkva, rudnikov in fužin, industrializacijo doline, plebiscit, staro Jugoslavijo, okupacijo in NOB ter naš čas.

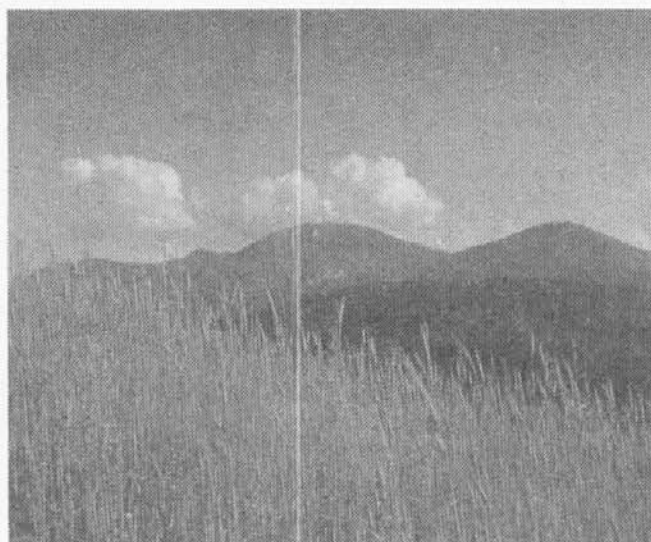
Knjiga je oblikovana tako, da je besedilo v širokem stolpcu postavljeno sredinsko. Levo in desno od njega je razporejenih 60 majhnih fotografij (5 x 3 cm), ki besedilo smiselno dopolnjujejo, npr. orodje iz kamene dobe, del rimskega sarkofaga, reprodukcije iz Valvasorja itn., vse do Železarne Ravne in Žerjava.

Težišče torej ni tu, ampak na velikih fotografijah. 178 jih je, formati so trije: naslovnica 21 x 21 cm, sicer pa celostranskim, formata 21 x 14,5 cm, sledijo strani, na katerih so štiri (tri) po motivih sorodne, formata 10,5 x 7 cm, združene v pravokotnik.

Daleč prevladujejo panorame in pejzaži (55). Sledijo kmečka arhitektura (39), cerkve in znamenja (27), kraji in značilne stavbe v njih (22), skulpture, spomeniki in reprodukcije umetniških slik (20), obrazi (11) in ljudje pri delu (4).

Tak razpored in predvsem razmerje med motivi seveda osupne. Po Verbinčevem Slovarju tujk je namreč monografija "znanstveno delo, razprava ipd. o enem vprašanju, predmetu, osebi ..." Če bi torej ta knjiga res hotela biti fotomonografija, bi morala upoštevati osnovno zahtevo znanosti, t.j. objektivnost. Ta dolina že 40 let živi od industrije. Kmetje so v občini Ravne na Koroškem l. 1986 predstavljali le bore 4 odstotke v celotni strukturi prebivalstva in tudi danes številka ni bistveno večja, v knjigi pa je njim in njihovem delu namenjenih kar 23 odstotkov fotografij. Industrija (čeprav je v krizi, še zmeraj daje kruh večini občanov) v knjigi sicer res ni povsem prezrta (9 od 60 posnetkov v prvem delu), vendar je stisnjena na format malo večjih znakov in odrinjena na obrobje teksta.

Torej ne gre za fotomonografijo, ampak za lepoto, reprezentativno izdajo, ki naj pomaga k turistični promociji Mežiške doline. Zato so razmerja namenoma zamaknjena, kakor pač so, zato se je resnični svet umaknil umišljenemu, delavniško vsakdanji pa vikendarsko turističnemu pogledu na

naše kraje. Če namreč spregledamo nemarščino, dolino smrti in bolne gozdove, so za ta del Slovenije res značilne tudi idilične dolinice s travniki, potočki in drevjem, če pa se človek vzpne na katerikoli hrib, se mu odprejo pogledi na sosednje gore in doline. Med mnogimi kmetijami pa je kje tudi še katera (večinoma zaščiten), ki premore staro arhitekturo.

Fotografije izpričujejo soliden obrtniški standard. Kakor je opaznih nekaj dokaj originalnih posnetkov sodobnih stavb, pa je žal tudi več oporečnih posnetkov sakralne arhitekture. Tako npr. samotno znamenje (str. 88) "visi", stolp sv. Urha na Strojni (str. 91) je spodaj vidno debelejši kot zgoraj. Cerkev na Fari (str. 93) kot da stoji na vzpetini, ravenski Egidij (str. 92) pa je, obratno, "postavljen na ravno". Tudi sv. Jošt (str. 92) ne stoji navpično.

Ob obilici umetniških upodobitev Mežiške doline (slikarske kolonije) ni lahko razumljivo, zakaj od štirih reprodukcij kar dve prikazuje tuje motive (Vihar na morju in Škofjeloško pogorje).

Težko je vedeti, ali so kraji namenoma prikazani, kakor so, ali je šlo za časovno stisko, vendar vsaj Mežico in Poljano poznamo z boljših posnetkov. Kotlje so nevidne, Šentanel pa je domala skrit na fotografiji, ki jo prekriva 2/3 dolgočasnega zelenja. To ni dobra reklama za dva turistično

privlačna kraja.

Pri dragi lepotni izdaji z naklado 6000 izvodov bi moral založnik poskrbeti tudi za neoporečne prevode. Nemški to žal ni. Tako se npr. Mežiška dolina ne sme prevajati z Mežiška Tal (prav: Mežatal, v preteklosti: Miesstal). Ravenski grad ni Burg, temveč Schloss. Citate je treba navesti dobesedno. Hitler je namreč revsnil: "Macht mir dieses Land wieder deutsch!" - ne pa: "Dieses Land muss wieder deutsch werden!" Nerodnosti pa je še več.

Podpise pod slike omenim zato, ker je isti založnik podobne objavil že pri monografiji o Slovenj Gradcu. Pri Mežiški dolini je tako: v prvem delu, kjer lahko le poznavalec ugotovi, kaj slika predstavlja, jih ni. V drugem delu pa, kjer so si nekatere pokrajinske razglednice silno podobne, le da je na eni breg levo in drevesa desno, na drugi pa obratno, kjer je torej objektivno silno težko najti ustrezen podpis, beremo npr. Tolmun tihote (za travnik), Tekoča svežina (za potok), Volneni Žar (za ovce na paši) itn. Kdo ve, zakaj je fotografij, ki niso vezane na noben kraj, prav 25? Zakaj ne 35 ali raje 16?

Sklep: knjiga Mežiška dolina je razkošna zbirka lepih barvnih razglednic, ki prikazujejo naravne lepote in kulturno zgodovinske znamenitosti naših krajev. So imenitna izdaja za turiste in tudi primerno darilo.

ZBORNİK

O DR. ALOJZU KUCHARJU

(1895 - 1958)

Mojca Potočnik

Lani jeseni so v Kotljah izdelali knjigo o hotuljski fari, ob letu osorej so ponudili bralcem novo knjigo, zbornik o hotuljskem rojaku, izpred katerega so ob proslavljanju 625-letnice prvič odstrili zastor, ki ga je v Sloveniji po 2. svetovni vojni zagrinjal v temo nepoznanosti.

Veličino dr. Alojza Kuharja so poznali le redki, v šoli smo o njem zvedeli le to, da je svojemu bratu, Prežihovemu Vorancu, iz Amerike pošiljal cele nahrbtnike zdravil in da je zato - čeprav duhovnik - moral biti dober človek.

V resnici je bil izmed štirih Kuharjevih bratov najbolj nadarjen. Na pobudo učitelja Franca Aicholzerja so ga starši kljub skromnim gmočnim razmeram poslali na celovško gimnazijo in v bogoslovje. Duhovnik je postal leta 1918, kratek čas kaplanoval v Črni na Koroškem, v Dobri vasi, leta 1920 pa je že z dr. Lambertom Ehrlichom sodeloval na mirovnih pogajanjih v Parizu, kjer je tudi ostal.

Študiral je na pariški visoki politični šoli L'Ecole des Sciences Politiques ter dosegel doktorat na Sorboni s tezo Vloga petroleja v svetovni politiki. Deloval je kot duhovnik in socialni referent jugoslovanske vlade med slovenskimi izseljenci v Franciji. Deset let pred drugo svetovno vojno je šel v Ljubljano, kjer je kmalu postal priznan časnikar in zunanje-politični urednik Slovenca ter radijski komentator. Tik pred okupacijo ga je Slovenska ljudska stranka poslala v London, kjer naj bi zagovarjal slovenske narodne interese. Med vojno je bil v diplomatski službi pri jugoslovanski emigrantski vladi in komentator na radiu BBC.

Po vojni je deloval kot duhovnik med slovenskimi izseljenci v Angliji, doktoriral na univerzi Cambridge s tezo o pokristjanjenju Slovencev na nemško-slovenski meji. Leta 1950 se je preselil v Ameriko, kjer je deloval v Odboru za svobodno Evropo kot urednik in časnikar ter opravljal še duhovniško službo. Umril je 29. oktobra 1958, le nekaj dni po proslavi 40-letnice prve slovenske vlade, ko je imel svoj znameniti govor o novejši slovenski zgodovini.

KAJ JE V ZBORNIKU

Medtem ko je bil dr. Alojz Kuhar v knjigi Hotuljska cerkev slavi prvič predstavljen domači javnosti s člankom in ko so bili osnovni (čeprav deloma nepačni) podatki o njem objavljeni v 6. zvezku Slovenske enciklopedije, je Zbornik o dr. Alojzu Kuharju doslej najboljše tiskana informacija o tem znamenitem Slovencu.

Okvir zbornika predstavlja lansko hotuljsko slavje, saj se začne z nagovorom mariborskega škofa dr. Franca Krambergerja, nadaljuje z referati s simpozija, ki je bil 25. oktobra 1992 na Rimskem vrelcu, in konča s fotoreportažo s tega simpozija. Referatom sledijo spomini Kuharjevih prijateljev iz Anglije in Amerike in nazadnje časnikarski nekrologi, ki so v obeh Amerikah in v Londonu izšli po njegovi smrti. Jedro knjige predstavljajo Kuharjeva dela. Poglavje iz tragedije koroških Slovencev in trije govori - na newyorški proslavi 40-letnice prve slovenske vlade, na slovenskem evharističnem kongresu leta 1935 in domobranec po londonskem radiu septembra 1944.

REFERATI NA SIMPOZIJU

Žal se magnetofonski zapisi s simpozija niso ohranili, zato dr. Feliks J. Bister in mag. Vinko Ošlak svojih prispevkov nista objavila, predavanje dr. Antona Trstenjaka pa je objavljeno po zapiskih M. Potočnik.

Prof. Tone Sušnik je priobčil prispevek o hotuljski fari in o Kuharjevem rodu in življenju, dr. Marijan Smolik s Teološke fakultete v Ljubljani je predstavil knjigi Pokristjanjenje Slovencev na nemško-slovenski meji v Vzhodnih Alpah in Slovenska srednjeveška zgodovina. Obsegata snov zadnje Kuharjeve disertacije in ju je dr. Janez Arnez, založnik tega zbornika, izdal v Ameriki leta 1959. Še danes je to pomembno znanstveno delo dostopno le v angleščini.

Dr. Avguštin Malle iz Celovca je razpravljal o tem, koliko in kako so doslej avstrijski zgodovinarji upoštevali izsledke Kuharjeve razprave Poglavje iz tragedije koroških Slovencev, ter ugotovil, da so jo v veliki meri prezrli, kakor nasploh radi počnejo s slovensko znanostjo, medtem ko pomen dela ameriške razmejitvene komisije ocejujejo enako, le iz drugega zornega kota.

Dr. Trstenjak je v svojem predavanju nanzal osebne spomine na tri brate Kuhar. Orisal jih je z vso toplino in spoštovanjem ter poudaril, da bi morali biti Slovencem za zgled: kljub temu, da so bili nazorsko in politično različno naravnani, so ohranili medsebojno bratovsko ljubezen in slogo.

KUHARJEVA DELA

O srednje mesto v knjigi zavzema razprava Poglavje iz tragedije koroških Slovencev. V nji so ob kratkih komentarjih dr.

O srednje prevodi vseh poročil o razmejitveni ameriške razmejitvene komisije, ki je podlegla nemško-avstrijskemu vplivu, vzela Slovincem vse njihovo koroško ozemlje z utemeljitvijo, da mir med državama lahko zagotavlja le meja, ki bo tekla po visokih grebenih Karavank. Narodnostno vprašanje koroških Slovencev je omalovažujoče zanemarila - član komisije Lowrence Martin je npr. govoril o "prežvekanju narodnostne solate v Avstro-Ogrski". Iz razprave je razvidno, da so tedaj Mežiško dolino šteli k Podjuni, Mislinjska dolina s Slovenj Gradcem pa je bila v deželi Štajerski.

Odločitev ameriške komisije je bila mednarodnopravniški dokument, ki se mu je ameriška vlada uradno odrekla in ga za 33 let zaprla v tajne arhive. V resnici pa je bila za oblikovanje ameriške politike na mirovni konferenci "neke vrste svetopisemsko besedilo" in je iz "uradnega groba govorila dalje in soodločevala pri razvoju nadaljnje usode koroških Slovencev. Ni treba posebej poudarjati, da je ležala na mizi

tudi, ko so po drugi svetovni vojni "reševali" vprašanje slovenske Koroške" (str. 154).

Dr. Alojz Kuhar je bil prvi, ki je te skrivne dokumente dobil v roke in je razpravo objavil leta 1956 v Zborniku svobodne Slovenije v Buenos Airesu. Zdaj je prvič dostopna tudi Slovincem v domovini.

Govor, ki ga je imel dr. Kuhar na proslavi 40-letnice prve slovenske vlade v New Yorku 26. oktobra 1958, je v zborniku objavljen pod naslovom Pot k prvi slovenski vladi. V njem je avtor ocenil dogajanje od zgodovinsko usodnega koraka, ko se je slovenski narod odločil odcepiti od Avstro-Ogrske in stopiti na samostojno pot, vendar skupno z jugoslovanskimi narodi. Dejal je, da je taka pot malemu narodu edina omogočila preživetje ob vseh pritiskih velikih sosedov; ti se bodo nadaljevali tudi v prihodnosti, zato prihodnje slovenske zgodovine ne napoveduje v svetli luči, kljub morebitnemu razsulu komunizma.

Neoporečno je sestavljen (Kuhar pa je bil tudi zelo dober govornik) tudi govor, ki ga je imel na Evharističnem kongresu v Ljubljani. V njem poziva delavce, naj ne nasedajo lažnim obljubam marksistov ali fašistov, temveč naj ohranijo krščanske vrednote in s svojim delovanjem dosežejo izboljšanje razmer za slovensko delavstvo.

Potem ko so Angleži sklenili zavezo s Titovimi partizani, je dr. Alojz Kuhar po londonskem radiu opozoril slovenske domobrance, da zanje ni rešitve, če se ne pridružijo partizanom ali če vsaj ne odvržejo orožja. Niso mu verjeli, Kuhar sam pa tudi ni niti vedel niti verjel, da bodo komunisti vse politične nasprotnike, ki jih bodo dobili v roke - pobili. Govor je povzročil razburjenje, ni pa dosegel svojega namena.

ZA KONEC

Sušnikov Zbornik o dr. Alojzu Kuharju je dosegel svoj namen: Slovincem je osvetlil življenje in delo znamenitega, vendar doslej zamolčanega koroškega rojaka. Kot prva knjiga te vrste pa seveda ne prinaša vsega. Žal nam je, na primer, da je brez vsakega fotografskega in dokumentarnega gradiva o dr. Kuharju, med pismi (objavljena so v avtentični jezikovni obliki) bi si želeli prebrati tudi katero od tistih, ki jih je pisal bratu Gustlu, pa so 35 let po njegovi smrti še vedno v (tajnem?) arhivu Koroške osrednje knjižnice. In morda še kaj.

Toda za začetek je knjiga ravno pravšnja. Dovolj, da bodo raziskovalci imeli kje zastaviti svoje delo.

PO PREŽIHOVI DOLENJSKI POTI

Mihael Kodrin

Med nemirnim, večkrat skrivaškim življenjem, je pisatelj Prežihov Voranc leta 1940 preživel poletne mesece na Dolenjskem. V samotni, raztreseni vasi Brezovica, nedaleč od Mokronoga, je gostoval v hiši svojega znanca iz Ljubljane. Sam hišo imenuje zidanica. V pismu piše: "Živim sredi vinogradov in strašne revščine..." Najbrž si je želel mirnega oddiha, ko pravi, da nekaj dni ne bo nič delal, a mu je doživljanje novega okolja dalo svežih zamisli, ki jih je strnil v potopisu Od Mokronoga do Pijane gore.

Prej je Prežih Dolenjsko poznal le iz knjig in časopisov, in kot pravi, so opisovalci slikali pokrajino bolj romantično, idilično. Nekateri strokovnjaki so celo tamkajšnje kmetijstvo prikazovali kot visoko produktivno v primerjavi z drugimi. Pisatelj, ki je do tedaj spoznal in že opisal vojne grozote, še bolj pa socialne krivice preprostih ljudi, ljudi z obrobja podeželja, kmečkega človeka in njegovo navezanost na zemljo, človekovo ustvarjanje in njegovo hrepenenje po dobroti ter pravičnosti, se je hotel sam prepričati o resničnosti tega koščka Slovenije.

V pričujočem potopisu je dosti podobnosti s Prežihovimi samorastniškimi črticami, kjer je opisoval domači koroški svet in njegove ljudi. Bajtarstvo, kajzarstvo, male kmetije, revna zemlja, preveč lačnih ust, dlnarstvo, premalo dela in zaslužka so bili viri revščine tam in tu. Ljudje se iz nje kopljejo in iščejo izhode tudi za ceno svojega zdravja in življenja.

Na Brezovici je pisatelj imel za sosede same siromake in Šimana, ki je bil gospodar premajhnega posestva, tako značilnega za politiko razdrobljenih kmetij. Sam Prežih je bil bolj kmet kot gospod in kot človek

narave je iz domačih izkušenj vedel, da so gospodarstva, ki redijo le do štiri glave govedi, na robu preživetja. Doma iz gozdno bogate Koroške, je tudi tu pomislil, kako bi lahko gozd reševal kmeta, vendar ni videl toliko "črnih lesov", čeprav večjih razlik v gozdnatosti dežel ni. Res pa je, da kjer je več iglavcev, so bili ti gozdovi pretežno grofovski. Dolenjski kmet pa je dobival iz listavcev, poleg drv, še steljo, zato je smreko trebil.

Prežihu se je zdela brezoviška zemlja strašna; ilovnata, grudasta, suha, stokrat prepotena, pognojena le s krvjo in znojem. Na grebenu vse vode prehitro odtečejo. Kolovozne poti in steze vodijo v doline in globače (kot na Koroškem). Če ni pri hiši vprege, je treba vodo in drva znositi na ramah, kot je Radmanca prenašala spodnje brazde na odore. Ob suši je voda dragocenost, da z njo gospodariš po kapljicah. Ne na Brezovici, ne kje drugje se ne da živeti od treh orehov, dveh jablan, suhe tepke in od koščka zemlje; kakor tudi ne od stremljenja v daljavo ali zrenja v sončne višave, od zamaknenosti. "Vse gleda". Tudi tu je življenje ustvarjalo trde ljudi, ki so iztrgovali divjini konce zaplat, jih obdelovali in se iz njih preživljali. Nekateri so prej zasedli bogatejše ravnice, drugim pa je ostalo le še suho bregovje in ničvredno lesovje.

Za bajtarsko arhitekturo prejšnjih stoletij so značilna skromna ali kamnita bivališča. Po hiši in gospodarskem posloju je moč spoznati premoženjsko moč lastnika. Pisatelj je videl naprednejšega kmeta le na bližnjem Svetem Vrhu. Ta je že imel mlatilnico, a si jo je prislužil, ko je več let delal v Ameriki. Vzorec je še danes primerljiv. Od povsod drugod pa so Prežiha budili cepci mlatičev, zelo priročno

orodje naših prednikov. Tudi v Prežihovem predvojnem času je bil tuj denar vreden več od domačega. Z njim so bajtarji prihajali do večjega posestva, če je kateri rudaril daleč od doma. Prihranke je pošiljal ženi in če je ta pridno kupovala zemljo, je zboljševala gospodarstvo. Tako so se vsi radi ozirali za boljšim kosom kruha. Za golo preživljanje pa je bilo treba iskati zaslužek v ure oddaljenih gozdovih.

V skrbi za preživetje mora umetnik slikati, pisatelj pisati, kmet pa delati in trgovati. Kdaj pa kdaj se kot tržni višek malih kmetij pojavi kakšen rep iz hleva. Šiman bi moral prodati edino jalovo kravo dražje in poceni kupiti novo, da bi še deklica dobila čevljičke. Prežih je sejmarja spremljal na tržni dan. Škocjanski sejem pa je bil mlačen kot tisti, ko sta pred leti z očetom prodajala par volov, in jih šele nazaj grede slabo prodala. Tudi Šiman se je znebil krave pod ceno, ko so se vračali po Lakenski dolini iz tri ure hoda oddaljenega Škocjana. Edino iznajdljivost in poznanstvo v vseh treh obcestnih gostilnah sta se Šimanu grede obrestovali.

Pisatelj se sprašuje, kako in od česa tu ljudje živijo. Sam se nikakor ne bi vrasel v tak odmaknjen kraj. Sicer načrtno išče srečanja z začasnimi sosedi, ki ga imajo za gospoda. Spoznava njihove usode, tudi takšne, kot je vdovina s petimi otroki in ostarelo materjo. Živijo v starem podirajočem se vinskem hramu z edino kozo. Žena je pet let prestajala kazen, ker je ubila svojega surovega, pritepenega, pretepaškega in večkrat pijanega moža. Uboj je mlada žena izvedla v golem boju za preživetje, ko je izbirala, ali naj naredi silo sebi, materi, otrokom ali možu. Izbrala je slednje; tragika, da ji je avtor dal naslov: "Roman na Brezovcu".

Prežih ni vzdržal na Brezovici več kot od junija do septembra; dovolj, kot pravi, da ga je postalo sram, ker ni počel isto z drugimi ljudmi kraja. Čas si je krajšal z obiski božjih poti, zapuščenih razvalin gradov, odkrivanjem skritih grobišč, gomil in štetjem posameznih cerkvic po dolenskih gričih. In kot drugi, je Prežih razdalje med kraji meril v prehojenih urah.

Pot od Brezovice do obzavskih hribov je bila zanj izjemno zanimiva in spoznavna. Že s Svetega Vrha se je rahlo razgledoval proti dolini Krke. Po hrbitišču razvodja med Mirno in Raduljo, pritokom Krke, je pisatelj vodila pot čez vinorodni Malkovec. Tu bi lahko imel več vinskih sestankov, a žal, glavna "krokada" mu je padla v vodo. Iz Malkovca se vidi po Mirenski dolini in proti jugu na Gorjance. Grede je ob vasicah in zaselkih razmišljal o zgodovini, o fevdalizmu, o kmečkih puntih in o pomanjkanju napredka. Zaostali kraji še nosijo pečat preteklosti. Prej je od žuljavih rok tukajšnjih ljudi živela gospoda po gradovih, pobirala desetine in bero, sedaj pa je ljudstvo prepuščeno novi mestni in trški gospodi, trgovcem in prekupčevalcem ter drugim izkoriščevalcem.

V hribovitih vasicah je našel veliko podobnosti z Brezovico. Mehko dolensko pokrajino vzdržujejo ljudje s svojo prisotnostjo in delom. Že v preteklosti so krajem dali pristna slovenska imena in se iz njih zrcali pravo jezikovno bogastvo: Stara gora, Slančvrh, Telče, Boinik, Otavnik, Spečno, Vinvrh, Klenovik, Blečvrh...."

Čeprav se ob Prežihovem obisku teh krajev napredek ni dotaknil, so ljudje vztrajali na svojih grudah, se spoprijemali s strminami in življenjem. Ko je kot popotnik razmišljal o zemljepisni, zgodovinski, kulturni in gospodarski podobi krajev,

ni mogel mimo šoloobveznih otrok. Redke šole so le v večjih vaseh. Otroci prihajajo k pouku z uro ali dve oddaljenih domačij, večkrat tudi lačni. Že na Brezovici je šolarčke spraševal, kaj so zajtrkovali, pa so mu nekateri odgovarjali, da jim je mama poparila sadne tropine.

V Telčah je nastala zgodba podeželskega učitelja. Ta je bil zaradi naprednejših zamisli kazensko premiščen sem. Ob prihodu mu je prejšnji upravitelj sporočil: "Prišel si med same tatove," češ, da mu je zanikrna banda pokradla pridelke s šolske njive in vrta. Prišlek pa je kljub nasprotovanju nadrejenih na šoli kmalu ustanovil šolsko kuhinjo. Novi učitelj si je med Telčani pridobil zaupanje. Niso več kradli, temveč so mu prinašali svoje pridelke. Živel je z ljudmi in za njih, da so se celo prosvetne, cerkvene oblasti in vladajoča stranka zbale tega drugega "telškega boga". Skušali so ga zopet premestiti, a ga Telčani niso dali.

Pisatelj zaključuje potovanje na Pijani gori. Razmišlja o izvoru čudnega imena. Podvomi, da bi gora imela ime po svojih goricah. Verjetneje se mu zdi, da bi tamkajšnji ljudje lahko bili pijani od težkega življenja in revščine ter od hrepenenja po boljšem. Na koncu se pisatelj opravičuje, ker se ni navdušil nad resničnimi lepotami pokrajine, da ni občudoval vdanosti, pohlevnosti ter pobožnosti njenih ljudi. Biti reven ni idila, ampak kruta stvarnost golega življenja.

Dolenjskega oddiha Prežih ni izrabil samo za počitek in sprehode. Poznavalci pisateljevega življenja in ustvarjanja vedo, da ga ni preganjala samo oblast, temveč tudi čas, ker je imel pogodbo z založnikom, da konča svoj vojni roman Doberdob. Mirna in tiha Brezovica naj bi bila primeren kraj za takšno naporno delo. Načrtoval je tudi že Jamnico... Najbrž je opis dolenjskih razmer nastajal vzporedno z drugimi deli.

Ob izidu potopisa so Dolenjci Prežihu zamerili, ker je razgalil ta delček njihove dežele na tako samosvoj, sicer umetniški

način. Pisatelj je na videz enostranske črnogledosti niso mogli odtehtati prežihovsko opisane meglice rosnih jutrer, orisi soparno vročih popoldnevov in sanjavih večerov, ko dolenjski gričevje zažari v vsej svoji mehko. Izpustil ali bolje zamudil je kore spomladanskega petja, ko žvrgolijo logi in dobrave. Pričakal ni jesenskih barv, meglenih in deževnih dni, ko ob nalivih ilovica polzi v doline. Zmanjkalo mu je časa za občudovanje bele zimske opojnosti, ko vse miruje, ljudje pa opravljajo najnunejša zimska opravila.

V potopisu res ni prave romantičnosti. To je pisatelj prepustil drugim opisovalcem, ki Dolenjsko gledajo bolj od daleč. Ob svojem kratkem bivanju med

z Dolenjske poudarjeni življenjska volja in človekovo vztrajanje na svoji zemlji.

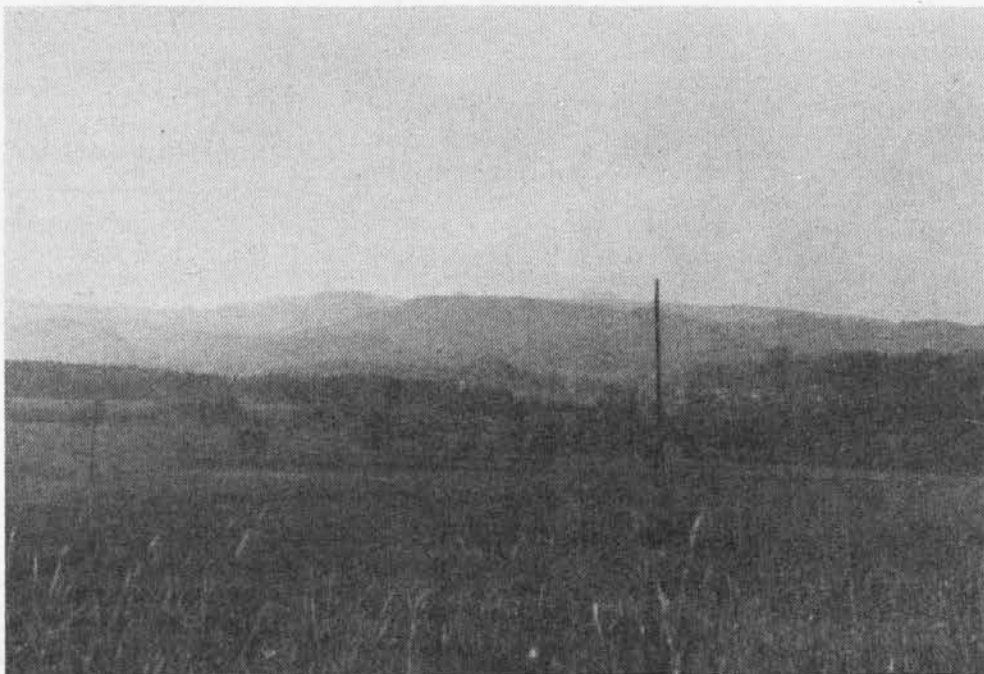
Pospremimo Prežiha danes po njegovi dolenjski transversali. Hodili bomo po asfaltu, ki se kje izteka že pri zidanicah. Na ruševinah starih koč so postavljene lične hišice. So še stari hrami, v katerih se vino dobro drži. Veliko je obnovljenih vinogradov, hiš in hlevov. Po dvoriščih in pod kozolci je današnje kmečko orodje in kakšen avto, ki tu ne pomeni luksuza. Kosci, žanjice, mlatiči so le folklorna posebnost ob krajevnih praznikih; pravo delo pa opravijo stroji. Traktoristi so vseh starosti in obeh spolov.

Še bomo našli kakšno slabšo hišico z ostarelimi ljudmi, ki potrebujejo sosedsko pomoč. Ljudje gredo

delovali: Narava se vedno vrača k svoji prvobitnosti.

Po gričih se še vedno belijo cerkvice in pri samotnih križpotjih se srečamo s prenovljenimi bogci. Na srečo, pravijo tukaj, da povojna komunistična zagnanost ni rušila cerkvenih stavb in znamenj kot v jugozahodnem delu Dolenjske. Posamezne podružnične cerkve so vzdrževane ali vsaj zaščitene in se kot biseri mozaika zlivajo s pokrajino. Nezadržno pa propadajo razrušeni gradovi, nekdanji simboli grajske gospode in fevdalizma.

V današnjem času, ko hitreje pridemo na cilj, ko razdalje med kraji merimo s prevoženimi kilometri, verjetno vsega, kar je videl ali zvedel Prežih pred več kot petdesetimi leti, ne bomo

tukajšnjimi ljudmi je pač videl vsakdanjo stvarnost, ki jo je oblast prikrivala pred svetom, saj je v težko pristopne kraje le malokdo zašel.

Predvojna vladajoča družba je dušila revolucionarna vrenja s silo. Prežiha so imeli za agitatorja komunizma, za vagabunda. Po navodilu Kominterne se je - kot revolucionar - skrival za pisateljevanjem. Njegova literarna vrednost je teže razumljiva, ker na videz izstopa kritika preteklih in tedanjih družbenih razmer. Tako kot v samorastniških novelah, sta tudi v potopisu

s časom naprej. Industrija je ostala v dolinah in po svoje pritiska na okolje. Izrazito kmečkih predelov ni zasedla, je pa s hribov zvalila delovno silo in ljudje so tako postali polkmetje in poldelavci. Nekatere pa so mesta vsrkala, tako da se vračajo na deželo ob sobotah in nedeljah. Ko so "vikendaši" na svojem, je življenje živahnejše.

Nekateri pa se ne vračajo več. Sedaj na odmaknjene in teže dostopne, prej obdelane lege, že sili gozd. Ekološka sukcesivnost je prisotna na vsakem koraku, če ni ljudi, ki bi zemljo ob-

doživljali. Morali bi biti tam; deliti z ljudmi veselje ob uspehih, turobnost ob spodrslijah, ter podeželje dvigniti iz povprečnosti, navpnosti ter kulturne in gospodarske odmaknjeno-sti.

Viri:

- Lovro Kuhar - Prežihov Voranc: Zbrano delo, dodatek, Četrta knjiga, DZS, 1968
- Prežihov Voranc: Zbrano delo - Samorastniki, Mladinska knjiga, 1969
- France Režun, Naši kraji, Center za izobraževanje in kulturo, Trebnje, 1992

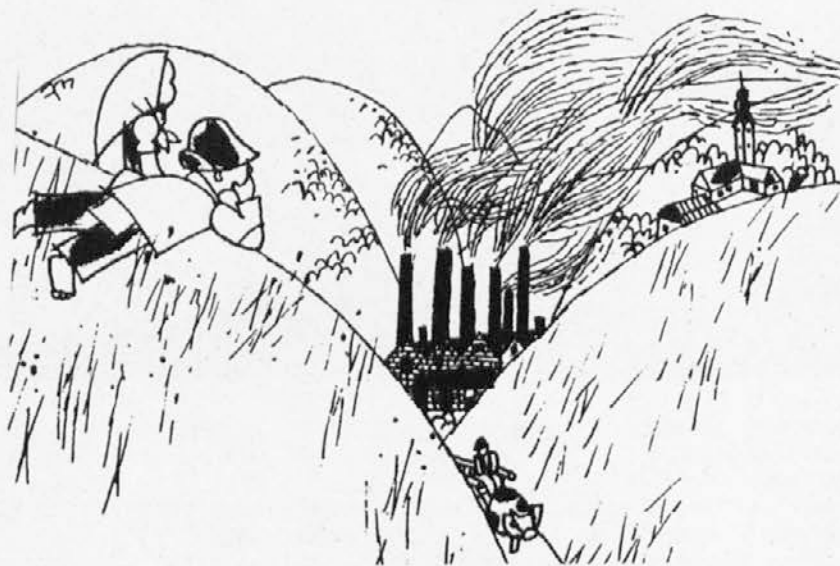
LIKOVNE UPODOBITVE JUNAKOV PREŽIHOVIH DEL

(ob 100. obletnici njegovega rojstva)

Silva Sešel

Avtor razstave (akademski slikar Benjamin Kumprej) se je s takim naslovom spretno izognil vsakršnemu likovnemu opredeljevanju. Vendar je med vsemi likovnimi vrstami ravno ilustracija tista, ki gledalcu oziroma bralcu na najbolj neposreden način pretoči vsebino v vidno - likovno. Tudi ta postavitev je največji delež odmerila ravno ilustraciji.

Prvi s tega seznama je **France Mihelič**, ki je ilustriral prvo izdajo Solzic (letnica 1949). Za svojo nesentimentalno realistično risbo v času prevladujočega socialističnega realizma je dobil Levstikovo nagrado, s katero je Mladinska knjiga želela spodbudno vplivati na avtorje, tako likovnike kot pisce. Sploh se te zbirke drži kar mitski čar, saj je ob Miheličevih

..., ko bom velik, bom šel v dolino.
Črtica Nagrada, ilustracija Milana Bizovičarja.

ilustracijah Solzice na pot pospremil s toplim in občudovanja polnim uvodom sam veliki mojster slovenske besede, sedemdesetletni Oton Župančič; to je tudi zadnja Prežihova knjiga, ko se je bolan vrnil iz taborišča smrti, ko ga je stvarnost, kateri je posvetil del življenja, hudo razočarala, zato so ti spomini iz otroštva toliko toplejši in iskrenejši. Pa še - izšla je v izjemno visoki nakladi 46.000 izvodov in takrat so za lepe knjige stali tudi v vrstah. Če se po tem ekskurzu

Mati z otroki.
Novela Samorastniki, ilustracija Antona Repnika.

povrnem k ilustratorju - vse podobe v črticah je Mihelič izdelal z odlično natančnostjo risarja po motivih iz pisateljevega rojstnega kraja (Kotlje) in bližnje okolice. Tako lahko prepoznamo rojstno hišo (danes je drugačna) in ob njej kaščo, ki je ni več. Hudič s trirogom, ki jezno gleda iz Pekla, nas spominja na njegove kasnejše kurente.

Milan Bizovičar si je izbral ilustracijo za svoj najintimnejši in poglaviti način likovnega izražanja. Njegova slikarska usmeritev izhaja iz realističnih osnov, vendar je vsa prežeta z ekspresivnimi hotenji, kar ga je pripeljalo do nenavadnih, le njegovemu izraznemu svetu lastnih deformacij. Njegov svet je blizu Prežihovi pripovednosti. Tako kot pri Prežihu občutimo neizmerno erotično silo Radmance, tako Bizovičar z enako elementarno močjo upodobi to silno strast EROS - TANATOS med moškim in žensko. Njegova ilustracija je hitra zapisovalka iz trenutka v trenutek se spreminjajočih akcijskih situacij. Pri njegovi ilustraciji gre za poenostavljanje obrazov in celih figur, ki jih je Bizovičar spremenil v galerijo lastnih predstav o svetu in nas v njem. Barva mu pomeni le poudarek izrazni osebnosti risbi. Poleg nekaterih novel je ilustriral

Solzice. Tu je pokazal vse svoje mojstrstvo, saj velja za avtorja, ki zna podžigati domišljijo mladih dečkov, tu sta njegova risba in Prežihova beseda identični, gre za pravo zlitje dveh umetnikov.

Ive Šubic spada v tako imenovano tršo smer povojnih ilustratorjev; pri njem gre za kubično poenostavljene oblike. In ravno ta poenostavljenost tako močno poudari socialno

zapostavljenost Prežihovih mladih junakov. Vse na njih živo opomni gledalca, da je ta otroški svet trd, da gre za zgodnje spoznanje trnjevega življenja premraženega pastirčka, ki mu bické pobegejo v Pekel.

Pravo nasprotje Šubičevi ilustraciji je mehka smer **Jelke Reichman**. Tu gre za povsem idealiziran otroški svet, ki kdaj pa kdaj meji na sladkobnost - pocukranost. Njeni sosedomi siroteji še zdaleč niso tako sirotni, kot jih opisuje Prežih; res nosijo vsi prevelike obleke, očetove klobuke, nogice so bose, ampak o njihovih resnični sirotnosti nas ne prepričajo. Če jim odvzamemo to zunanost, zasijejo pred nami obrazki angelcev. So pa čudovita njena etnografska tihožitja z glinenimi posodami in lesenim orodjem, ki dopolnjujejo Prežihov svet preteklosti. Te ilustracije Jelke Reichman so izjemno priljubljene zlasti med mlajšimi, kritika pa je to lirično stilizacijo poimenovala kar z "ženska ilustratorska šola".

Potem so tu domači avtorji **Anton Repnik, Janko Dolenc in Andrej Grošelj**, ki jim je Prežihov svet blizu, prva dva sta celo sama skusila krutost življenja, kakršnega preživljajo Prežihovi junaki.

Pri **Repniku** gre vsaj v dveh ozirih za drugačnost; če so prejšnji štirje s končano akademijo, moramo za Repnika reči, da sodi v slikarski krog naivcev. Tu velja tudi pripomniti, da Repniku ne gre za ilustracijo, marveč za slike, ki jih ne utesnjujejo mali formati, kar je skoraj uzakonjeno za ilustracijo.

Repnikovi obrazi so brez izjeme vsi starčevski, predozoreli v lakoti in siromaštvu. Njegovi ljudje s svojimi boljšečimi belimi očmi, s težkimi rokami in nogami, potlačeni životi prepajajo z občutkom nelagodnosti. Ornamentalno

Otroške glavice.
Črtica Levi devžej, ilustracija Jelke Reichman.

Hiša je bila last gospodarja.
Črtica Nagrada, ilustracija Franceta Miheliča.

stilizirani prsti ob vsej dekorativnosti pripovedujejo o žuljavem delu in znoju, ki je razbrazdal Repnikove obraze šiljasto upornih brad in razprtih nosnic. Oči so kot beli odbliki živalskih oči, ki jim v temačnosti ne razločiš oblike in ne pravega imena. Ob svojih vsakdanjih ljudeh je umel domisliti

nove izrazne pripomočke, nove likovne metafore za pravo resnico o njih pa o svetu, ki jim je mačehovsko rezal kruh. Tako kot Prežih je tudi Repnik zrasel v podobnem socialnem, etnografskem in človeško oblikovanem okolju.

Janko Dolenc nosi podobe pisateljevih junakov v srcu in njegove močne kiparske roke odpoljubljajo lesene krhlje, da pred nami zacveti Hudabivška Meta, mlado, lepo dekle, daleč najlepše; njegova Meta je pankrtska mati, prekleta od Karničnikov, njegova Meta je ljubeča mati, ki daje popotnico svojim samorastnikom. Meta mu pomeni življenjsko izpoved v lipovem, hrastovem, orehovem ... lesu, tu v tem žlahtnem materialu je občuteno skrit ves ženski ideal kiparja Janka Dolenca.

Če je Dolenčev lik Meta, je **Grošljev** svet očakov, kmečkih trdih razumnikov, ki jim je skrb za vsakdanji kruh v boju z zemljo, z naravnimi ujмами vklesal globoke raze v obraz. To je resnični svet ljudi, ki živijo z naravo in jo cenijo, od tod ta moč elementarnosti, ki nas spominja na srdite poganske bogove.

Še drugi umetniki so se poklonili velikemu besednemu umetniku. V parku na Ravnah je spomenik Draga Tršarja, na Prežihovem svetu pri bajti pisateljev kip Stojana Batiča, na vrhu pri Prežihu pa Jovanovičev kip Prežihovega Voranca.

ZAVEZA

(Razstava slik
Roberta Ošepa v A banki na Prevaljah)

Benjamin Kumprej

"In videl sem angela iti doli iz nebes, imajočega ključ od brezna in verigo veliko na roki svoji. In zgrabi zmaja, staro kačo, ki je hudič in satan, in zveže ga za tisoč let in ga vrže v brezno in zapne in zapečati nad njim, da ne zapeljuje več narodov, dokler se ne izpolni tisoč let. Potem se mora izpustiti za malo časa."

Domačin Robert Ošep se je tokrat predstavil s ciklusom slik z naslovom "Padli angeli".

Gledamo čisto konceptualno slikanje s poudarkom na sporočilnosti tako v obliki kot barvah. Središče ciklusa je v triptihu, ki je sestavljen iz trikotnih slik in ki prek dveh razgibanih form preide v klasična pravokotna formata in se umiri v rdeče uokvirjeni sliki nasproti.

Triptih govori o:

- triplastnosti življenja (črno, sivo, belo)
- troedini božji podobi (oče, sin, sveti duh)
- trojnosti človekovega trajanja (rojstvo, življenje, smrt)
- trojnosti družine (oče, mati, otrok)
- tri točke definirajo ravnino.

Centralno slikovno polje (veliki trikotnik s konico spodaj) prikazuje nebesa, vice in se na dnu konča s peklom (rdeča barva). Prek slikovne površine v bistvu poteka geneza v vseh svojih oblikah (je veselje, je narava, je tihožitje...). Geneza iz dna prehaja v angela, nad katerim bdi božja roka (desna slika s konico zgoraj) ali ga meče iz raja in v človeka v vseh pomenih (leva slika s konico zgoraj). Levo in desno se triptih sprosti v ženskah (Eva - mehke forme), ki pa s svojimi refleksi opozarja na božjo izvornost, minljivost, nedokončanost in nedorečenost.

Robert Ošep s svojimi slikami preseneča, tako v

temi kot tudi z nekonvencionalnimi oblikami formatov. Izhodišče mu je razodetje sv. Janeza v Bibliji (poglavje 20), ki ga zavezuje idejno, hkrati pa opazovalce

spomni, da ga takšno razmišljanje, ki ga razberemo iz ciklusa, verjetno zavezuje tudi kot slikarja. "In videl sem bel prestol, velik, in sedečega na njem, ki mu je izpred obličja bežala zemlja in nebo, in ni se jima našlo mesto. In videl sem mrtve, velike in male, stoječe pred prestolom, in knjige so se odprle, in druga knjiga se je odprla, ki je knjiga življenja. In sojeni so bili mrtvi potem, kar je bilo pisanega v knjigah, po delih svojih. In dalo je morje mrtve, ki so bili v njiju, in sojeni so bili vsak po delih svojih. In smrt in

smrtna država sta bili vrženi v jezero ognjeno. To je smrt druga, jezero ognjeno. In če koga niso našli zapisanega v knjigi življenja, je bil vržen v jezero ognjeno."

Na otvoritvi razstave 21. 9. 1993 je igral ansambel HMD (HOLLY MARRY'S DILLER), ki ga sestavljajo: Matjaž Mlakar (sax + frulica + klarinet), Roman Golob (kitara), Samir Burzić - Suri (bas kitara), Takač (tonski mojster).

Uvodni govor je imel akademski slikar Benjamin Kumprej.

ALI JE TO ŠE MOJ DOM

(Razstava vojnih fotografij Alojza Krivograda-Futyja in izdelkov beguncev iz begunskega centra v Mežici)

Benjamin Kumprej

kakorkoli so že videti domačni, vendar to niso. So zgolj bol ob spominu na dom, na s prtičkom pokrito mizo ali nočno omarico.

Zapolnili pa so pusti čas, čas čakanja na naslednji obrok, čas čakanja, ko se pokrijejo s tujo odejo. Vzemimo torej te prtičke kot del ljudi brez doma, kot delo nesrečnežev, ki trepetajo za življenja svojih mož, otrok ali hčera.

Enoličnost je poudarjena namensko, kot je enolično življenje v nekem begunskem centru. Tako nam

razstavljeni dela govorijo o času nesreče in upanja, času žalosti in veselja, govore o času smrti in času življenja.

Ob otvoritvi razstave, bila je v soboto, 30. oktobra 1993, v Galeriji Grad na Ravnah, so sodelovali: Adi Cigler (uvodni govor), akademski slikar Benjamin Kumprej (predstavitev koncepta razstave), g. Kelich iz organizacije Volks-hilfe, pesnik Jože Zlatar, Marjeta Stopajnik iz mednarodnega RK in Koroški kvartet.

Alojz Krivograd - Futy se je na Ravnah na Koroškem prvič predstavil tako celostno, tako po številu fotografij, kakor tudi po njihovi izpovednosti. Žal so to vojne fotografije.

V vsaki fotografiji je zgodba, večinoma tragična. Pred nami se odgrinjajo vojne grozote, življenjske tragedije, ki jih na eni strani kažejo osebe, zapeljane po volji drugih ali sebe v strašni vrtinec, in po drugi strani uničene stavbe, orožje in bojna vozila, uničena življenja, smrt.

Vsaka skupina slik ima svojo izpoved, vsaka fotografija svojo simboliko, vse pa vendarle govore, kljub morebitnim sproščenim prizorom, predvsem o nesmislu nekega časa, ko se je smrt vtakala v vsakdan. Pred nami se odvija parada destrukcije, zla, ognja, mržnje, žalosti, tragičnosti in se kdaj zaustavi v trenutkih evforije, sožitja z živaljo.

Ko sem nekoč vprašal Futyja, zakaj je fotografiral svinje, mi je odgovoril: "Saj to niso navadne svinje; to so svinje vojne".

Izdelki beguncev iz begunskega centra v Mežici so nastajali v tujem kraju, med tujimi ljudmi, v tuji krajini in

**RUŠEČE SE NOVE ZGRADBE
ALI
NAKLEPI ZOPER ARHITEKTURO
ŠT. 1**

"O MESTU, URBANIZMU, REDU, OBLIKOVANJU IN OČEH"

Borut Bončina

POLIS je magična meja, je otok oikumene, na "divji zemlji".

Sam polis je sestavljen iz:

- * zapore/oikumene
- * akropolisa/mesta nesmrtnikov in
- * nekropolisa/mesta mrtvih.

V mestu /polisu nastopata dva elementa:

- * skupno ognjišče oz. Hestia kolonein
- * skupne meje mesta, nekakšen magičen obris Toposa, ki ga varuje Hermes. Njegovo mesto je pri vratih, na meji Oikumene, na meji/robu med kulturo, ki deli Oikos/Polis od Agrosa.

Polarnost Oikosa/Polisa in Narave/Agrosa b l a ž i polje, ki teži k Oikosu/Polisu, ter je v stiku z livado, ki teži k Agrosu.

Tu naletimo na pojem **m e s t n e k r a j i n e**, ki je zavezana delu človekovih/ človeških rok. Prvotni mikroelementi in celoten naravni bio-ekološki sistem je nadomeščen z novim, od naravnih bioloških zakonov skoraj povsem neodvisnim sistemom. Narava je spremenjena do te mere, da se tudi po umiku človekovega vpliva ne m o r e popolnoma povrniti v prvotno stanje.

Genius-loci/duh Kraja/Duh-varuh spremlja stvar/bitje od rojstva do smrti in določa njegov karakter in bistvo/bit.

Določa, kaj je in kaj mora biti.

Tako je življenjskega pomena poznavanje in spoštovanje bistva in navad "duha kraja".

V skladu s tem je človek razvil posluš za značilnosti prostora in prilagajal svoje posege v prostor v skladu z naravnimi in antropogenimi strukturami.

Le-te zajemajo pojme:

- * struktura
- * identiteta
- * pomen

Struktura je prostorski odnos med objektom in sosednjimi objekti ter opazovalcem.

Identiteta označuje individualnost in enkratnost objekta, oziroma označuje objekte kot posebne enote.

Pomen pa zaznamuje kakršenkoli praktično-socialni ali emotivni odnos med opazovalcem in objekti ali vzorci znotraj opazovane sredine.

Že Vitruvij je zapisal, da je naloga arhitekture tako načrtovanje celotnega mesta kot posameznih zgradb, in da je kakovost posamezne stavbe odvisna tudi od izbire postavitve.

To misel je dokončno razvil Alberti, ki je označil mesto kot veliko hišo in hišo kot manjše mesto.

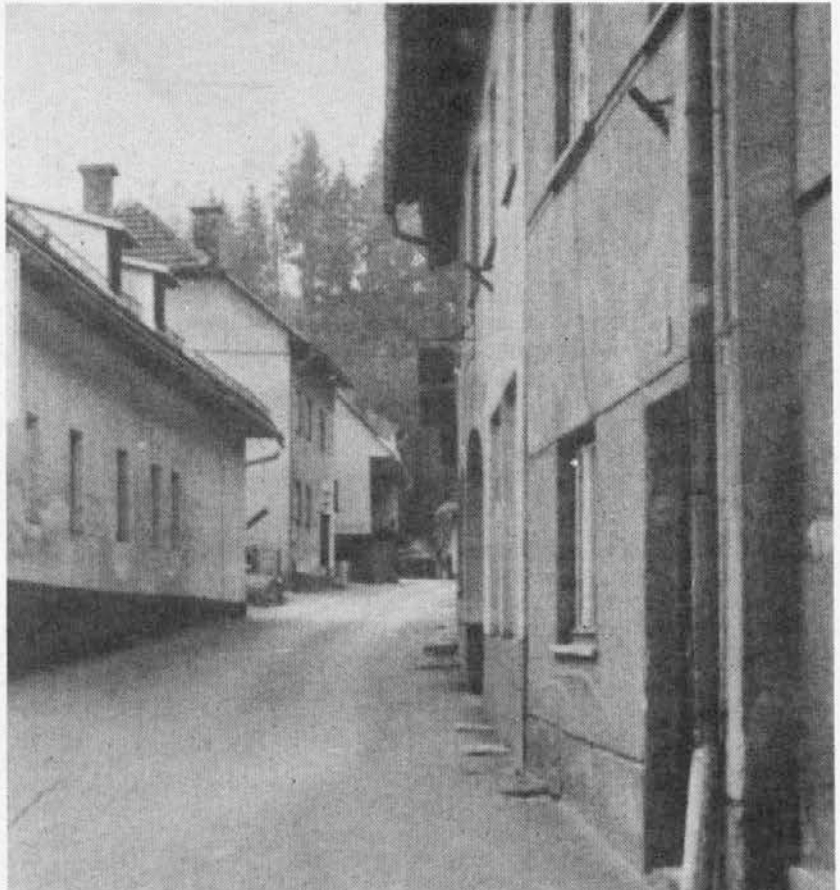
"Hiša je malo mesto, če se pojmu mesta odvzamejo pomen, družabnost in čas, a ohranita intimnost in toplina.

Mesto je velika hiša, če pod tem razumemo čitljivost napram velikosti, posebnost/enkratnost, in poleg tega, da se mesto/a razvijajo skozi čas in kulture, ono ostaja most čez te čase in kulture in hkrati tudi ostaja "živeča sedanost" kot najvišja zahteva in smisel mest in hiš."

(Ranko Radović, 1979)

Kublaj-kan je ob pričetku gradnje Pekinga dejal: "Da bi se pravilno gradilo, moramo začeti z gradnjo pravilne zasnove".

Prav pri dojemanju pravilnosti zasnove pa se je konec 19. stoletja zataknilo.

"Gospod Michael Graves je nekoč izjavil, da bi človek moral dojemati arhitekturo večslojno, na primer kot roman Jamesa Joyca. Lepo je, čeprav ne nujno, če je arhitektura večpomenska; in če je, potem bi morala biti prva in najspljošnejša raven vsaj razumljiva.

"Ullisses" je lahko prepoln labirint književniških namigov, vendar pa hkrati razumljiv na čisto neposrednem podajanju. Če pa bo tudi najenostavnejši pomen nedoumljiv, potem se lahko zgodi, da zmanjka zanimanja za iskanje onih drugih, globljih!"

(B. Brolin, 1970)

Torišče zaloma pa je bil regulacijski načrt za Barcelono l. 1959.

V nasprotju z zmagovalnim načrtom Antonia Rovira y Triasa in njegovim konceptom neboleče rasti mesta v skladu s klasičnimi načeli gradnje mest, je bil sprejet in udejanjen projekt Idefonsa Cerdea.

Slednji je naredil surov poseg v obmestno strukturo in hkrati zanikal mesto kot tako/poteptal je zgodovino.

Groteskno bi lahko rekli, da se je s tem dejanjem rodil "moderna" urbanizem. Resnici na ljubo pa je treba tudi dodati, da "klasičnega" urbanizma ni bilo, saj je l. Cerda skoval ta termin.

Urbanizem se je pojavil kot pripomoček za reševanje tistih problemov, ki niso rešljivi znotraj arhitekture v klasičnem pomenu besede, t.j. umetnosti gradnje.

Arhitekt v vlogi urbanista nastopa kot socialni reformator (vnaprej določen na neuspeh/zlorabo).

Na ta način arhitekt, prepričan, da bo vplival na to, kaj se gradi, odloži odgovornost za to, kako se gradi.

Toda zdaj urbanizem namenja več pozornosti postopkom načrtovanja kot pa njihovim končnim objektom.

"..v izgradnji mest - kot umetniškem delu, skoraj nihče ne skrbi. Če pa potem ne dobimo, kar smo načrtovali, smo presenečeni in nemočni..."

(Camillo Sitte)

Na eni strani skrbi urbanist za organizacijo in oblikovanje mestnega prostora, na drugi strani pa je arhitektu prepuščeno oblikovanje posameznih, v prostoru povsem ločenih objektov.

"S preteklostjo smo prekinili, kar nam omogoča zagledati nov vidik dogovarjanja arhitekture s tehnično civilizacijo časa, v katerem živimo."

Morfologija mrtvih stilov je uničena, mi pa se vračamo k posvečenemu razmišljanju in občutku."

(Walter Gropius, 1973)

Z umanjkanjem spomina umanjka tudi genius-loci in stabilitas-loci.

Še pred izpadom spomina arhitekture se izgubi genius-loci/prostor.

Le-ta je bil pred Kopernikom definiran kot dimenzijska razsežnost znotraj določenih meja, po Koperniku pa se pojavi radikalno nova definicija. Prostor naj bi bil neomejen in

nepretrgana razsežnost v vseh smereh, kot praznina materije, povezana s časom. Nastane premik zavesti od končnega k neskončnemu, od statičnega centra h gibajočemu obrobju.

V statično razumevanje prostora se vključi kategorija časa in odnosa do človekove dimenzije.

Pojem prostora torej ni več abstrakten pojem, temveč relativen v odnosu do dimenzije in položaja opazovalca oz. položaja prostora v zgodovinsko - časovnem kontinuumu.

Razširjeno dojetanje prostora se v 20. stoletju sprevrže v svobodo prostora. Vsebinsko zamenja praznina, določenost relativnost. Vendar pa je prostor v svojem bistvu/pojavnosti sestavljanka in periodika obnem; vsebuje zastiranje in odpiranja.

Obstajata dve temeljni kategoriji dojetanja prostora:

prva je konceptualen prostor s prostorsko predstavo

druga predstavlja percepcijski prostor in krajinsko podobo in je v spregi/navezi s prvim

Vsak pomen je povezan s spominom, omogoča prepoznavanje:

namena/denotacija in

dodatnih sporočil/konotacija.

Že Loos zahteva, naj prostor spregovori, Victor Hugo pa dojema arhitekturo kot pisavo, človekov zapis v prostor. Če napnemo lok spomina, kjer je telo/pisava zapis sporočila/spomin, tedaj arhitektura ni le posebna oblika tega zapisa, temveč tudi kraja tega sporočila. Je kraj samega sporočila/spomina, saj sta življenje in prostor nedeljiva celota.

Zunaj prostora ni dogajanj, ne zapisa, ne spomina.

Arhitektura mimo izpolnjevanja utilitarnih funkcij komunicira tudi izrazne funkcije. V tem je njeno širše poslanstvo. Na tej točki se tudi razpre temeljno vprašanje, odnos med monumentalnostjo/arhitektura kot kraj kolektivnega spomina/in funkcije/odnos praktične in arhitekturne pojavnosti/. Arhitektovemu delu je treba vrniti značaj kulturnega dejanja in umetniškega presežka, kajti ni torišče na vprašanju, ali monumentalnost arhitekture ali arhitekturni monumentalizem, marveč LE IN SAMO, da arhitektura JE poseben prostor, ki spominja (lat.=monere), torej monumentalen prostor.

Ni format/velikost to, kar daje arhitekturi pridih monumentalnosti, temveč so to elementi, ki vsebujejo arhitekturni pomen.

Graditi mesto z bogato hierarhijo pomenov je možno le, če se gradi tudi monumentalno. V nasprotnem pa ob istih pravicah za vse objekte postane vprašljivo mesto samo in s tem hierarhija vrednot.

"Kolektivni spomin zadeva stvari, ki na svoj način žive v spominu družbe, naroda ali posameznikov, če je z njimi povezano posebno počutje, narodostna zavest ali pa svetovni in politični nazor."

(Anton Trstenjak, 1969)

Dandanes je sila težko najti pravi znak; njegove oblikovne in simbolne oznake na žalost najčeseje ostajajo le plitke in prazne sheme.

Kot primer naj navedem aktualen natečaj za novo cerkev v Stožicah pri Ljubljani, kjer tovarniške hale v najbližji soseščini delujejo v klasični govornici arhitekture: stebri, timpanoni.

Tako nastopa mistifikacija/make-up in hkratio razvrednotenje/zanikanje denotacije in konotacijsko zavajanje. Kajti ni problem/težava zadovoljiti funkcije same zgradbe, problem in izziv graditelju je vzpostavitev zapletene duhovne funkcije kot znaka in misli.

Dandanašnji problem je tudi v zahtevi moderne po enkratnosti umetniškega jezika, medtem ko pravila vpijejo po estetski sintezi. Vasari je podtaknil misel o "manieristu" kot "tisti" osebi, ki se navezuje na prejšnje vzorce.

Oblikovanje Paul Klee povezuje z gibanjem. Sam bi temu dodal:

"gibanje v spregi "prostor-čas".

Dejstvo je, da oblika zaznamuje funkcijo na osnovi vpljanih navad in predvidevanj, torej na zakonitostnih osnovah. Zatorej se pojavlja potreba po oblikovanju objektov tako, da je možno očitati sporočilo, ki se javlja v obliki arhitekturnih znakov in zakonitosti, kako v njem biti/bivati.

Za dobršen del našega stoletja bi lahko uporabili sprevržen slogan Adolfa Lossa: "spomin,...to je zločin".

In marsikdo bi v pozdrav temu vzklikal.

Red v stavbarstvu sestavljajo fizične in vidne danosti:

prve vsebujejo oblikovne in prostorske danosti, telesa v prostoru in podajanje zunaj/znotraj in se artikulirajo/izrazijo v gradnji in sestavi tako prostora kot konstrukcije, oboda in tehnologije

druga pa zapopada doživljanje in dojemanje prvin na temeljih časa/izkušanj. Sem spadajo kategorije, kot so prihod/odhod, vstop/izstop, gibanje skozi prostore, funkcija prostorov, dejavnost, kakovost osvetlitve, barva teksture, zvočnost, razgled.

Uočil sem splošne zahteve prostorske umestitve in usmerjevalce/določevalce.

Potrebna je jasna orientiranost, preglednost.

Ob izostajanju enega od navedenih je lahko vprašljivo dimenzioniranje/velikost, potrebno je tudi bolj ali manj enotno ozračje (red in disciplina).

Poleg tega pa sem si določil trojstvo principov, ki sem si jih stanovsko /hierarhično (glede na velikostno/projektantska merila) razdelil.

Sistem polis

- hiša
- tempelj
- akropola
- agora
- obzidje

Sistem K. Lynch

- poti in smeri
- robovi, meje
- predeli, območja
- vozlišča - križišča
- obeležje-orient. točke

Sistem R. Krier

- sprememba narave
- zid
- steber
- streha
- notranjost
- hiša
- mesto
- arhitektura + skulpture

Funkcionalno/

doživljajski:

- preglednost

- lahka orientacija

- racionalno

- vodenje poti

- hierarhija objektov

Oblikovalni :

- topografija območja

- členitev prostora

- definiranje robov

Ekonomski:

- racionalna raba prostora

- ekonomičnost

- pri investicijah

- možnost

- etapnega

- razvoja

Lepoto prostora sem uočil v razmerjih in merilih v sozvočnost elementov.

"Izvor lepega je v lepi obliki, v urejenosti delov v luči medsebojnih odnosov in odnosa do celote, tako da se predstavi zgradba kot telo popolnih proporcij, kjer je vsak njen del nepogrešljiv del celote."

(A. Palladio)

Misel Malega princa je v lepem vseobsežna, nezamenljiva, je tvarina bistva stvarnosti/biti.

Prostor, ki ga ne dojemamo/dojamemo, ni naš. Tako je težko vpeti množico misli v okvir. Kopja se lomijo na robovih minljivosti, smrti in večnosti, na vprašanih časa in človečnosti.

Uvidel sem, da je to iskanje celovitosti in resničnosti, kompozicija oblik in vsebine, izražena na svojstven način. Pri tem se odpirajo novi vidiki in pomeni, ne zmeraj tako čitljivi, zato pa doumljivi.

"... priznati moram, da obstaja določena vrednost, če okolica vsebuje del mistike, labirinta ali presenečenj. Veliko nas je, ki uživamo v Hiši ogledal (v katero se zlahka vstopi, a sila težko izstopi), pa tudi splet zavitih uličic v Bostonu ima svoj šarm. No, vse to pa obstaja ob upoštevanju dveh pogojev. Kot prvo, ne sme obstajati nikakršna nevarnost izgube oblike ali orientacije, kot tudi ne strah pred nezmožnostjo izhoda. Presenečenja se morajo dogajati v stabilnem okvirju, zmote ali mistifikacije se lahko dogajajo le na majhnih področjih, a v okvirju pregledne celote.

Nezadnje morata biti tako labirint kot mistifikacija zastavljeni za čim lažje odkrivanje in prepoznavanje /spoznavanje, popoln nered brez kakršnekoli sledi povezanosti je neprijeten, nerešljiv problem.

.. Brown izkazuje, da se je ljudem zmešnjava, skozi katero so se bili prisiljeni gibati, sprva zdela kot en sam brezkončno nerešljiv problem. Ko pa se je poskus ponavljal, so bili deli slike, še zlasti pa začetek in konec, prepoznani in so dobili značaj znanega prostora. Končno, ko pa so bili sposobni skozi vso zmedo iti brez zahajanj, je cel prostor prepoznan kot enoten po/znan prostor..."

(Kevin Lynch)

(se nadaljuje)

DOLGA POT

Irena Nagernik

V Dravogradu že 22 let obstaja društvo, v katerem najdejo pomoč alkoholiki in ljudje v stiski. Najprej se je imenovalo "Klub zdravljenih alkoholikov", zaradi različnih težav in problemov pri komuniciranju pa so se preimenovali v rekreativno planinsko društvo "Dolga pot". Delo društva in težave, s katerimi se srečujejo, nam je opisal terapevt dr. Franc Heber.

ZAKAJ REŠEVATI TEŽAVE V SKUPINI

"Izkušnje nam kažejo, da vsakdo, ki je v življenju zašel v resne eksistenčne probleme, ki ponavadi izvirajo iz nevrotičnega konflikta, si mora poiskati trajno življenjsko oporo, pomoč, v družbi ljudi, ki si prizadevajo za enake cilje.

Pred 22 leti smo začeli delati z alkoholiki, ker pa je alkoholizem vrsta nevrotične reakcije oziroma le ena od človeških stisk, smo v program vključili tudi ljudi z drugimi nevrotičnimi težavami - od depresij do nekaterih drugih duševnih motenj. V našem programu torej niso več izključno alkoholiki, ampak tudi množica drugih ljudi, ki iščejo pomoč za rešitev svojih težav," je povedal dr. Heber.

KATERE DEJAVNOSTI POTEKAJO V DRUŠTVU

Društvo so poimenovali Dolga pot, in sicer zato, ker hodijo na dolge poti v planine in ker je pomoč ljudem v stiski resnično dolga pot.

"Delo v društvu poteka v več skupinah in klubih. Najprej se začne osnovno izobraževanje v t.i. ambulantni skupini, potem pa se delo nadaljuje v različnih klubih in skupinah. Letos smo ustanovili še eno, zelo pomembno skupino - alternativno šolo za starše in otroke. Večina težav, ki jih imajo ljudje, izvira pravzaprav iz njihovega otroštva; tudi otroci teh ljudi so doživeli že vse mogoče travme in prav je, da jim pomagamo in omogočimo, da to presežejo. Izkušnje ameriških strokovnjakov kažejo, da sta nevrotičnost ali alkoholizem v družini pozdravljena šele takrat, ko vnuki ljudi s temi težavami zaživijo zdravo in ustvarjalno življenje.

Namen naše šole ni samo vzdrževati treznost - abstinenco, ampak ljudi popeljati v življenje, jih dvigniti na določeno ustvarjalno raven."

V ta namen v društvu izvajajo vsaj 40 različnih dejavnosti, ki jih imenujejo vzgojna in terapevtska sredstva.

"Poglavite dejavnosti so: vztrajnostni tek, ki je idealno sredstvo za nevtralizacijo stresa, učinkovit je bolj kot katerikoli avtogeni trening; planinarjenje, ki združuje člo-

veka z naravo, ga odtegne od televizije, ki ljudi samo poneumlja in dodatno nevrotizira, krepi zdravje in kondicijo...; ustvarjalno pisanje in pisanje dnevnika, kar je treba ljudi šele naučiti, saj večinoma pišejo kronike; biblioterapija ali kreativno branje, kar ne pomeni knjigo prebrati in napisati obnovo, ampak pomeni razmišljati o knjigi in njenem pomenu za tvoje življenje. Beremo raznovrstno literaturo od leposlovja do psiholoških, filozofskih in socioloških del. Razmišljamo tudi o ideologiji, o religiji in veri - o tem, kaj pomeni posameznemu človeku, kaj je zanj bistvo vere in verovanja.

Vse te dejavnosti imajo velik pomen za človeka, ki se je znašel v stiski, nekje na robu človeške družbe, in mu omogočijo, da se dvigne na raven svojih vrstnikov, oziroma da to raven s svojo ustvarjalnostjo celo preseže.

Ljudi, ki sodelujejo v našem programu, ne štejemo za bolnike, ampak za ljudi, ki v življenju niso imeli možnosti živeti ustvarjalno življenje. Našo šolo zato imenujemo tudi šola za zdrave in skladne medsebojne odnose."

KDO JE LAHKO ČLAN DRUŠTVU

Dr. Heber je pojasnil, da član društva lahko postane vsakdo, ki je prišel do spoznanja, da bi rad v svojem življenju nekaj spremenil, da bi torej rad živel drugače.

"Vsakemu, ki pride k meni na razgovor, ponudim in predstavim naš program, in če se mu zdi sprejemljiv, se lahko vključi v našo šolo. Omejitev za to, kako dolgo mora kdo biti v šoli, ni, imamo ljudi, ki jo že 15 let redno obiskujejo in ne izražajo nobene želje, da bi jo

zapustili - ravno nasprotno - v ustvarjalnem delu te šole vidijo svoj smisel in imajo namen še naprej sodelovati.

Smiselno je, da človek, ki je v življenju zašel v resne stiske, sprejme doživljenjsko usmeritev za svoj osebni razvoj. Ljudje smo nenehno vključeni v krog izobraževanja, saj si lahko s pomočjo lastnih izkušenj posredujemo veliko koristnega znanja.

Tudi sankcij v našem društvu ne poznamo, saj gre pri vključitvi posameznika v našo šolo za zrelo odločitev. Jasno je, da velikokrat ljudje v začetku nimajo dovolj delovnega zagona in takrat potrebujejo spodbudo. Tu pa lahko nastopi tisto zdravo jedro skupine in s svojimi izkušnjami motivira novega člana, da se resno vključi v program.

Edino merilo in edini pogoj za sodelovanje v naši šoli je naš program. Kdor ga ne sprejme in izpolnjuje, ne more v njej sodelovati, saj ni mogoče prevzeti odgovornosti za njegov razvoj, tako kot je pač v vsaki drugi šoli. Naša vrata so vsakomur odprta, kdor pa program zapusti, ga prav tako zapusti brez vsakih posledic. Včasih so poskušali v našo šolo usmerjati ljudi iz delovnih organizacij, češ, da se morajo zdraviti pri meni. Jaz sem vsakemu povedal, da je svoboden državljan, in da se mu ni treba zdraviti, če sam ne želi, konflikte na delu pa naj reši po drugi poti."

KJE SE SESTAJAJO IN KDO JIH FINANCIRA

"Društvo nima svojih prostorov; sestanke ambulantne skupine imamo v zdravstvenem domu v Dravogradu - v sejni sobi, sestanek terapevtske skupnosti, ki združuje vse skupine in klube, pa imamo enkrat na mesec v Gasilskem domu. Na tem sestanku se zberejo vsi naši člani, približno 100, traja pa okrog 5 ur. Svojih prostorov, kot že rečeno, nimamo, saj tudi nimamo sredstev, da bi jih vzdrževali.

Sploh je financiranje društva v zadnjem letu postalo problematično. Do zdaj nas je financirala Zdravstvena skupnost, po vseh revolucijah in stiskah v zdravstvu pa je videti, da so zainteresirani samo za financiranje streznitve alkoholikov v bolnici,

za nadaljnje delo v t.i. klubih zdravljenih alkoholikov pa ni denarja.

Člane kluba sem tako že seznanil z dejstvom, da bomo tudi naprej lahko aktivni le, če bodo sami financirali vsaj tisto najnujnejše, kar je potrebno za delovanje našega kluba oziroma za uresničevanje programa.

Žalostno je, da za naše delo ni razumevanja, saj šteje naša terapevtska skupnost okrog 100 članov; financiranje naše dejavnosti pa bi stalo manj kot zdravljenje enega alkoholika v bolnici na Pohorskem dvoru, ki ni nujno uspešno. Pri nas pa praktično ni recidive - povratništva. Tisti, ki so sprejeli naš program in v treh letih končali osnovno izobraževanje, se niso spet povrnili v alkoholizem. Res so nas po končanem osnovnem programu nekateri zapustili, a tudi ti še naprej živijo v skladu z našo doktrino - kvalitetno in uspešno življenje.

Zaenkrat je videti, da za ljudi, ki so iz kakršnihkoli razlogov zdrsnili na obrobje človeške družbe, ni nihče zainteresiran, omogočijo jim, da životarijo, naprej pa jih ne zanimajo več."

PO KAKŠNEM PROGRAMU DELAJO

Dr. Heber je pojasnil, da delajo po t.i. socialno - andragoškem modelu pomoči ljudem v stiski. "Pri tem modelu oziroma programu gre za modificirano Hudolinovo šolo za zdravljenje alkoholikov, ki smo jo v Sloveniji izpopolnili in prilagodili razmeram. V Sloveniji je okrog 20 skupin, ki delajo po tem modelu. Znani avtor te šole je tudi dr. Rugelj, ki vodi največjo terapevtsko skupnost; takoj za njo, po številu članov, pa je naša skupina v Dravogradu. K nam prihajajo tudi ljudje iz celjske in mariborske regije, ker pač tam nimajo podobnih društev.

V našem programu sodelujejo cele družine, saj se ljudem ne da pomagati, če pri tem ne sodelujejo vsi člani družine. Vsaka družina ima izoblikovan svoj stil življenja,

in če začne en član živeti drugače - četudi bolj kvalitetno življenje - lahko to povzroči katastrofo; v bistvu bi bilo to maltretiranje ostalih članov družine. Vsi v družini morajo namreč živeti na približno isti valovni dolžini.

V okviru terapevtske skupnosti sodelujemo tudi z različnimi strokovnjaki. Sam, kot terapevt, sodelujem v društvu terapevtov za alkoholizem in se v okviru tega društva srečujem z različnimi strokovnjaki. Srečujemo se tudi s svetovnimi popotniki, ki v naš program vnašajo svoje poglede na življenje, ki so jih pridobili na različnih koncih sveta. S tem pa nam odkrivajo številne možnosti ustvarjalnega in duhovnega življenja - od krščanstva do hindujske joge. Tako se srečujemo z različnimi razmišljanji o vrednotah človekovega življenja.

Naš program ni nikoli statičen, vedno ga dopolnjujemo; sproti spremljamo slabosti in spreminjamo, kar je treba spremeniti.

KAKO NADALJEVATI Z USPEŠNIM DELOM

"Da smo pri našem delu uspešni, nam kažejo številni kreativno napisani spisi, številne prebrane knjige, pretečeni mali in veliki maratoni, uspešne in urejene družine - z uspešnimi otroki, ki so celo nadpovprečno dobri učenci. Otroci iz teh družin so z veseljem in zadovoljstvom sprejeli šolo za otroke in starše, kjer imajo možnost dodatnega ustvarjalnega učenja.

V svojih spisih naši člani pripovedujejo o številnih prijateljskih vezeh, ki so se skovale na tekih, v planinah, na sestankih. Govorijo o novem življenju, o novi kvaliteti družinskih odnosov."

Dr. Heber pravi, da bodo kljub težavam nadaljevali z delom, pač v nekoliko okrnjeni obliki. "Kot terapevt sem pripravljen delati še naprej, ne glede na plačilo, vendar se bom lahko posvetil le tistim, ki bodo redno in pridno delali. Tako delo zahteva veliko truda, napora in prostega časa, saj sam aktivno sodelujem s svojimi člani v vseh dejavnostih. Zato bom tudi še naprej delal, vendar le s tistimi, ki so pripravljeni v programu resno sodelovati."

POŠTA V KOTLJAH - nekdaj in danes

Jože Keber

V letu, ko praznujemo 100. obletnico rojstva Prežihovega Voranca, točneje 10. 8. 1993, na dan rojstva tega nesmrtnega koroškega velikana, je v Kulturnem domu Prežihov Voranc v Kotljah od 14. do 17. ure delovala spominska pošta.

Pošta je sprejemala vse vrste pisemskih pošiljk (navadna pisma, dopisnice, priporočene pošiljke, odkupnine, vrednostna pisma, ekspresne pošiljke ...). Pošta je res delovala s polno paro, kot so oglaševali pri Prepihu, saj je odpremila naslednje pisemske pošiljke: 27 dopisnic, 64 pisem, 1 vrednostno pismo in 56 priporočenih pošiljk. Od teh 56 priporočenih pošiljk jih je bilo 11 navadnih, 15 odkupnih in 30 ekspresnih.

Hotuljci se morda še spominjajo, da je pošta v Kotljah delovala še nekaj let po 2. svetovni vojni in zato je odprte in zaprte pošte 62394 KOTLJE dalo marsikomu misliti, da kraj res potrebuje svojo pošto.

Zgodovina hotuljske pošte pa je še starejša. Pomožno pošto Kotlje so ustanovili 23. 8. 1889 kot pošto zbiralnico. Ustanoviteljica je bila Poštna in telegrafska direkcija za Štajersko in Koroško v Gradcu. Poštno zvezo z Ravnami je poštar v takratnih časih vzdrževal peš. Urad je bil na Kiseli vodi (Rimski vrec). Prva uprav-

Spominska karta - Prežih in njegove Kotlje

Pogled na prvi urad pomožne pošte Kotlje

Priložnost, ki se je ponudila letos, tako ni bila le spomin na Prežih, ampak tudi poseg v zgodovino. Kakor nekoč, so tudi letos lahko krajanji in drugi oddajali pisemske pošiljke in jih dvigali. Le časa za okrepčilo v triurnem delovanju pošte ni bilo. Koroško filatelistično društvo z Raven, ki je bilo pobudnik te akcije, se je na to priložnost lepo pripravilo. Že v januarju 1993, ko je izšla spominska znamka za 7 SIT v čast Prežihu, je izdalo spominski ovitek z njegovim portretom. V avgustu 1993 je izdalo barvno spominsko kartico in ovitek, na obeh pa je Repnikov motiv iz povesti Solzice. Vse te izdaje ste lahko kupili na pošti 62394 KOTLJE in spravili za spomin ali poslali po pošti, kar ima v filatelističnih krogih še večji pomen.

Vprašanje, ki se ob tem dogodku poraja, je, ali kraj res potrebuje

nica pošte je bila žena lastnika Hotuljske slatine Ossiandra. Leta 1928 se je pošta preselila h Križanu, kjer je bila do leta 1931. V letu 1931 se je preselila k Antonu Petriču (pri Toniju), ki je bil poslovodja pošte do leta 1941. To leto je okupator ukinil pošto v Kotljah ter uvedel dnevno dostavo.

Zanimivosti iz tega obdobja je veliko. Uradovalni jezik je bil pred 1. svetovno vojno na glavnih poštah nemški in le na poštah zbiralnicah, kamor štejejo tudi pošto Kotlje, dvojezičen. Pošta Kotlje je dobila tudi dvojezičen pečat leta 1908, pred tem pa je bil nemški. 7. 9. 1918 je bila za južni del Koroške in tako tudi za pošte v Meziški dolini uvedena slovenska poštna uprava pod vodstvom Poštnega in brzojavnega ravnateljstva v Ljubljani. Vse pošte so dobile slovenski žig in možnost uradovanja v slovenskem jeziku. V obdobju med obema vojnoma so uporabljale tudi žig v cirilici.

Po osvoboditvi leta 1945 je bila v Kotljah ustanovljena pomožna pošta in zaradi premajhnega obsega dela 31. 3. 1954 ukinjena, njeno območje pa so vključili v poštni okoliš Ravne. Tako je še danes in zdaj dostavlja pošiljke v Kotlje in na domove vsak dan dostavljalec z Raven.

Ves čas obstoja pošte v Kotljah pošiljk niso dostavljali na dom, ampak so ljudje sami prihajali ponje, ker je bilo že tako v navadi, da so imeli poslovodje pomožne pošte tudi gostilno in so s tem pridobivali ljudi. Delo na pošti ni bilo naporno ter ga je poslovodja z lahkoto opravljal. Pošto so izmenjavali vsak dan, pošiljke so ostajale na pošti, kamor so jih naslovniki tudi prihajali iskat. Ravno iz tega podatka je razvidno, da je bila pošta vsem lastnikom le sredstvo za privabljanje ljudi v svojo trgovino ali gostilno.

Kronološki pregled žigov pošte Kotlje

pošto. To že ni več stvar peščice entuziastov v omenjenem društvu, ampak resno vprašanje, ki ga morajo rešiti krajanji sami in sprožiti ustrezen postopek.

Zanimiva so občutja krajanov, ki so nas obiskali na pošti. Nihala so v odtenu od začudenja, zmernega veselja pa do veselega odobravanja. Čutili je bilo tudi nostalgijo pri starejših, saj je bila pošta včasih tudi prostor, kjer so se srečevali, družili in pogovorili ljudje iz bližnje in daljne okolice. Vrniti pošte kraju nismo mogli, lahko pa smo veseli, da je dogodek sprožil pozitivne odmeve pri krajanjih in tudi v širši okolici.

GASILSKO DRUŠTVO KOTLJE JE SLAVILO 70-LETNICO

Mojca Potočnik

Ogenj je dobrina, ki je veliko pripomogla k razvoju človeštva, je pa tudi zlo, ki ga je težko krotiti. Da bi ga lahko obvladovali, kadar podivja, so ljudje začeli ustanavljati gasilska društva in se tehnično opremljati za boj proti požarom.

O lastnem gasilskem društvu so že ob koncu prejšnjega stoletja razmišljali tudi v Kotljah. Leta 1899 je požar v vasi uničil kar enajst poslopij in prizadel tudi cerkev. Hotuljci so se tedaj počutili popolnoma nemočne pred ognjem, videli pa so, kaj zmore človek, če je ustrezno usposobljen in opremljen, saj so jim prišli na pomoč gasilci iz Guštanja.

Na lastno gasilsko organizacijo so čakali še skoraj četrt stoletja. Bila je gospodarska kriza, sledila je vojna vihra in prišla je nova

Po treh letih so kupili prvo ročno gasilsko brizgalno, dve leti zatem pa so odprli skromen gasilski dom, ki so mu rekali "gasilska uta". Društvo se je vse bolj uveljavljalo in širilo svojo dejavnost. V njem so sodelovali vsi, ki so v Kotljah kaj pomenili. Razen za požarno varnost je gasilsko društvo skrbelo tudi za zabavno in kulturno-prosvetno dejavnost. Pripravljali so igre in proslave ter veselice ob pustu in za lepo nedeljo.

Med okupacijo je gasilska dejavnost v Kotljah zamrla. Nemci so razpustili domače gasilsko društvo in ustanovili svojega, ki pa ni dolgo delovalo, ker je veliko fantov in mož šlo v partizane, ali pa so jih Nemci mobilizirali ali internirali.

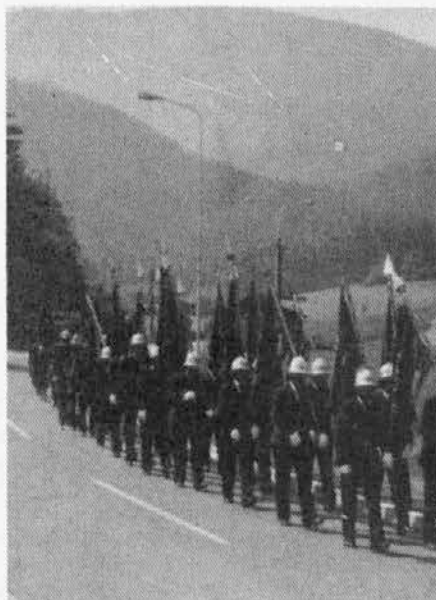
Po vojni so se hotuljski gasilci na novo organizirali. Že leta 1945 so jim iz

konji. Tako je bilo še leta 1953. Plat zvana je bilo v cerkvi, ker so goreli šrotneški hlevi. Gasilci so se v hipu zbrali, se v galopu pripeljali na Šrotnek ter z gnojnico pogasili uničujoči ogenj.

S pripravami na gradnjo novega gasilskega doma so v Kotljah začeli leta 1959, leta 1966 je društvo dobilo v last Križanov hlev in leta 1971 so na tem mestu slovesno odprli sedanji gasilski dom. Tedaj so

hotuljski gasilci dobili v last tudi prvi nov gasilski avtomobil - dotlej so uporabljali le stara, odslužena vozila. Pozneje, ko se je društvo vse bolj uveljavljalo, so redno dopolnjevali in izpopolnjevali tudi gasilsko opremo. Leta 1985 so hotuljski gasilci s pomočjo pobrateneza Gasilskega društva St. Filippen iz Avstrije dobili moderno gasilsko brizgalno Rosenbauer, leto kasneje pa s pomočjo Občinske gasilske zveze Ravne nov gasilski avto. Ob 70-letnici delovanja so se odločili za gradnjo novega gasilskega doma. Izvolili so gradbeni odbor, dobili so že načrte in prihodnje leto bodo začeli z delom.

Hotuljsko gasilsko društvo je eno izmed najuspešnejših v občini Ravne na Koroškem in tudi v širšem merilu. Ne le, da dobro skrbi za varnost pred požari, nadvse uspešno je tudi na tekmovanjih. Prvič so zmagali na okrajnem tekmovanju gasilcev leta 1948 na Prevaljah, zatem pa so zbirali pokale in priznanja po Sloveniji, Jugoslaviji in tudi v tujini. V letu 1980 so se

Gasilska parada ob 70-letnici

povzpeli med trojico najboljših gasilskih društev v Jugoslaviji in naslednje leto so lahko sodelovali na 7. mednarodnem tekmovanju CTIF v Böblingenu pri Stuttgartu v Nemčiji. V gasilskih veščinah so dosegli četrto mesto, v štafeti pa so celo zmagali, kar je bil nezasišlan uspeh predstavnikov majhne slovenske koroške vasi.

Hotuljci so na svoje gasilsko društvo upravičeno ponosni. Kdor kaj da nase, sodeluje v njem. Vodstvo društva pa tudi dobro skrbi za ugled svoje organizacije in za njeno prihodnost s tem, da jo vedno znova pomlajujejo. Gasilska vzgoja se začne že v šoli in se nadaljuje v družinah, katerih člani so tudi gasilci. Kakor gasilci vplivajo na družabno, kulturno in družbeno-politično dejavnost v kraju, tudi ni dvomiti, da bodo krajani pomagali uresničiti njihov cilj: zgraditi nov gasilski dom s prostori, ki jih društvo potrebuje. To bo najboljši sklep praznovanja, ki so ga ob 70-letnici društva pripravili v Kotljah. Prireditve so se vrstile od 20. do 22. avgusta 1993.

Srečko Vušnik, Filip Merkač, Štefan Gorenšek

država - Jugoslavija. Leta 1923 so se zbrali vplivni vaški moške in ustanovili gasilsko društvo. Med njimi je bil tudi Filip Merkač, p. d. Štalekar, ki je ob 70-letnici društva, (umrl je 28. novembra 1993, star 95 let) dejal: "Videl sem v Trbižu, kako so gasilci reševali pred ognjem mesto in ljudi, in že tedaj sem siklenil, da moramo imeti gasilsko društvo tudi v Kotljah."

Guštanja vrnilo motorno brizgalno, ki so jo dobili v času okupacije, pa jo je vodstvo nemškega gasilskega društva zaradi "partizanske nevarnosti" shranilo v sosednjem kraju.

Tako so imeli hotuljski gasilci po vojni razen motorne še dve ročni brizgalni in razne gasilske pripomočke ter orodje, vse pa so na kraj požara prevažali z Matevževimi

PREDSTAVLJAMO

PROSTOVOLJNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE

Vilko Rek

Uvod

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (U.L.R.S 9/92) je začel veljati 1.3.1992 (v nadaljnjem besedilu "zakon"). V 3. odstavku 12. člena uvaja PROSTOVOLJNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE (v nadaljnjem besedilu PZZ), predmet prostovoljnega zavarovanja pa podrobneje opredeli v 61. in 62. členu zakona.

Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije je razdeljen na 9 območnih enot, te pa na 46 izpostav. S tem je območje R Slovenije mrežno pokrito.

Območna enota Ravne na Koroškem obsega naslednje občine: Radlje ob Dravi, Dravograd, Ravne, Slovenj Gradec, Velenje in Mozirje (to so hkrati tudi izpostave).

Ob začetku izvajanja Prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja na Zavodu nismo vzpostavljali vzporednega organizacijskega aparata. Izrabili smo mrežo izpostav, kjer vodijo obvezno zdravstveno zavarovanje, in kadre, ki so se dodatno izobrazili za izvajanje PZZ. Na izpostavah so to vodje izpostav. Nova delovna mesta so bila vzpostavljena na območnih enotah (referenti za PZZ ali/in vodje oddelkov za PZZ). PZZ predstavlja za Zavod novo poslovno dejavnost, ki povzroča poslovne dogodke in jih je treba evidentirati v finančno-računalniški, plansko-analitski, pravni, kadrovski in informacijski službi. V teh službah delajo isti ljudje kot prej. Zavod je tako z minimalnimi vlaganji v kadre in opremo vzpostavil mrežo strokovno usposobljenih delavcev na izpostavah. Sposobni so strokovno posredovati informacije o vsebini PZZ, sklepati zavarovanja in reševati pritožbe ter refundacijske zahteve zavarovancev in skleniteljev PZZ.

Na področju informacijske podpore za izvajanje PZZ je na voljo program za vnos podatkov o sklenitelju in zavarovancih, izpišejo se potrebne zavarovalne listine, finančne podatke pa v računovodstvu naprej ustrezno obdelujejo.

V pripravi je integralni projekt za izvajanje PZZ.

Predstavitev tržišča PZZ

V skladu z zakonom (1. odstavek 61. člena) je ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE SLOVENIJE pripravil program paketov za zavarovanje za razliko do polne vrednosti zdravstvenih storitev, zdravil in pripomočkov iz 2. do 6. točke 23. člena Zakona (paketi doplačil).

V skladu z 2. odstavkom 61. člena Zakona je zavod pripravil ponudbo v okviru 3 programov (paketi izven doplačil):

- zavarovanje za storitve, ki so zajete v obveznem zdravstvenem zavarovanju, a jih zavarovana oseba uveljavlja v višjem standardu, večjem obsegu, ali po drugačnem postopku, kot je predpisano v obveznem zavarovanju
- zavarovanje za storitve, ki niso sestavni del pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja v R Sloveniji
- zavarovanje oseb, ki nimajo, ali ne morejo pridobiti lastnosti zavarovane osebe v obveznem zdravstvenem zavarovanju v R Sloveniji.

Program paketov doplačil

V 1. programu doplačil ponuja Zavod 9 paketov.

Prvi paket Popolno zdravstveno zavarovanje omogoča zavarovanje za vsa doplačila do polne vrednosti storitev, zdravil in pripomočkov v primeru bolezni in poškodb izven dela.

Paket PZZ zadovoljuje potrebe zavarovancev po zavarovanju vseh rizikov, ki izhajajo iz bolezni ali poškodb izven dela, v vseh zdravstvenih dejavnostih, za vse zdravstvene pripomočke.

Ostali paketi iz programa doplačil v svoji ponudbi vsebujejo zavarovanje za ožji obseg pravic.

S tem je mišljeno predvsem pokrivanje rizikov samo na področju poškodb izven dela ali samo za bolezni izven dela.

Pomembno je tudi, ali vsebujejo paketi pravico do zdravstvenih pripomočkov.

Prodaja paketov izven doplačil, ki pokrivajo delne rizike, sicer ni zaživila, ker je paket PZZ "pokril" celotno tržišče paketov doplačil. Nekaj paketov pa je vseeno zanimivih za čisto določene ciljne skupine, in jih bom prikazal v nadaljevanju.

Paketi, ki vsebujejo zavarovanje za primere poškodb izven dela, so primerni za mlajše kategorije zavarovancev (POŠKODBA).

Paketi, ki vsebujejo zavarovanje za primere bolezni izven dela, pa so primerni za starejše kategorije zavarovancev (VELIKO TVEGANJE, KURATIVA).

Posebno ponudbo ponujajo paketi ZOBOZDRAVSTVO.

Zobozdravstvo predstavlja področje, ki ga zavarovanci pogosto potrebujejo, stroški so veliki, zavarovanci pa so predstavniki vseh demografskih skupin (predvsem po starosti in zdravstvenem stanju zobovja in dlesni).

Ciljne skupine zavarovancev, ki se zavarujejo za pakete od 2 do 9, so razpoznavne po tem, da so sami opredelili, za katere rizike se je treba zavarovati (na pojav ne morejo vplivati - npr. zobozdravstvo, poškodba) in za katere se ni treba zavarovati (bolezni-z zdravim načinom življenja se lahko izognejo bolezni).

Na pakete doplačil vpliva vsebina pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, postopki so določeni, s prostovoljnim zavarovanjem zgolj tehnično 100 % pokrijemo zdravstvene rizike.

Zavarovanje za storitve, ki so zajete v obveznem zdravstvenem zavarovanju, a jih zavarovana oseba uveljavlja v višjem standardu, večjem obsegu, ali po drugačnem postopku, kot je predpisano v obveznem zavarovanju (paket NADSTANDARD)

Zavarovanci že dokaj dobro poznajo ponudbo paketa NADSTANDARD.

V pošteev pride na vseh področjih zdravstvene dejavnosti, posebej pa je zanimiv v primeru bolnišničnega zdravljenja in zdravstvenih pripomočkov.

Bistvo paketa NADSTANDARD je v tem, da se lahko za ta paket zavarujejo osebe, ki imajo lastnost zavarovane osebe v obveznem zdravstvenem zavarovanju. Za uveljavitev pravic iz tega paketa mora imeti zavarovanec pravico iz obveznega zdravstvenega zavarovanja.

Primer: zobozdravstvo-protetika.

Zavarovanec, ki ima pravico do zoboprotetičnega pripomočka že v obveznem zdravstvenem zavarovanju (v skladu s Pravilnikom o pravicah in obveznostih iz obv. zdr. zavarovanja) lahko uveljavlja pravico do pripomočka, izdelanega iz materiala, ki ni standarden po tem pravilniku.

Omejuje ga zavarovalnica po paketu NADSTANDARD, in sicer v višini 60 % cene standardnega pripomočka.

Oseba, ki ima urejeno obvezno zavarovanje, paket PZZ in NADSTANDARD, ima torej pravico do 160 % cene standardnega pripomočka (pogoj je pravica po pravilniku iz obv. zdr. zavarovanja).

Večina naših bolnišnic še ni sposobna nuditi enoposteljnih sob s TV sprejemniki, dodatnih obrokov v okviru menujev in dodatne postrežbe ter nege zavarovancev.

Zavod vlaga velike napore v afirmacijo paketa NADSTANDARD pri izvajalcih zdravstvenih storitev. Izvajalci morajo videti v paketih izven doplačil svojo tržno prilagoditvijo in možnost dodatnega vira prihodkov.

Zavarovanje za storitve, ki niso sestavni del pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja v R Sloveniji.

(Paket ODDIH A in ODDIH B, Zobna protetika-celota, Nega)

Vsebina ponudbe ODDIH obsega ponudbo polnega penziona in program aktivnega medicinsko programiranega odhoda ali program preventivnega zdraviliškega zdravljenja.

Za uresničevanje programa ODDIH so že podpisane pogodbe z nekaterimi zdravilišči. S tem je paket ODDIH pridobil poleg enotne ponudbe (poln penzion na nivoju A ali B kategorije) tudi specifično ponudbo posameznih zdravilišč v medicinskem delu. S tem je dana možnost zadovoljevanja različnih potreb zavarovancev.

Vsebinsko ostalih paketov izven doplačil je treba še dopolniti z ustreznimi mehanizmi zavarovalnin in predvsem podpisati pogodbe z izvajalci o standardnih materialov in postopkih.

Program zavarovanja za osebe, ki nimajo ali si ne morejo pridobiti lastnosti zavarovane osebe v obveznem zdravstvenem zavarovanju (3 paketi, VOZ celota, VOZ OSB in VOZ zobozdravstvo)

Vsebine paketov VOZ ne bom posebej razčlenjeval, ker so s prodajnega vidika marginalnega pomena, so pa potrebni še posebej zaradi študijskih skupin, ki se pri nas zadržujejo po nekaj mesecev.

Dobavitelji zdravstvenih storitev in paketov PZZ (zdravstveni zavodi, zdravilišča, v nadaljnjem besedilu izvajalci)

Zavod prodaja pakete PZZ zavarovancem, ki jih uporabljajo pri izvajalcih, Zavod pa plačuje storitve izvajalcem. Zavod v tem primeru kupuje storitve izvajalcev in jih prodaja v obliki paketov PZZ zavarovancem. Z izvajalci sklepa letne pogodbe, v katerih so opredeljene količina in vrste storitev, ki jih izvajalci nudijo zavarovancem, cene in pogoji plačila za dejanske storitve. Pogodbe iz obveznega zdravstvenega zavarovanja vplivajo na obseg paketov iz 1. programa zavarovanj za doplačila in 4. programa.

Ko bodo sklenjene pogodbe o vrsti, količini in ceni nadstandardnih storitev in pripomočkov, bo dana podlaga za izvajanje 2. programa (nadstandard) in 3. programa.

Na zdravstvenem področju je položaj dobaviteljev zdravstvenih storitev specifičen iz naslednjih razlogov:

- zdravstveni zavodi so neprofitne ustanove javnega pomena, zato svojih storitev ne tržijo v razmerah prostega trga

- izvajalci so omejeni monopolisti, ker Zavod ne sklepa pogodb s tujimi izvajalci zdravstvenih storitev o "uvozu" zdr. storitev za zavarovance na domačem tržišču, ta monopol Zavod "drobi" s sklepanjem pogodb z zasebniki.

S pojavom zasebnikov v zdravstvu se bodo izvajalci obnašali bolj konkurenčno, vendar na področju stroškov poslovanja in kakovosti storitev. Prodajno tržišče zdravstvenih

storitev je po obsegu omejeno in pogodbeno določeno med Zavodom in izvajalci.

Konkurenti

Zavod po zakonu edini izvaja obvezno zdravstveno zavarovanje v R Sloveniji. Prostovoljno zdr. zavarovanje po zakonu lahko izvajajo tudi ostale zavarovalnice. Zavod ima pri 1. programu (zavarovanje za doplačila) neposredno konkurenco. Zavarovalnica Adriatic ponuja zavarovanje za doplačila v obliki 4 paketov.

Druge komercialne zavarovalnice v svoji ponudbi zavarovanj ne ponujajo PZZ, se pa lotevajo posameznih področij zdravstvenega zavarovanja (Triglav nudi zavarovanje za potovanje v tujino).

To bi lahko šteli kot posredno konkurenco.

Zavod pri 2., 3. in 4. programu še nima konkurence, šele sedaj pa bo s pogodbami o nujenju nadstandardnih storitev in materialov, ki jih bo sklenil z izvajalci, ustvaril možnosti za izvajanje naštetih programov.

Razvoj prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja

Razvoj PZZ in strategija trženja zavarovalnih paketov se po vsebini delita na dve področji.

V okviru paketov doplačil je paket POPOLNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE zadovoljil potrebe vseh skupin zavarovancev po zavarovanju rizikov pri poškodbah in boleznih izven dela.

Zavod si prizadeva obdržati vodilni položaj na tržišču. Količina prodanih paketov zagotavlja vodenje stabilne politike zdravstvenega zavarovanja, seveda v popolni odvisnosti od OBVEZNEGA ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA.

Prednostna naloga Zavoda je predvsem utemeljiti postopke uveljavljanja zavarovalnin, ki bi čim manj obremenjevale zavarovance. Treba pa bo doreči umestnost takšnega števila paketov doplačil.

Paketi izven doplačil pa so pravi smisel in vsebina prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja.

Posamezne skupine zavarovancev so majhne in razpršene, izvajalci se le počasi odzivajo na nove možnosti zdr. zavarovanja. Zavod doslej še ni celovito predstavil paketov izven doplačil, plačane premije pa ne gredo med olajšave pri dohodnini.

Vsi našeti dejavniki so med seboj povezani in vplivajo na počasnejšo rast prodaje paketov izven doplačil.

Strategija trženja paketov izven doplačil je jasna:

S pogodbenimi relacijami z izvajalci ustvariti možnosti za uporabo teh paketov in hkrati identificirati ciljne skupine zavarovancev, ki bodo svojo porabo namenili tudi za nadstandardne zdravstvene storitve.

Zavod ima na tem področju jasno izoblikovan koncept trženja, celovito pa ga bo začel uresničevati v letu 1994.

Pripravil: Vodja oddelka za PZZ v OE ZZS Ravne na Koroškem Vilko Rek, dipl.oec.

LUBADAR - sovražnik iglastih gozdov

Gorazd Mlinšek

Železarna na Ravnah se širi ob gozdnatem robu Navrškega vrha. Mnogi tuji strokovnjaki, še posebno varstveniki narave, pohvalijo urejenost parka znotraj ograje še pred leti močnega onesnaževalca zraka v spodnji Mežiški dolini. Urejen park nevsiljivo prehaja v sam gozdnati kompleks, skozi katerega so ali pa še vodijo poti na delo in domov. Mnogi se ob koncu tedna podate na sam vrh Navrškega vrha. Veliko vas brska za gobami, mlajši tekate po gozdnih poteh, tisti srednjih let pa ste kot sprehajalci pod krošnjami dreves tudi dobri opazovalci.

Že lani avgusta so se nekateri med vami obračali na gozdarje z vprašanji, kaj se dogaja s skupino velikih smrek ob smučišču v neposredni bližini nekdanje kmetije Danijel. Pa tudi posamezne debele smreke v samem grajskem parku, ki so se na hitro posušile, ste opazili. Posamezniki so se celo zgražali nad gozdarji, zakaj podirajo sušeča se iglasta drevesa. Teh dreves niso napadli gozdarji zaradi želje po večji količini posekanega lesa. Odstraniti jih je bilo treba, saj so bila velika legla smrekovih sovražnikov - lubadarjev.

In kaj so to lubadarji?

Lubadarji so majhni hrošči, ki jih prištevamo v skupino podlubnikov. So od 0,5 do 12 mm veliki hrošči in živijo predvsem na lesnatih rastlinah. Živijo pod lubjem, kjer vrtajo rove, v katerih se prehranjujejo z ličjem, pa tudi razmnožujejo se v njih. Podlubniki so stalni prebivalci naših gozdov in kadar jih ni preveč, za iglasta drevesa niso nevarni.

Vsaka vrsta iglavca ima tudi svojega podlubnika. V naši dolini prevladujejo predvsem iglasti gozdovi. Največ je smreke, zato se spreletavajo med krošnjami predvsem smrekovi lubadarji. Zdravih dreves ti ne napadajo. Zelo radi se zavrtajo v fiziološko opešana drevesa. Zdravo drevo bi hrošče zalilo s smolo, bolno drevo pa se malih drevesnih zvernic ne more ubraniti. Hrošč pri zavrtanju pod lubje poškoduje vodovodne cevi, po katerih se pretaka voda, nujno potrebna za rast rastline. Močno napadeno drevo se hitro posuši.

Narava je zelo racionalna, vsaka ped njenega prostora ima posebno vlogo in veliko vrednost. Ali ste si že kdaj ogledali lubadarko?

Na smreki, ki ji je že deloma odpadlo lubje, lahko vidite rove različnih velikosti. V spodnji tretjini debla so rovi večji, v sredini drevesa malo manjši, najmanjši pa so v samem vrhu in debelejših vejah smreke. Torej je napadena smreka nudila življenjski prostor kar trem vrstam smrekovega lubadarja. Stari ljudje poznajo predvsem knaverja ali velikega smrekovega lubadarja, manj nam je znan mali smrekov lubadar, ki pa je vse bolj številan.

Na močno namnožitev podlubnikov zelo vplivajo nenadne spremembe v živi in mrtvi naravi. Največjo vlogo ima toplota, še posebno ekstremne vremenske razmere. Tako sta lanska in letošnja suša močno prizadeli predvsem nižinske gozdove in gozdove na južnih straneh našega hribovja, vse do višine 1000 m. Ti gozdovi so zaradi onesnaženega zraka močno prizadeti. V njih se je pojavilo večje število zelo prizadetih dreves, ki so bila pravi raj za podlubnike. Zaradi navedenih šokantnih sprememb v gozdnem prostoru prihaja do motenj v živi in mrtvi naravi, kar zelo vpliva na razvoj podlubnikov.

Letos smo zaznali močan napad smrekovega lubadarja v gozdovih, ki so jih prizadeli poleg suše tudi veter, sneg, požar in emisije. Lubadarke so se pojavile tudi na mehansko poškodovanih drevesih. Bolj pogoste so bile lubadarke v čistih smrekovih sestojih. V mešanih sestojih je škoda zaradi lubadarja manjša. V Mežiški dolini je smrekov lubadar letos napadel posamezne smreke in manjše skupine smrek. Zaradi lubadarja

smo morali v naši dolini posekati od lanskega avgusta do letošnjega oktobra okoli 2500 dreves, oziroma 2800 m³ lesa.

V posameznih predelih Slovenije pa so se posušile tudi po 1 hektar velike površine čistega smrekovega gozda.

Dobro je vedeti, da ob rojenju lubadarji z enega drevesa napadejo do 5 dreves v neposredni bližini. Na močno napadenem drevesu se razvije tudi nekaj tisoč odraslih hroščev, ki po petih in več tednih preletijo na nova drevesa. Smrekovi lubadarji rojijo trikrat do štirikrat na leto, odvisno od vremena in nadmorske višine.

Zato je zelo pomembno, da spomladi lubadarke pravočasno odkrijemo in odstranimo. Gozdarji in lastniki gozdov moramo postaviti v ogroženih območjih kontrolno-lovne nastave. Klasično kontroliramo nalet lubadarja s kontrolno-lovnimi drevesi, ki jih je treba pravočasno izdelati.

Zadnja leta pa opazite na gozdnih jasad in ob gozdnih robovih črne "škatile", v katerih visijo vrečke. To so feromoni, posebni hormonski izvlečki malega in velikega lubadarja, katerih vonj privablja lubadarje, da zletijo v plastične posode, iz

katerih jim ni rešitve.

S Taysonovimi pastmi kontroliramo jakost naleta, poskušamo pa z njimi zmanjšati številčnost lubadarjev. V najbolj vročih mesecih smo v eni pasti ujeli tudi od 10.000 do 60.000 hroščev.

V močno ogroženih predelih, kjer je sežiganje ostankov lubadark nevarno, moramo uporabljati tudi škropivo. Kupe vej pa tudi drevesa smo letos škropili z okolju nenevarnim, lubadarju pa zelo strupenim škropivom DECIS. Povsod, kjer smo bili prisiljeni izvesti ta nam neprijeten ukrep, so na drevju pripeta opozorila.

Čeprav smo lubadarja začeli pravočasno zatirati, ne bomo ustavili škodljivega delovanja teh malih hroščev. Šele po štirih do petih letih bo njihovo število padlo na normalno raven. Že

letos, še posebno pa prihodnje leto se bodo razmnožili v večjem številu njihovih sovražniki - naši prijatelji. Več bo ptic, ki se hranijo s podlubniki (žolne, detlji). Pa tudi žuželk, ki so jim podlubniki glavni vir prehrane, bo več.

Že letos smo opazili novo nastala mravljišča.

Ne pozabimo na naš gozd. Opazujmo ga skupaj!

Poskrbimo za gozdni red. Naj vam ne bo nerodno obvestiti bližnjega gozdarja ali lastnika gozda, da ste opazili suho ali sušečo se smreko. Vsaka informacija bo dobrodošla! Pravočasno ukrepanje bo koristno tako za gozd kot za nas. Predstavljajmo si Navrški vrh poln samih suhijc ali celo brez smrekovih dreves in se zavedajmo skupne obveznosti:

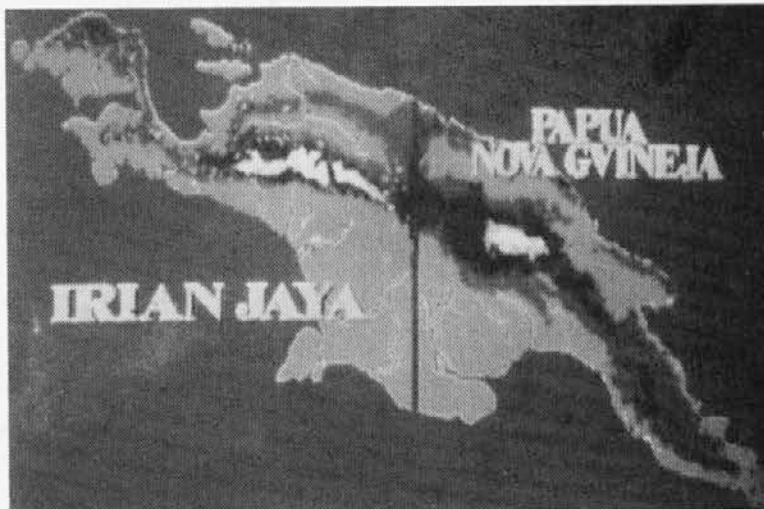
varujmo naše gozdove!

POPOTOVANJE PO DEŽELI TISOČERIH OTOKOV

Rudi Verovnik

Po večmesečnih pripravah, iskanju sponzorjev in obilici nepotrebnih zapletov je končno nastopil čas odhoda. Le s težavo smo se z vso potrebno in nepotrebno prtljago namenili v kombi, ki nam ga je prijazno posodila TV Slovenija, in oddrveli skozi poznopoletno neurje proti zagrebškemu letališču. Polet do Prage z obvezno zamudo, prenašanje celotne opreme in po dobrem dnevu letal in letališč smo se znašli v prometnem kaosu Džakarte, glavnega mesta Indonezije.

Politična razdelitev Nove Gvineje

Tako se je na pot odpravila prva slovenska biološka odprava na Irian Jayo. Poleg devetih biologov je bil član odprave tudi snemalec TV Slovenije. Glavni namen odprave so bile raziskave rastlinstva in živalstva tega deloma še neraziskanega dela otoka. Žal smo že na začetku naleteli na nepredvidene težave. Zaradi zelo počasne birokracije je bilo skoraj nemogoče v kratkem času pridobiti vsa ustrezna dovoljenja za opravljanje znanstvenoraziskovalnih del. Kljub temu, ali pa ravno zaradi tega, smo se odločili za malo bolj razširjeno varianto potovanja po vzhodnem delu tega največjega arhipelaga na svetu. Glavni cilj je vseeno ostala Irian Jaya, kjer smo preživeli naslednji mesec in jo preleteli po dolgem in počez.

IRIAN JAYA - ZELENI OTOK

Zmagoviti Irian, kot mu pravijo Indonezijci, je zahodni del za Grenlandijo največjega otoka, Nove Gvineje. Ta je politično razdeljena na vzhodni, neodvisni del, Papuo-Novo Gvinejo, in zahodni Iriana Jaya, ki od leta 1963 pripada Indoneziji. Otok obsega nekaj več kot 800.000 km² in večina površine je prekrita z neprehodnimi pragozdovi. Da si zasluži ime zeleni otok, pove že podatek, da ima le Amazonija večje strnjene površine pragozdov. Samo na jugu, kjer letna količina padavin ne presega 1000 mm³, pragozd zamenja savani podobno rastlinstvo. Ves otok v smeri severozahod - jugovzhod prepolavlja gorska veriga, ki ji nekateri pravijo kar centralno višavje. Najvišje vrhove, ki segajo krepko čez 4000 m, pokriva večni sneg. Na najvišjem vrhu Puncak Jaya, visokem 5030 m, pa najdemo prave ledenike. Celotno ozemlje Iriana Jaye

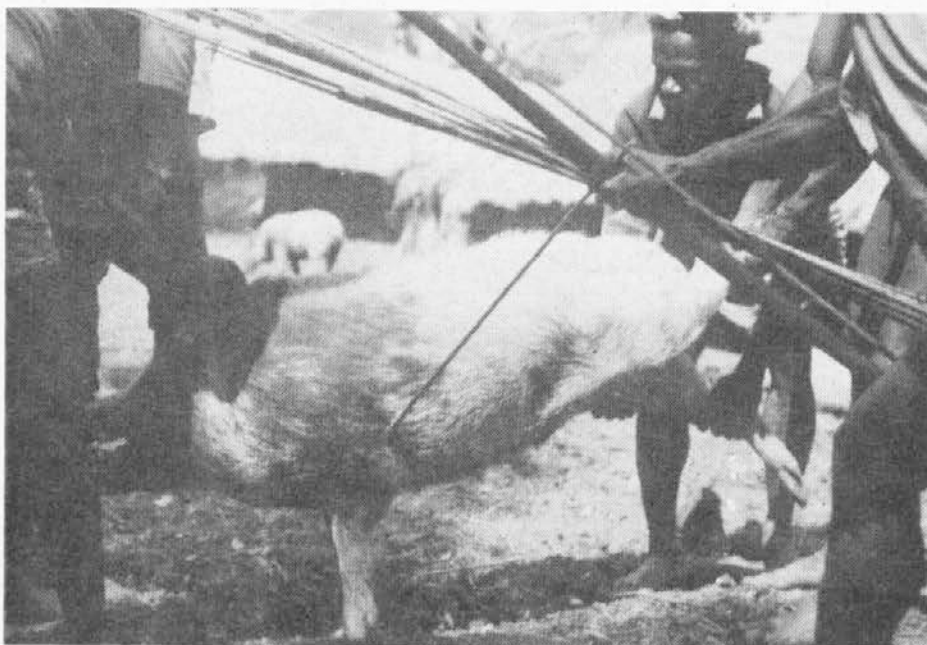
ima le nekaj sto kilometrov normalno prevoznih cest, tako da je letalo edino prevozno sredstvo, s katerim lahko prideš z enega dela otoka na drugega. Večina predelov pa je tako odmaknjenih, da je po pristanku na letališčem podobnih posekah potrebno nekaj tednov hoje in garanja po skoraj neprehodnih močvirnih gozdovih in strmih pobočjih. Ravno to pa je nekaterim civilizacijam omogočilo obstoj na stopnji kamene dobe in ohranitev ene največjih naravnih zakladnic na svetu.

PRAGOZDOVI V OKOLICI JAYAPURE

V jutranjih meglicah sem prvič zaslučil obrise tega skrivnostnega otoka in kmalu zatem so se pod mano v neskončnih okljukih vijugale reke skozi zeleno preprogo. Pristanek ob jezeru Sentani, ki je največje sladkovodno jezero na otoku, je bil zaradi slabega vremena nekoliko neprijeten, vendar je bilo to kmalu pozabljeno. Že so se pojavili črni obrazi in beli zobje domačinov, ki so nam ponujali "zelo poceni" bivališča, in to tako vztrajno, da si prej ali slej moral popustiti. Tako smo ostali kar v vasi Sentani ob istoimenskem jezeru, ki leži le slabih 50 km stran od upravnega središča Iriana, Jayapura. Poleg manjše gneče ima Sentani za Evropejce, nevajene vlažne vročine, tudi malo bolj ugodno klimo kot Jayapura, ki leži v kotlini ob obali

Pragozd v okolici Jayapura

Ob posebnih priložnostih s puščicami pobijejo tudi 20 do 30 prašičev

Tihega oceana. Z 200 000 prebivalci in univerzo je to tudi največje mesto na otoku. Večina prebivalcev je priseljencev z drugih, prenaseljenih otokov arhipelaga. Poleg njih najdemo tudi precej Kitajcev, ki v svojih rokah držijo skoraj celotno trgovino na otoku. Vlada vse od priključitve naprej podpira politiko priseljevanja, kar ima za posledico že skoraj popolno asimilacijo okolišnjih avtohtonih prebivalcev. Tako domačini za komuniciranje v glavnem uporabljajo samo še indonezijsčino, ki je umeten, poenostavljeni malajščini podoben jezik. Glavna gospodarska panoga sta ribolov in z njo povezana predelovalna industrija, domačini pa se v glavnem ukvarjajo s poljedelstvom. Glavne pridelovalne kulture so rž, manioka in sladki krompir ter zelo pestra množica tropskega sadja. Turizem je še v povojih, vendar se odnos prebivalcev do lahkega zaslužka hitro spreminja. Glavni problem tega predela pa so prav gotovo obsežna malarična območja v bližnjih močvirjih.

Ker je ta del Indonezije še precej vojaško nastrojen, smo morali v Jayapuri za vsa nadaljnja potovanja dobiti ustrežna dovoljenja. K sreči je za obisk večine območij to le formalnost, ki pa seveda zahteva svoj čas. Medtem smo se podali v pragozdove na pobočjih nad vasjo. Prvi stik s pragozdom

Vaški poglavarji

je za vsakega biologa prav posebno doživetje, saj tu vse kar kipi od različnih oblik življenja. V prepletanju glasov nešteti žuželk in ptičev vsake toliko časa slišiš prhutanje ogromnih ptičev kljunorožcev, ki se spretlavajo nad krošnjami dreves. V pragozdu je večina življenja visoko nad tlemi, v bujnih krošnjah orjaških dreves, in le ponekod, kjer sonce prodre skozi veje, dobiš vpogled v to neopisljivo pestrost barv. Ravno Nova Gvineja je prebivališče najlepših in tudi največjih metuljev na svetu. Samice nekaterih vrst ptičjih metuljev imajo razpon kril tudi do 28 cm, in ko jadrajo med krošnjami, bolj spominjajo na srednje velike golobe. Pravi dragulji pa so samci, katerih barva je zlatorumena do zelena na črni podlagi. Videti to v naravi je res enkratno doživetje. Tudi rajske ptice živijo le na Novi Gvineji. Te sorodnice naših vran veljajo za najlepše ptice na svetu. Predvsem samce krasijo repna

peresa nenavadnih oblik in prav neverjetnih strukturnih barv. Ko so v 16. stoletju v Evropo prinesli mehove teh ptic, so imele vse porezane noge, kar je navedlo na napačno prepričanje, da so te ptice prišle iz raja, kjer večno lebdi v zraku in zato ne potrebujejo nog. Tudi valile naj bi samice kar na samčevem hrbtu. Domačini še danes pri svojih obredih uporabljajo okrasje, narejeno iz njihovih peres. Zaradi lova in nekontroliranih posegov v pragozdove so te sicer plašne ptice postale v okolici Jayapure že zelo redke. Sam sem le enkrat za trenutek uzrl samca, ki je preletel cesto. Na tem izoliranem otoku ni pravih sesalcev in s tem tudi ne velikih roparjev. Človeku nevarni so le blizu 2 metra visoki noju podobni ptiči kazuarji, ki imajo na glavi nekakšen stožčast koščen izrastek in na nogah kot meč ostre kremplje, s katerimi v obrambi pokončajo tudi človeka. Otok je znan tudi po velikem številu strupenjač, ki pa jih mi na žalost ali na srečo nismo videli. Še posebej nevarna je kača bungarus, za katero v vodiču piše, da imaš ravno tri minute časa za odločitev, ali si odrežeš pičen ud ali pa umreš. Vendar so kače večinoma plašne nočne živali in jih v pragozdu prav tako redko srečaš kot pri nas. Bolj pogosti pa so veličastni osji pajki, ki visijo ob poteh na sončnih mestih. Že samo telo je dolgo več kot 5 cm, čez noge pa merijo dobrih 20 cm.

Večino časa smo prebili v pragozdovih ob vznožju gorovja Mt. Cyclop, ki je nacionalni park pod zaščito WWF (World Wildlife Foundation). Kljub zaščiti so nekatera pobočja do golega požgana, saj je požigalništvo še vedno skorajda edini način pridobivanja plodne zemlje. Rodovitna plast pa je zelo plitva, kar zagotavlja dober pridelek le za leto ali dve. K sreči te površine niso tako velike in se kmalu ponovno zarastejo s sekundarnim, vrstno revnejšim gozdom. Na večjih požganih območjih pa erozija pogosto prehitri pragozdove in na pobočjih ostajajo grde, od daleč vidne brazgotine.

DOLINA BALIEM - POZABLJENA PLEMENA

Po dolgotrajnem ogrevanju se je naše malo letalo vendarle uspelo odlepiti od tal. Ob neznosnem škripanju in brnenju motorja si imel občutek, da se bo stvar prav kmalu prelomila. Kljub temu je bil let dobrih 1000 m nad tlemi zaradi enkratnega razgleda pravi užitek. Tega pa ne bi mogel reči za pristanek, ki je bil v začetni fazi bolj podoben pikiranju.

Šele v zadnjem trenutku je pilot zravnal letalo, ki je takoj po dotiku s tlemi začelo silovito zavirati na kratki pristajalni stezi. Podobno pot je s svojim nekoliko večjim hidroplanom opravil Richard Archibold, ki je kot prvi belec pred dobrimi petdesetimi leti odkril veliko rodovitno in obdelano dolino sredi strmih pogorij. S tem je prekinil večstoletno izolacijo tukajšnjih danijskih plemen. Posledice tega nenadnega časovnega preskoka so še danes vidne na vsakem koraku.

Že med našim strmoglavim spustom sem opazil prve domačine, ki so brez dela postajali ob pristajališču. Večinoma so še brez oblek in kot edino pokrivalo jim služi tulec za penis, ki je narejen iz izvotljene posušene buče. Letega uporabljajo tudi za shranjevanje raznih drobnarij in po novem tudi denarja in tobaka. Tulcem pravijo holim in so raznoraznih oblik in velikosti, saj predstavljajo statusni simbol lastnika. Ženske v glavnem nosijo krila yongal, narejena iz trave, in prav tako iz trave spletene vreče noken, ki jih nosijo na hrbtu, obešene okrog glave. V njih prenašajo predvsem poljščine, manjše prašiče in drva. Takoj ko smo zapustili poslopje letališča, nas je začela oblegati truma prodajalcev različnih "avtentičnih" predmetov: kamnitih sekir, lokov, puščic in raznoraznega okrasja. Kljub temu, da nismo bili preveč dobri odjemalci, so nas skoraj ves dan spremljali in monotonno ponavljali cene svojih izdelkov. Večina uličnih prodajalcev je iz okoliških vasi. Domačini, živeči v mestu Vamena, so v glavnem že oblečeni v zahodnjaška oblačila in služijo precej večje denarce z organiziranjem nekajdnevniških trekingov po bližnjih vaseh. Prav gotovo je središče življenja te doline tržnica v mestu, kjer se zbirajo vsi, ki imajo kaj ponuditi. Kontrasti so tu še nekoliko bolj opazni. Ob prvem prihodu na tržnico je velika skupina golih domačinov nepremično zrla v javni televizor, kjer so predvajali posnetek tekme iz ameriške študentske košarkarske lige. Drugi so za denar pozirali s fotoaparati opremljenim turistom. Pravo življenje in običaje spoznaš na vasi, kamor smo se napotili prvo popoldne. Daniji živijo v majhnih vaških skupnostih, v katerih prebiva nekaj družin istega klana. Živijo po ustaljeni hierarhiji, kar se odraža tudi v razporeditvi stavb v naselbini. Nasproti vhoda na sredini stoji moška hiša; ob straneh so podolgovate hiše, v katerih kuhajo, shranjujejo pridelke ali pa so kot staja za prašiče. Ženske in otroci živijo ponavadi v več manjših hišah ob vhodu. Okrog naselja je visoka ograja, ki ščiti vas pred vsiljivci in onemogoča prašičem, da bi pobegnili na njive, ležeče tik ob vaseh. Glavni pridelek tukajšnjih poljedelcev je sladki krompir, imenovan ipere. Nizke, s slamo pokrite hiše vse bolj zamenjujejo majhne montažne hišice, kar je posledica dejavnosti misijonarjev, ki imajo svoje postojanke razporejene po vsem otoku. Kljub temu je večina prebivalcev animistov z zelo zapletenimi verskimi obredi, povezanimi predvsem z rojstvom in smrtjo. Pogrebne svečanosti potekajo še vrsto let po sežigu pokojnika, saj Daniji menijo, da vsako smrt povzročijo duhovi, in te je treba vedno znova miriti. Ženske si ob žalovanju pobelijo obraz z ilovico in pogosto jim kljub prepovedi oblasti ob smrti najbližjega odrežejo prst pod prvim ali drugim členkom. Pomembne poglavarje ob smrti mumificirajo in jih štejejo za žive člane skupnosti. Pred pomembnimi vaškimi dogodki, kot so poroke ali spopadi s sosednjimi vasi, se pogosto posvetujejo z njimi in jih prosijo za nasvet. Krvavi spopadi so bili včasih čisto normalen način poravnave starih dolgov, dandanes pa se le redko pojavljajo med najbolj odročnimi vasi. V ta namen se bojovníki še posebej slavnostno okrasijo. Boji so namreč bolj razkazovanje moči in smrtnih žrtev je ponavadi bolj malo. Daniji nimajo osebne lastnine razen prašičev, katerih število je zelo pomembno za položaj moškega v skupnosti. Od tega je odvisno tudi število žena, ki jih lahko ima moški. Ob porokah in drugih priložnostih s puščicami pobije tudi po 20 do 30 prašičev, ki jih nato razkosajo in jih v jamah, napolnjenih z razbeljenim kamenjem,

kuhajo zavite v palmov liste. Večina tega mesa je močno ik-ravega in tudi zaradi tega je povprečna življenjska doba domačinov zelo kratka. Z belim človekom je v dolino prišel tudi denar, ki je do določene mere porušil njihov koncept lastnine. Čeprav za vsako fotografiranje in razkazovanje mumij zahtevajo denar, jim ta ne pomeni veliko, saj ga potrebujejo kvečjemu za cigarete. Vlada je namreč preventivno prepovedala vnos in prodajo kakršnihkoli alkoholnih pijač in si s tem prihranila mnogo nevšečnosti, ki jih imajo v Papui Novi Gvineji zaradi s tem povezanega porasta kriminala.

Po tem kratkem obisku v preteklosti so v nas ostali mešani občutki. Boleča nasprotja in kulturni šok pa so najbolj znamenovala naše bivanje med ljudmi, izgubljenimi med lastno preteklostjo in negotovo prihodnostjo.

WASUR - PESEK IN PEPEL

Čisto na jugovzhodu Iriana leži ob morju mesto Merauke, ki je v bistvu umetno ustvarjena naselbina priseljencev z Jave in sosednjih otokov. Samo mesto sicer ni veliko, je pa zelo razpotegnjeno, tako da ravnim širokim ulicam skoraj ne vidiš konca. Tu na jugu otoka se menjavata deževna in sušna doba. V času našega obiska že tri mesece ni deževalo in povsod, kamor stopiš, pod nogami škripa fin pesek, tudi v ne preveč okusni hrani v ne preveč okusnih lokalih ga je dovolj. Vendar je to edino izhodišče za obisk nacionalnega parka, ki s svojimi 4000000 hektarji leži vzhodno od mesta in sega vse do meje s Papuo Novo Gvinejo. Zaradi ogromnih razsežnosti parka smo morali najeti terensko vozilo in voznika, ki je bil obenem tudi vodič. S tem

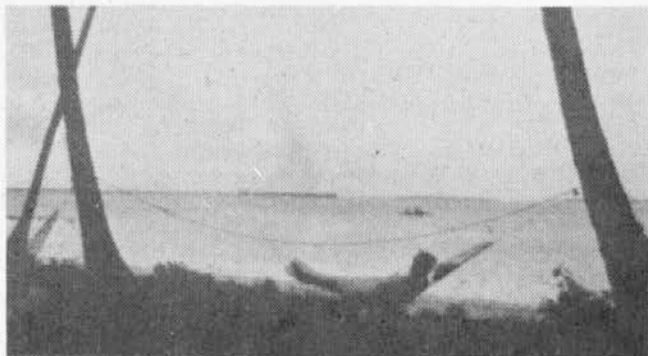

Jutranja telovadba

se je prava pustolovščina šele začela. Vožnja z odprtim džipom pod tropskim soncem je bila na začetku pravi užitek, vendar je bilo asfalta kmalu konec in naprej smo se vozili v oblaku prahu, ki je kmalu zapolnil vse nepokrite pore na telesu. Takoj na začetku smo se peljali skozi ožgani gozd melaleuk, v katerem je bila plast pepela debela vsaj 20 cm. Po slabi uri zelo počasne vožnje se nisem kaj dosti razlikoval od našega temnopoltega voznika. Cesta se je počasi izgubljala v komaj vidne poti in ko je zmanjkalo še teh, smo drveli kar čez drn in strn. Naš voznik je imel poleg športnega volana tudi fiksno idejo, da je voznik formule 1 in temu primerno smo vsake toliko časa podrli kakšno manjše drevo ali pa se precej silovito naslonili nanj. Ob vožnji skozi skoraj neprehodni gozd se nisi mogel načuditi, kako mu uspe avto spraviti tako tesno med drevesi in čez korenine mogočnih dreves. Imeli smo tudi manjšo težavo z liano, ki je visela na sredini poti. Če jo povoziš, se ponavadi utrga, vendar se je v našem primeru z njo vred utrgala tudi dokaj debela preperela veja. Na srečo razen manjših prask in obilice velikih jeznih rumenih mravelj z zelenim zadkom ni bilo nikomur nič in vožnja se je nadaljevala. Treba je omeniti tudi prehode čez

se je prava pustolovščina šele začela. Vožnja z odprtim džipom pod tropskim soncem je bila na začetku pravi užitek, vendar je bilo asfalta kmalu konec in naprej smo se vozili v oblaku prahu, ki je kmalu zapolnil vse nepokrite pore na telesu. Takoj na začetku smo se peljali skozi ožgani gozd melaleuk, v katerem je bila plast pepela debela vsaj 20 cm. Po slabi uri zelo počasne vožnje se nisem kaj dosti razlikoval od našega temnopoltega voznika. Cesta se je počasi izgubljala v komaj vidne poti in ko je zmanjkalo še teh, smo drveli kar čez drn in strn. Naš voznik je imel poleg športnega volana tudi fiksno idejo, da je voznik formule 1 in temu primerno smo vsake toliko časa podrli kakšno manjše drevo ali pa se precej silovito naslonili nanj. Ob vožnji skozi skoraj neprehodni gozd se nisi mogel načuditi, kako mu uspe avto spraviti tako tesno med drevesi in čez korenine mogočnih dreves. Imeli smo tudi manjšo težavo z liano, ki je visela na sredini poti. Če jo povoziš, se ponavadi utrga, vendar se je v našem primeru z njo vred utrgala tudi dokaj debela preperela veja. Na srečo razen manjših prask in obilice velikih jeznih rumenih mravelj z zelenim zadkom ni bilo nikomur nič in vožnja se je nadaljevala. Treba je omeniti tudi prehode čez

posušene in zaradi tega nič manj globoke struge rek. Mostove so predstavljala debela kokosovih palm, ki so bila povezana med seboj ali pa tudi ne. Zaradi varnostnih razlogov smo jih ponavadi prečkali peš in nato z zanimanjem opazovali premikanje debel pod težo vozila. Na bolj odprtih savanskih predelih je bila vožnja prava muka zaradi nekaj 10 cm globokih lukenj, ki jih kopljejo peščeni valabiji. To so dober meter in pol veliki kenguruji, ki v kombinaciji s posušeno pokrajino dajejo vtis, da si nekje v osrednji Avstraliji. To niti ni tako čudno, saj Avstralija leži le dobrih 300 km južno od tod. Zaradi lovskega turizma so v začetku tega stoletja v park naselili timorske jelene, ki pa tu nimajo naravnih sovražnikov in s svojo navzočnostjo ogrožajo avtohtone rastlinojede vrečarje. Valabiji se v sušni dobi zadržujejo v močvirnih predelih parka, kjer jezera nikoli ne presahnejo. In res smo jih zagledali v na pol suhi strugi reke in v trstičih ob njej. Ker jih domorodci lovijo, so precej plašni in jih le stežka "ujameš" v fotoaparatu. Vendar pa je Rawa Biru - modro močvirje - bolj znano po množici močvirskih ptičev, saj je tu pomembna postaja na selitveni poti med

Počitek pod palmami

Avstralijo in Azijo. Kot eskadrilja manjših reaktivcev so videti jate očalastih pelikanov v zraku in na vodnih površinah je prava gneča različnih čapelj, žerjavov, marabujev in drugih vodnih ptičev. Med vsemi ptiči nacionalnega parka pa so najbolj ponosni na kot petelin velikega kronskega goloba, na glavi okrašenega s peresi, podobnimi idrijskim čipkam. Ta ptič je gozdni prebivalec in ga kljub živomodri barvi zelo težko opaziš. Bolj opazni pa so orjaški, tudi do 5 m visoki termitnjaki različnih oblik in barvnih odtenkov. Takšni orjaki se pojavljajo le na nekoliko dvignjenih predelih parka, kjer jih tudi v deževni dobi voda ne doseže. Takrat je namreč skoraj dve tretjini parka pod vodo. To se odraža tudi na rastlinstvu, ki je tu precej bolj monotono.

Prav neprijeten šok po prelepem sončnem zahodu je bil vlažen mraz, ki nas je večinoma pričakal nepripravljene. Tako sem vstajal že ob 4. uri in drgetajoč čakal sončni vzhod. Zaradi utrujenosti in vedno debelejše skorje umazanije ter pomanjkanja vode smo že željno pričakovali vrnitev v civilizacijo. Po hladnem pivu, ki je v Indoneziji, bivši nizozemski koloniji, zelo dobro, in izdatnem tuširanju je svet kar naenkrat postal prijaznejši. Časa za počitek ni bilo. Na hitro smo si še ogledali farmo krokodilov, ki jih je bilo včasih v parku tudi dovolj, zdaj pa so prava redkost, in odleteli nazaj v tople kraje na ekvatorju.

BIAK - KORALNI GREBENI

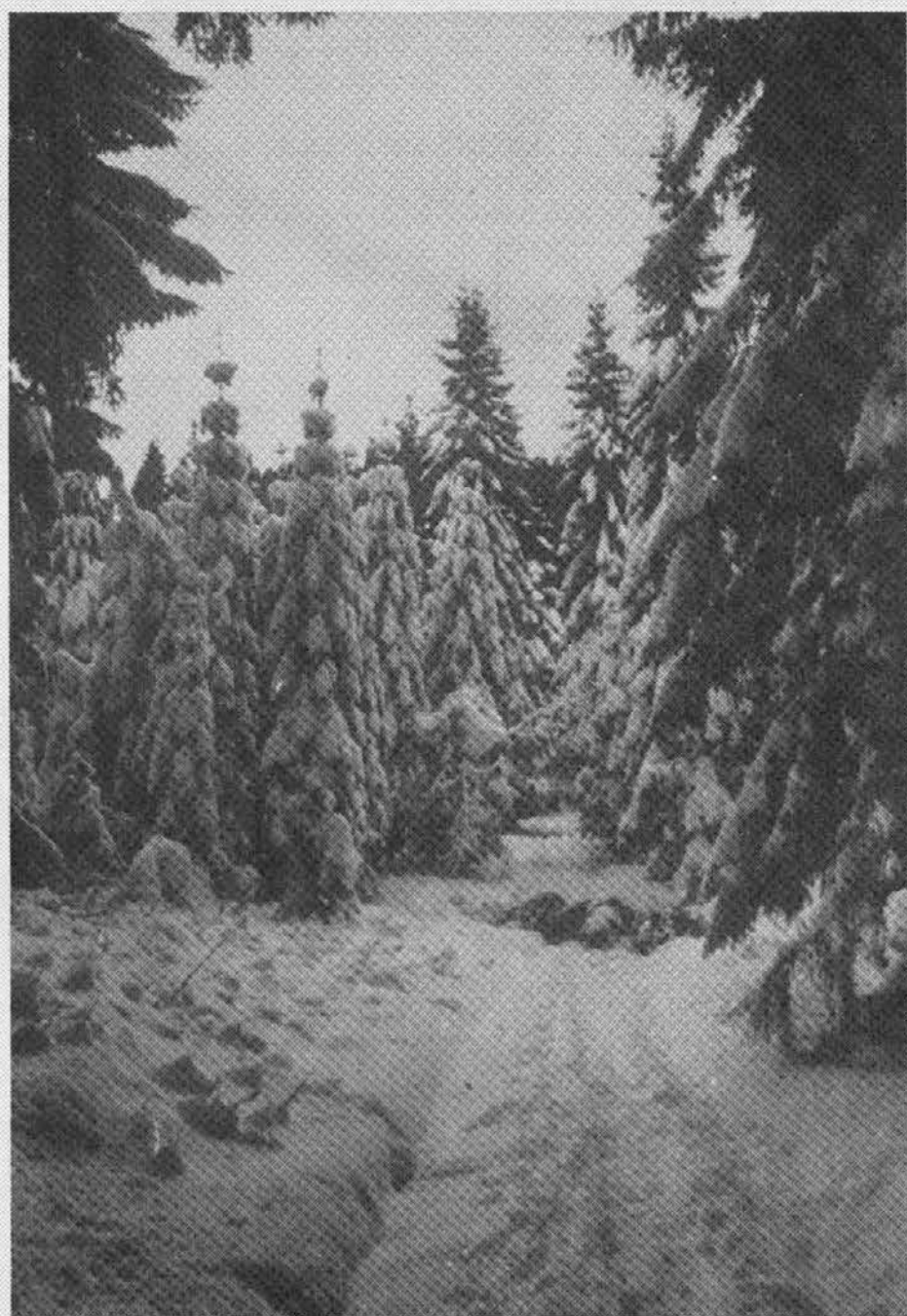
Prek Jayapure in Timike smo prileteli na manjši otok severno od Nove Gvineje. Tu je eden izmed pomembnih letaliških centrov, ki ima celo neposredno povezavo z Los Angelesom. Tukajšnji prebivalci so nekoliko bolj podobni Polinezijcem kot tisti z Iriana. Otok je apnenčast, kar se odraža v obilici jam in na strmih stenah ob obali. Glede na Irian je ta rodovitni otok dokaj gosto naseljen in obdelan. Bolj kot sam otok so zanimivi majhni koralni otočki skupine Padaido, ki ležijo jugovzhodno od Biaka. Koralne grebene, ki

jih tukaj najdemo, je celo priznani strokovnjak za morja Jacques Cousteau označil kot zelo pestre. Če iščeš najcenejše možnosti za ogled teh otokov, moraš računati na to, da te bodo domačini na tak ali drugačen način ogoljufali. Tako tudi mi nismo videli zunanjih, najbolj oddaljenih in tudi najbolj zanimivih otokov. Vendar so bili že srednji otoki prava podoba raja. Čista modra voda, beli pesek in postavne temnozelenne kokosove palme v bleščečem soncu kar vabijo v svoj objem. Ampak prava čudesa se skrivajo pod morsko gladino, kjer imaš občutek, da plavaš po velikem akvariju z ogrevano vodo. Barvitost vsega živega je tako osupljiva, da kar pozabiš na čas in pripekajoče sonce, kar pa je lahko zelo tvegano. Precej nadebnih potapljačev je naslednjih nekaj noči spalo na trebuhu in se čez dan skrivalo v senci. Velikanske korale rdečih in zelenih barv, žveplenorumeni plaščarji in nepopisna množica rib, ki fluorescirajo v vseh mogočih barvah, vendarle odtehtajo kratkotrajno skelenje. Odnehaš šele zaradi utrujenosti ali pa mraza, čeprav ima voda temperaturo okoli 28°C. Med vsemi lepotami so mi najbolj ostale v spominu ribe bizarnih oblik, ki so do glave še dokaj normalne, usta pa imajo na 10 cm dolgem zašiljenem kljunu. Tudi bodičaste ribe napihovalke, katerih oblika se ob draženju bliskovito spremeni, najdemo v teh vodah. Edina nevsječnost je, da moraš peš čez ostre korale do dovolj globoke vode. Ta pas je ponavadi širok 400 do 800 m. Temu sledi pas od 1 do 3 m globoke vode, ki se kar naenkrat prelomi v temno modrino. Človek ima kar neprijeten občutek, da bo padel v globino, ko zaplava čez rob. Ravno ta del pa je najbolj bogat in na ponekod previsnih stenah so najlepše kolonije koral in plaščarjev. Kjer je veliko rib, so tudi roparji, in ni slučaj, da morski psi pogosto križarijo gor in dol ob robu koralnega grebena. Če imaš srečo, se to zgodi tudi hkrati s tvojo navzočnostjo in povem vam, da se počutiš grozljivo neboljjenega, ko se dobre 3 m pod teboj pojavi temna senca precej velikih dimenzij. Ko ugotoviš, da imaš opravka z morskim psom, otrpneš in čakaš, kaj bo. Dobrih 1,4 m velika mrcina, ki jo maska še dodatno poveča, je mirno odplavala pod mano naprej in kmalu zatem sem tudi jaz malo manj mirno odplaval proti obali. Občutek preganjave, ki ga dobiš v tem nezvočnem okolju, povezan z omejenim zornim poljem, skoraj meji na paniko. S tem je bilo potapljanje za ta dan dovolj. Na obali si lahko krajšaš čas z nabiranjem lupin školjk in polžev, ki jih je predvsem v bližini naselij dovolj. Večji problem je transport tega ne ravno lahkega tovora. Ravno zaradi tega je le redkokdo kupil od domačinov za majhen denar 30 cm velike morske troblje (Triton) in morska ušesa (Auricula). Prav zanimiva pa je lupina brodnika, arhaičnega glavonožca, ki prebiva v toplih morjih Indijskega oceana. Hišica ima namreč prekate, s katerimi žival s prečrpavanjem uravnava svojo plovnost.

Naš obisk v raju je bil pičlim finančnim zmožnostim primeren kratek in marsikdo si je sam pri sebi obljubil, da se bo sem še vrnil. Kot da bi nas hoteli odgnati, so nas vso pot nazaj preganjali črni nevihtni oblaki. Začetek naliva je sovpadal z začasnim postankom, med katerim sta voznik in vodič po plitvini odšla do najbližjega otoka po nafto. Dež je prav neusmiljeno pral in z mokroto je v nas lezel tudi mraz. Tako smo drug za drugim poskakali v vodo, ki je bila manj kot meter globoka in zaradi tega segreta na več kot 30°C. V takem prav smešnem položaju smo dočakali prve sončne žarke in otoki so bili v spranem zraku še bolj bleščeči. V večernem soncu smo ob pristanku na Biaku še lahko videli obrise najbližjih otokov Padaida.

Naslednji dan smo se odpeljali z majhnim čolnom po čudoviti, s tropskim gozdom obrasli reki do manjšega slapa in se od tod peš vrnili do ceste. Na Biaku so ogleda vredne tudi velike, hangarjem podobne kletke, v katerih imajo najbolj značilne ptiče Iriana. Tukaj smo prvič na naši poti videli kronske golobe, katerih zamolklo oglašanje spominja na otožno pesem zaljubljenih žab. Med hangerji, ki jih šele urejujejo, pa se svobodno sprehaja kar precej velik kazuar, ki pa na srečo ni bojno razpoložen. S tem smo končali naše potovanje po Irianu in se podali nazaj proti zahodu na Moluke - otoke začimb, skrivnostni Celebes, Komodo - otok zmajev, Bali in Javo.

*Bralcem in prijateljem
Koroškega fužinarja
želimo vesel božič in
srečno novo leto!*

Uredništvo

POKROVITELJI

TURISTIČNO GOSTINSKO PODJETJE
DE PROFUNDIS

Tel.: 0602 20-161, 20-162
Fax: 0602 23-023

BODITE TOKRAT NAŠI GOSTJE!

**GRADBENIŠTVO d.o.o.
RAVNE NA KOROŠKEM**

Dobja vas 125
62390 Ravne na
Koroškem
Tel.: 0602 23-531
Telex: 33337
RAGRAD
Fax: 0602 22-670

**SE
PRIPOROČAMO!**

DIMNIKARSKO PODJETJE

RAVNE NA KOROŠKEM, Prežihova 17
tel. / fax: 0602 21-339

**JEKLO
TEHNA**

DUMA

Ravne na Koroškem, d.o.o.

trgovsko,
proizvodno
in storitveno
podjetje

62390 RAVNE NA KOROŠKEM, Trg svobode 1, Telefon + fax: 0602 21-107

**ARSB -
PODJETJE ZA GALERIJSKO-
UMETNOSTNO DEJAVNOST,
d.o.o.**

Prisoje 60a
62391 PREVALJE

ENERGETIKA · RAVNE d.o.o.

62390 Ravne na Koroškem · Slovenija
Koroška cesta 14
Tel.: 0602 21-131, Fax: 0602 21-762

INSTALATER PREVALJE, p.o.

**MPP
INSTALATER**

62391 PREVALJE
Tel.: 0602 31-667
Telex: 33417 SI MPPINS
Fax: 0602 31-789

SLOVENSKE ŽELEZARNE

JEKLOLIVARNA · RAVNE d.o.o.

62390 Ravne na Koroškem · Slovenija

Kivi

računalniški inženiring

podjetje za računalniški inženiring d.o.o.

• Kidričeva 3 • 62380 Slovenj Gradec • tel.: 0602 43-251 • fax: 0602 41-119 • P. S. I.: 1621003003-2 •

koroški
radio
slovenj gradec

UKV 97,2 IN 88,9 MHz STEREO

TRGOVSKO PODJETJE

KOROTAN o.o.

Ravne na Koroškem
Čečovje 6
tel.: 0602/22-711, 21-476
fax: 0602/23-296

radio alfa d.o.o.
**REDAKCIJA IN
STUDIO**

Cankarjeva 1
62380 Slovenj Gradec
p. p. 92
tel.: 0602 41-630
fax: 0602 41-244

radio alfa d.o.o.
PROPAGANDNA AGENCIJA
Efenkova 61
63320 Velenje
tel.: 063 851-788
fax: 063 851-788

POKROVITELJI

SLOVENSKE ŽELEZARNE
METAL · RAVNE d.o.o.

62390 Ravne na Koroškem · Slovenija

n. c. (0602) 38-160
dir. (0602) 38-124
fax. (0602) 35-134

VELEBLAGOVNICA RAVNE NA KOROŠKEM d.o.o.
Trgovsko podjetje, Prežihova 5, 62390 Ravne na Kor., Tel.: 0602/22-431, Fax: 21-151

SLOVENSKE ŽELEZARNE
NOŽI · RAVNE d.o.o.

62390 Ravne na Koroškem · Slovenija

Tel. 0602 21-131
23-990
Fax: 0602 21-940
20-282

**zavarovalnica
triglav d.d.**
POSLOVNA ENOTA
KOROŠKA
62380 SLOVENJ GRADEC
Voranečev trg 2
telefon: 0602 / 41-842
41-843
telefax: 41-840
PREDSTAVNIŠTVI:
RAVNE, Trg svobode 12a
telefon: 0602/23-658
RADLJE, Mariborska 8
telefon: 0602/73-024

SLOVENSKE ŽELEZARNE
STO · RAVNE d.o.o.

STROJNO TEHNOLOŠKA OPREMA
62390 Ravne na Koroškem · Slovenija

SLOVENSKE ŽELEZARNE
STROJI · RAVNE d.o.o.

62390 Ravne na Koroškem · Slovenija

**TOVARNA
REZALNEGA
ORODJA, p.o.**
62391 PREVALJE

Tel.: 0602 31-281, 31-290
Fax: 0602 31-773
Telex: 33 256

ŽELEZARNA RAVNE - TRANSLOG, d.d.
Koroška cesta 14
62390 Ravne na Koroškem
Tel.: 0602 21-131, int. 5849
Fax: 0602 20-189

**ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO
ZAVAROVANJE SLOVENIJE**
OBMOČNA ENOTA RAVNE NA KOROŠKEM

62390 Ravne na Koroškem · Ob Suhi 11b · tel.: 0602 / 22-461 · fax: 0602 / 23-379

URARSTVO VRAVNIK

Prodaja ur

ENGELBERT VRAVNIK

Partizanska 18
62390 Ravne na Koroškem
Telefon: 0602 21-682

**MANAGEMENT SVETOVANJE
ZAPOSLOVANJE**

62380 SLOVENJ GRADEC
Meškova 2
tel. in fax: 0602 41-855

ZAŠČITA Ravne, d.d.
Koroška c. 14
62390 Ravne na Koroškem
Tel.: 0602 20-090
Fax: 0602 20-090

študijska knjižnica

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RAVNE

VP 260/1993

658(497 12)(085 3)

3000661

COBISS ◦